

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՏ ԼՈՒՍԺՈՂԿՈՄԵՏ

ՉԵՌՆԱՐԿ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԼՈՒՍԺՐՈՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1938 թ.

ՀԻՄՆԱԿԱՆ
2103

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՆ ԼՈՒՍՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

0120-10

372.2
2-46

ՁԵՌՆԱՐԿ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵՋԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԻ ՀԱՄԱՐ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵՋԻ ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ

29824.00

ԼՈՒՍՏԱԿԱՆ

50.600

16 SEP 2013

Պատմա-խմբագրիչ՝ Հ. ՄԱՆՅԱՆ
Կոնսուլսկ սրբազրիչ՝ Ս. ՅԵՐԻՅԵԱՆ
Սրբազրիչ՝ Ս. ԲԱԼԱԲԱՆՅԱՆ

59864.66

Գլավկիտի լիազոր Ս.—4113 Պատվեր № 770: Տիրած 2000

ԵՍ. ՀՎ-ի Հրատարակչության տպարան, Յերեվան

Հ Բ Ա Մ Ա Ն № 176

Հայկական ԽՍՀ Լուսավորության Ժողովրդական Կոմիսարիատի
15 հոյեմբերի 1938 թ.

§ 1

Հաստատել «Մանկապարտեզի կանոնադրություն»-ը և «Ձեռնարկ մանկապարտեզի դաստիարակի համար» ծրագրա-մեթոդական ցուցումները՝ փոխադրված ՌԽՖՍՀ Լուստղկոմատի համանուն զբքից, ՀԽՍՀ Լուստղկոմատի նախադպրոցական բաժնի կողմից, մասնակցությամբ նախադպրոցական ակտիվի:

§ 2

Պարտադրել շրջանային (քաղաքային) ժողկրթության բաժինների վարիչներին՝ ուժեղացնել իրենց վերահսկողությունը մանկապարտեզների աշխատանքի նկատմամբ՝ կոնկրետ ոգնություն ցույց տալով մանկապարտեզների վարիչներին ու դաստիարակներին նրանց պատվավոր ու պատասխանատու աշխատանքում:

Հայկական ԽՍՀ Լուսավորության Ժողովրդական կոմիսար՝
Բ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ԿԱՆՈՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

I. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

§ 1. Մանկապարտեզը 3—7 տարեկան յերեխաների հասարակական խորհրդային դաստիարակութեան պետական հիմնարկ է, վորի նպատակն է՝ ապահովել յերեխաների բազմակողմանի զարգացումը և կոմունիզմի վոգով դաստիարակութեանը: Մանկապարտեզը միաժամանակ ոժանդակում է մայր-կանանց՝ մասնագիցելու տնտեսական, պետական, կուլտուրական ու հասարակական-քաղաքական կյանքին:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Այն դեպքում, յերբ 7 տարեկան յերեխաներին հնարավոր չէ տեղավորել դպրոցի նախադասարանական դասարանում, նրանց համար մանկապարտեզում կարելի յի կազմակերպել առանձին խմբակ:

§ 2. Մանկապարտեզը անկախ նրանից, թե վոր կազմակերպութեան կամ հիմնարկութեան է նա յենթակա, իր աշխատանքը կատարում է ՀԽՍՀ Լուսավորութեան ժողովրդական կոմիտարիատի կողմից հաստատված «Մանկապարտեզի կանոնադրութեան» և ծրագրա-մեթոդական ցուցումների հիման վրա:

§ 3. Այս կանոնադրութեան § 1-ում նշված նպատակները կենսագործելու համար մանկապարտեզը՝

ա) Հոգ է տանում յերեխաների առողջութեան մասին և ապահովում է նրանց ֆիզիկական կանոնավոր զարգացումը՝ մանկապարտեզի վողջ շրջադրութեանն ու ուժիմը նախադպրոցական յերեխայի առողջութեան ու առողջապահական պահանջների համապատասխան կազմակերպելու, բազմատեսակ և լավ սնունդ տալու, ողբ, ջուրն ու արևն առավելագույն չափով և ճիշտ օգտագործելու, համապատասխան խաղեր կազմակերպելու, ֆիզիկական վարժութեանն և յերեխաների մեջ առողջապահական տարրական կանոններն ինքնուրույն կերպով կատարելու ունակութեան դաստիարակելու միջոցով:

բ) Գրավիչ խաղերի ու զբաղմունքների, գեղարվեստական

խոսքի, յերաժշտութեան, յերգի, դեպի բնությունը կատարվող եքսիուրսիաների, զբոսանքների և շրջապատի կյանքին յերեխաներին ծանոթացնելու միջոցով կենսագործում և նախադպրոցական յերեխայի մտավոր զարգացման ու զեղարվեստական դաստիարակութեան խնդիրը. յերեխաների մեջ դաստիարակում և կազմակերպվածութուն, կուրեկտիվում իրենց պահելու, միասին խաղալու կարողութուն, հարգանք և դաստիարակում դեպի ծնողներն ու մեծերը և սովորեցնում և ճիշտ վարվել ու խնամքով վերաբերվել իրենց ոգտագործմանը հանձնված իրերի նկատմամբ. նկարչութեան, ծեփի և թղթի ու այլ նյութերով զբաղմունքների միջոցով տալիս և մատիտի, մկրատի, ներկերի, կավի, սոսինձի և այլ պիտույքների հետ վարվելու յերեխաներին մատչելի տարրական ունակութուններ ու հմտութուններ:

զ) Ցայտուն, յերեխաներին մատչելի որինակներով նրանց մեջ դաստիարակում և սեր դեպի մեր սքանչելի սոցիալիստական հայրենիքը, դեպի մեր հիանալի խորհրդային ժողովուրդը, դեպի նրա առաջնորդները, հերոսները, դեպի մեր քաջարի Կարմիր Քանակը, դեպի գործարանների ու սոցիալիստական դաշտերի ստախանովականները:

դ) Իրազործում և յերեխաներին հակակրոնական և ինտերնացիոնալ վոգով դաստիարակելու խնդիրները:

Մանկապարտեզի դաստիարակչական աշխատանքը նպաստում և յերեխայի հետագա, զպրոցական հաջող ուսուցմանը:

§ 4. Մանկապարտեզը պետք է նախադպրոցական հասակի յերեխաների ճիշտ դաստիարակութեան կենդանի որինակ հանդիսանա և ողնի ծնողներին՝ յերեխաների ընտանեկան դաստիարակութեան գործը հաջող տանելու:

§ 5. Մանկապարտեզում աշխատանքը տարվում է յերեխաների մայրենի լեզվով:

§ 6. Մանկապարտեզում յերեխաների դաստիարակութեան կարևոր ու պատասխանատու գործը կատարում է մանկապարտեզի դաստիարակը:

II. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶՆԵՐ ԲԱՑԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ

§ 7. Մանկապարտեզները կազմակերպվում են ժողկրթութեան բաժինների, ֆարրիկա-գործարանային ձեռնարկութունների, հիմնարկութունների, կոոպերատիվ ու խորհրդային կազմակերպութունների կողմից:

§ 8. Մանկապարտեզներ բացելիս տնտեսական բոլոր կազմակերպութուններն ու հիմնարկութունները պարտավոր են խտորեն պահպանել մանկապարտեզի շինարարութեան և պահպանութեան վերաբերյալ ՀԽՍՀ Լուսժողովմատի և Առժողկոմատի սահմանած սանիտարական կանոնների, շենքի ծավալի, կահավորութեան, ուսուցման պիտույքների, սննդի և յերեխաների բուժ-սպասարկման նորմաները:

§ 9. Բոլոր մանկապարտեզները, անկախ նրանից, թե ում հսկողութեան տակ են գտնվում, պարտադիր կարգով պետք է զբանջվեն համապատասխան շրջանային կամ քաղաքային ժողկրթութեան բաժնում՝ շրջանային միասնական համարակալման կարգով:

§ 10. Մասնավոր անձանց թույլ չի տրվում մանկապարտեզ կազմակերպել:

III. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

§ 11. Մանկապարտեզների հիմնական տիպերը հանդիսանում են 3 կամ 4 թուժք ունեցող մանկապարտեզները:

§ 12. Մանկապարտեզի խմբերը կոմպլեկտավորվում են յերեխաների տարիքային կազմի համապատասխան, այն հաշվով, սակայն, վոր յուրաքանչյուր խմբում հաջորդական յերկու տարիքից ավելի հասակի յերեխաներ չլինեն (3—4 տարեկաններ՝ փոքրերի թուժք, 4—5 տարեկաններ՝ միջնակների թուժք, 5—6 տարեկաններ՝ մեծերի թուժք):

ՄԱՆՈՒՑՈՒՅՈՒՆ.— 1. Բազմակույրկետ մանկապարտեզներում թույլատրվում է կազմակերպել դուզընթաց խմբեր, նվազագույն տարեքի յերեխաներից կազմվում և առանձին թուժք:

ՄԱՆՈՒՑՈՒՅՈՒՆ.— 2. Լուսժողովմատի թույլտվութեամբ կարելի է կազմակերպել նաև յերկկույրկետ ու միակույրկետ մանկապարտեզներ:

§ 13. Մանկապարտեզի յուրաքանչյուր խմբում պետք է լինի 25 յերեխա:

ՄԱՆՈՒՑՈՒՅՈՒՆ.— 3—4 տարեկանների խմբում 18 յերեխայից ավելի չպետք է լինի:

§ 14. Յերեխաների մանկապարտեզում մնալու տեվոգութունը (7, 9 և 12 ժամ) վորոշվում է ձեռնարկութեան, հիմնարկութեան կամ կազմակերպութեան բանվորների, ծառայողների (վորոնց յերեխաներին սպասարկում է տվյալ մանկապարտեզը) աշխատանքով:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Առանձին մանկապարտեզներում սովորեցնելու համար այն յերեխաներին, վորոնց ծնողները գիշերային հերթերէ յեն աշխատում, կարելի յե կազմակերպել առանձին խմբեր՝ աշխատանքի լրելով որվա տեղովությամբ (24 ժամ):

§ 15. Յերեխաները մանկապարտեզում պետք է սնվեն՝ 7 ժամ մանկապարտեզում մնալու դեպքում—2 անգամ, 9 ժամ մնալու դեպքում—3 անգամ, 12 կամ 24 ժամ մնալու դեպքում—4 անգամից վոչ պակաս:

§ 16. Մանկապարտեզն աշխատում է կլոր տարին, բացառութեամբ կարմիր որացուցցի որերի և համապատասխան կարգով սահմանված հանգստի որերի:

IV. ՅԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ ԿՈՐԳԸ

§ 17. Ժողկրթութեան որգաններին յենթակա մանկապարտեզներում յերեխաների ընդունելութեանը կատարում է անձամբ մանկապարտեզի վարիչը: Տնտեսական կազմակերպութեանների, հիմնարկութեանների և կոլտնտեսութեանների մանկապարտեզներում յերեխաների ընդունելութեանը կատարում են համապատասխան ձեռնարկութեանների և հիմնարկութեանների վարչութեանները՝ արհմիութեան տեղկոմի հետ համաձայնեցնելով, և խորհտնտեսութեան վարչութեանը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Գույր, համր ու խուլ յերեխաները ուժեղական տիպի մանկապարտեզներ չեն ընդունվում. այդպիսի յերեխաները պետք է ուղարկվեն հատուկ մանկական հիմնարկներ:

§ 18. Յերեխաներին մանկապարտեզ տանելիս ծնողներից կամ այն անձերից, վորոնց դաստիարակութեան տակ են գտնւելում յերեխաները, պահանջվում է ներկայացնել՝ ա) գիմում յերեխային մանկապարտեզ ընդունելու մասին, բ) վկայական յերեխայի տարիքի մասին և գ) տեղեկանք ծաղիկը ծեծած լինելու մասին:

Յերեխաներին մտուրից մանկապարտեզ փոխադրելիս պահանջվում է հանձնել նրանց բժշկական քարտերը:

§ 19. Մանկապարտեզում յերեխաներին հաջորդ բարձր խումբ փոխադրելը կատարվում է սեպտեմբերի մեկից մինչև 15—ը:

Խմբերում ազատվող տեղերի հաշվին մանկապարտեզի վարիչը պարտավոր է ընդունելութեանը կատարել ամբողջ տարվա ընթացքում:

Յերեխայի վտարումը մանկապարտեզից թույլատրվում է միայն այն դեպքում, յերբ յերեխան, համապատասխան բուժ-հիմնարկի յեղրակացութեան համաձայն, հատուկ բուժհիմնարկ ուղարկվելու կարիք ունի:

V. ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳԻ ՂԵՎՈՒԹՅՈՒՆ

§ 20. Մանկապարտեզի գլուխ կանգնած է վարիչը:

§ 21. Մանկապարտեզի վարիչին նշանակում ու արձակում է շրջանային (քաղաքային) ժողկրթութեան բաժնի վարիչը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—Տնտեսական հիմնարկների ու կազմակերպութեանների մանկապարտեզների վարիչների նշանակումն ու արձակումը կատարում է տվյալ հիմնարկի կամ կազմակերպութեան վարչութեանը համապատասխան շրջ-քաղ ժողկրթութեան բաժնի համաձայնութեամբ:

§ 22. Մանկապարտեզի վարիչը նշանակվում է այն անձերից, վորոնք ունեն ընդհանուր միջնակարգ կրթութեանը, ինչպես և նախադպրոցական միամյա դասընթացներից վոչ ցած մասնագիտական կրթութեանը և յերկու տարուց վոչ պակաս մանկապարտեզային աշխատանքի ստամ:

§ 23. Մանկապարտեզի վարիչը

ա) Ղեկավարում է մանկապարտեզի վողջ աշխատանքը:

բ) Կազմակերպում է դաստիարակների աշխատանքը և սխտեմատիկարար ստուգում այն՝ անձնապես հաճախելով խմբերը և ստուգելով դաստիարակների աշխատանքի պլանները:

գ) Հոգ է տանում դաստիարակների ընդհանուր ու քաղաքական մակարդակի և արտադրական վորակի բարձրացման մասին:

դ) Մանկապարտեզն ապահովում է համապատասխան կահավորութեամբ, խաղալիքներով ու պիտույքներով:

յ) Ապահովում է յերեխաների բավարար չափով և բաղմատեսակ սնունդը, թույլ չտալով իջեցնել Առժողկոմատի կողմից մանկապարտեզի յերեխայի սննդի վերաբերյալ սահմանված նորմաները:

զ) Ապահովում է սանիտարական—առողջապահական կանոնների, հակահղեհային միջոցառումների, ինչպես և մանկապարտեզի շենքի վերանորոգման ժամանակին կատարումը:

ե) Ապահովում է յերեխաների առողջութեանը ամրապնդելու վերաբերյալ բոլոր անհրաժեշտ պայմանները (ձիշտ ուսուցիչի

գործադրում, յերեխաներին ամառանոց տանելու գործի, քնի կազմակերպում և այլն):

բ) Փողկրթութեան բաժնին և ներկայացնում մանկապարտեզի դաստիարակների նշանակման կամ արձակման հարցերը և ինքնուրույն կերպով ընդունում ու արձակում և տնտեսվաբին ու սպասարկու տեխնիկական կազմին՝ խստորեն պահպանելով աշխատանքային համապատասխան որենքները:

թ) Ապահովում և մանկապարտեզի աշխատողների աշխատավարձի ժամանակին վճարումը:

ժ) Ապահովում և մանկապարտեզի նախահաշվի կազմումն ու կատարումը և անձնապես պատասխանատու լինում միջոցների ճիշտ, փողկրթութեան բաժնի կամ համապատասխան ձեռնարկութեան կողմից հաստատված նախահաշվի համեմատ ծախսման համար:

ի) Կազմակերպում և ղրամական և նյութական—մթերային հաշվեկտվութեան ճիշտ վարումը:

լ) Կազմակերպում և աշխատանքը ծնողների և ազգաբնակչության մեջ՝ յերեխաների դաստիարակութեան և նախադպրոցական յերեխայի կենցաղն ընտանիքում բարելավելու հարցերի վերաբերյալ:

§ 24. Գործը լավագույն ձևով դնելու նպատակով մանկապարտեզի վարիչը պարբերաբար մանկապարտեզի աշխատողների խորհրդակցութիւններ և հրավիրում և մանկապարտեզի աշխատանքի մեջ ներգրավում ծնողական ակտիվին, միաժամանակ սերտ կապ պահպանելով տեղական պետական հիմնարկների, հասարակական կազմակերպութիւնների և մամուլի հետ:

§ 25. Մանկապարտեզի վարիչն իր ամբողջ աշխատանքի ընթացքում ղեկավարվում և յերեխաների դաստիարակութեան վերաբերյալ կուսակցութեան ու կառավարութեան վորոշումներով, «Մանկապարտեզի կոնսուլտացիայում» և Լուսժողկոմատի ծրագրա—մեթոդական ցուցումներով:

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ԴԱՍԻԱՐԱԿ

§ 26. Մանկապարտեզի դաստիարակի նշանակումն ու արձակումը կատարում և շրջանային (քաղաքային) փողկրթութեան բաժնի վարիչը՝ մանկապարտեզի վարիչի առաջարկութեամբ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Այս կամ այն ձեռնարկութեան, հիմնարկութեան յենթակա մանկապարտեզի դաստիարակի նշանակումն ու արձա-

կումը կատարում և համապատասխան հիմնարկութեան վարչութիւնը՝ շրջանային (քաղաքային) փողկրթութեան բաժնի վարիչի հետ համաձայնեցնելով:

§ 27. Մանկապարտեզի դաստիարակը նշանակվում և այն անձերից, վորոնք ավարտել են նախադպրոցական մանկավարժական ուսումնարանը կամ ունեն միջնակարգ կրթութիւն և մասնագիտական պատրաստութիւն են ստացել նախադպրոցական դասընթացներում:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.— Առանձին դեպքերում մանկապարտեզի դաստիարակի աշխատանք կարելի է թույլ տալ այն անձանց, վորոնք միջնակարգ կրթութիւն չունեն, սակայն ոխտեմատիկաբար բարձրացնում են իրենց վորակը շրջանային (քաղաքային) փողկրթութեան բաժնի կողմից սահմանված ժամանակամիջոցում:

§ 28. Մանկապարտեզի դաստիարակն անձնապես պատասխանատու է իր խմբի յուրաքանչյուր յերեխայի կյանքի և առողջութեան պահպանման ու ճիշտ դաստիարակութեան համար:

§ 29. Մանկապարտեզի դաստիարակը

ա) Ապահովում և իր խմբի ամեն մի յերեխայի ճիշտ դաստիարակութիւնը՝ իր աշխատանքի ընթացքում անշեղ ղեկավարվելով Լուսժողկոմատի ծրագրա—մեթոդական ցուցումներով:

բ) Հոգատար և ուշադիր վերաբերմունք և ցուցաբերում դեպի իր խմբի ամեն մի յերեխայի հետաքրքրութիւնն ու կարիքները:

գ) Կատարում և յերեխայի առողջութեան պահպանման ու ամբարցման հետ կապված պահանջները:

դ) Խնամքով նախապատրաստվում և յերեխաների հետ տարվելիք իր պարապմունքներին:

յե) Մասնակցում և մանկապարտեզի վարիչի հրավերած մանկավարժական խորհրդակցութիւններին:

զ) Ծնողների մեջ աշխատանք և տանում մանկապարտեզում և ընտանիքում յերեխաների դաստիարակութեան վերաբերյալ հարցերի շուրջը:

ե) Կազմում և յերեխաների հետ իր տանելիք ու տարած աշխատանքի պլաններն ու հաշվեկտվութիւնները:

§ 30. Ամեն մի դաստիարակ պարտավոր է սխտեմատիկաբար բարձրացնել իր վորակը:

§ 31. Մանկապարտեզի դաստիարակն աշխատում և մանկա-

պարտեզի վարիչի ղեկավարութեամբ և հաշվետու յե նրա առաջ իր աշխատանքի համար:

§ 32. Մանկապարտեզի դաստիարակի համար իբրև աշխատանքի տևողութեան նորմա սահմանվում է որական վեց ժամ:

Բ Ժ Ի Ն Կ Ը

§ 33. Մանկապարտեզի բժշկի վրա դրվում են հետևյալ պարտականութիւնները.

ա) Յերեխաներին բժշկական քննութեան յենթարկել (աշնանը՝ յերեխաների ընդունելութեան ժամանակ և զարնածը՝ յերեխաներին ամառանոց տանելուց առաջ) և անհրաժեշտ ավյալները մացցնել նրանց անձնական բժշկական քարտերի մեջ:

բ) Յերեխաների ընդհանուր խմբից առանձնացնել այն յերեխաներին, վորոնք հատուկ բուժման կարիք ունեն, անցկացնել նրանց պոլիկլինիկայի կամ տեղական այլ բուժհիմնարկի միջոցով և այնուհետև մանկապարտեզում հետևել նրանց առողջութեանը:

գ) Բուժօգնութիւն ցույց տալ անակնկալ հիվանդացող յերեխաներին և մանկապարտեզում անցկացնել անհրաժեշտ պրոֆիլակտիկ միջոցառումներ (ախտահանում և այլն):

դ) Կազմակերպել ու անցկացնել յերեխաների պրոֆիլակտիկ սրսկումներ:

յե) Պարբերաբար հսկել յերեխաների առողջական վիճակին ու նրանց ֆիզիկական զարգացմանը (պարբերական բժշկական քննութիւններ, ամսե-ամիս կշռում, անտրոպոմետրիկ չափումներ և այլն):

զ) Հսկողութիւն ունենալ մանկապարտեզի սանիտարական դրութեան վրա (մասնավորապէս՝ խոհանոցի և մթերքների պահեստի):

ե) Մշտական հսկողութիւն ու վերահսկողութիւն կատարել յերեխաների սննդի պատրաստման վորակի և ճաշացուցակի կազմման վրա:

ը) Սանիտարական-լուսավորական աշխատանք կատարել յերեխաների ծնողների և մանկապարտեզի դաստիարակների ու տեխնիկական անձնակազմի մեջ՝ յերեխաների անձնական առողջապահութեան, վարակիչ հիվանդութիւնների կանխման, շենքը

սանիտարական լավ վիճակում պահելու և այլ հարցերի վերաբերյալ:

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐԻՉ

§ 34. Տնտեսավարն աշխատում է մանկապարտեզի վարիչի ղեկավարութեամբ և հաշվետու յե նրա առաջ:

§ 35. Մանկապարտեզի տնտեսավարը

ա) Ապահովում է սննդի ճիշտ կազմակերպումը և պատասխանատու յե պատրաստված սննդի վորակի ու մթերքների պահպանութեան համար:

բ) Ապահովում է կահավորման իրերի ժամանակին ձեռք բերումը, պատասխանատու յե մանկապարտեզի հակահրդեհային պաշտպանութեան պահանջների կատարման համար, կազմակերպում է մանկապարտեզի ինվենտարի և վորջ ունեցվածքի կանոնափոր պահպանումը:

գ) Ապահովում է վառելիքի ժամանակին ձեռքբերումը և մանկապարտեզի շենքի վերանորոգումը:

դ) Կազմակերպում է մանկապարտեզի սպասարկու տեխնիկական անձնակազմի աշխատանքն ու վերահսկողութեան յենթարկում այն:

յե) Տնտեսավարի աշխատածամերի նորման որական Տ ժամից չպետք է անցնի:

ՏԵԽՆԻԿԱԿԱՆ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄ

§ 36. Տեխնիկական անձնակազմն աշխատում է մանկապարտեզի վարիչի կարգադրութիւնների ու ցուցումների և մանկապարտեզի ներքին կարգապահական կանոնների համաձայն:

§ 37. Տեխնիկական անձնակազմի աշխատանքային որվա նորմա սահմանվում է որական Տ ժամ: Մանկապարտեզի վորջ անձնակազմը պարբերաբար յենթարկվում է բժշկական քննութեան:

§ 38. Գիշերային հերթապահութիւն տանող անձնակազմը հերթապահութեան ժամերին իրավունք չունի քնելու, ու իր հերթապահութեան ամբողջ ժամանակամիջոցում պարտավոր է հսկել յերեխաների քնին ու մանկապարտեզի կարգին:

VI. ԳՆՈՂԱԿԱՆ ԿՈՒՅՏ

§ 39. Մանկապարտեզի վարիչին օգնելու նպատակով, վորպէսզի նա կենսագործի մանկապարտեզի աշխատանքի ամբողջ-

ման ու նրա վորակի բարձրացման սւղղութեամբ անհրաժեշտ ձեռնարկումները, մանկապարտեզների վարիչներին առընթեր կազմակերպվում են ծնողական կոմիտեաներ:

Մանկապարտեզի ծնողական կոմիտեն (մոտավորապես 1-2 ներկայացուցիչ մանկապարտեզի յերեխաների յուրաքանչուր խմբից) ընտրվում է ծնողական ընդհանուր ժողովում, ձայների պարզ մեծամասնութեամբ:

§ 40. Ծնողական կոմիտեն ընտրվում է մեկ տարի ժամանակով:

§ 41. Ծնողական կոմիտեն իր միջից ընտրում է նախագահ և քարտուղար:

§ 42. Ծնողական կոմիտեն

ա) Ոգնում է վարիչին՝ կազմակերպելու յերեխաների առողջացման աշխատանքը մանկապարտեզում, ապահովելու մանկապարտեզը համապատասխան կահավորութեամբ, դիտողական պիտույքներով ու խաղալիքներով:

բ) Մասնակցում է ընտանիքների հետ տարվելիք աշխատանքի գծով մանկապարտեզի առանձին միջոցառումներին:

Ոգնում է մանկապարտեզի վարիչին՝ կազմելու մանկապարտեզի պահպանման նախահաշիվը, վերանորոգելու շենքը և կահավորելու մանկապարտեզը:

գ) Պարբերաբար վերահսկողութիւնն է ունենում միջերջների կանոնավոր ծախսման, յերեխաների սննդի վորակի, միջերային ու դրամական հաշվետվութիւնների կանոնավոր կազմման, մանկապարտեզի շենքի և ունեցվածքի պահպանութեան վրա:

§ 43. Ծնողական կոմիտեյի վորոշումները հաստատում է մանկապարտեզի վարիչը:

VII. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ՀԱՍԻՔՆԵՐԸ, ՓԻՆՃՆԱՎՈՐՄԱՆ ԿԱՐԳԸ ՑԵՎ ԳՈՒՅՔԻ ՏՆՈՐԻՆՈՒՄԸ

§ 44. Մանկապարտեզի հաստիքները սահմանվում են ՀԽՍՀ էուսժողկոմատի և Ֆինժողկոմատի կողմից հաստատված պետական հաստիքների հիման վրա:

§ 45. Յուրաքանչյուր մանկապարտեզ ունենում է իր առանձին բյուջեն և տարեկան նախահաշիվը՝ հաստատված համապատասխան շրջանային (քաղաքային) ժողկրթութեան բաժնի կամ համապատասխան ձեռնարկութեան, հիմնարկութեան, խորհ-

տնտեսութեան վարչութեան կողմից, նայած, թե սւմ բյուջեյումն է գտնվում տվյալ մանկապարտեզը:

§ 46. Մանկապարտեզի վարիչը հանդիսանում է վարկերի կարգադրիչը:

§ 47. Մանկապարտեզի ամբողջ ունեցվածքը (շենք, կահավորութիւն, գրադարան և այլն), վոր գտնվում է մանկապարտեզի ոգտագործման տակ՝ հանդիսանում է պետական կամ կոոպերատիվ կոլտնտեսային սեփականութիւն:

§ 48. Յուրաքանչյուր մանկապարտեզ ունենում է իր կնիքը:

Ձ Ե Ռ Ն Ա Ր Կ

ՄԱՆԿԱՐԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՍՏԱԲՈՐԱԿԻ ՀՈՄՈՐ
(Մրազրա—մեթոդական ցուցումներ)

Ներածություն

Համ Կ(բ)Կ Կենտկոմի 1936 թ. հուլիսի 4-ի վորոշումը՝ «Մանկարանական խեղաթյուրումների մասին Լուսժողովմատների սիստեմում», մերկացրեց մանկաբանության ամբողջ կեղծ գիտականությունն ու հետադիմականությունը և այն հսկայական վնասը, վոր նա հասցրել է ժողովրդական կրթության գործին:

Համ Կ(բ)Կ Կենտկոմի այս վորոշումով վերականգնվում են մանկավարժի իրավունքներն ու մանկավարժությունը և առավելագույն պարզությունը նշվում են այն ուղիները, վորոնցով աճող սերնդի դաստիարակությունը հասցվելու յե այնպիսի ճրարձրություն, վորպիսի բարձրության վրա նա պետք է կանգնած լինի սոցիալիստական պետության մեջ:

Մանկաբանությունն ուժեղ կերպով տարածվել ու արմատներ եր ձգել վոչ միայն շարոցում, այլ և նախադպրոցական դաստիարակության տեսության մեջ ու պրակտիկայում: Այդ կեղծ գիտության հիման վրա եյին կազմվում մանկապարտեզների համար նախատեսված «ղեկավար» փաստաթղթերը:

Այդ հիմնական փաստաթղթերից մեկը հանդիսանում եր 1934 թվին Լուսժողովմատի կողմից հրատարակված «Մանկապարտեզի ծրագրերն ու ներքին կարգ ու կանոնը»:

Յեղնելով մանկաբանական կեղծ գիտության դլխավոր հետադիմական «որենքից», թե՛ «յերեխաների բախտը ճակատադրորեն պայմանավորված է կենսաբանական և սոցիալական գործոններով, ժառանգականության և ինչ-վոր անփոփոխելի միջավայրի ազդեցությամբ», 1934 թ. ծրագրերը բոլոր յերեխաների համար խստորեն սահմանում եյին զարգացման անփոփոխելի ստադիաներ ու հասակային նորմաներ:

Այսպես՝ «Խոսքի զարգացման» ծրագրում յերեկան 3 տարեկան հասակում պետք է շրջապատի առարկաների անունները տար, 3 ու կես տարեկան հասակում՝ նկարի վրա յեղած առարկաների անունները, 4 տարեկան հասակում՝ գործողությունների անունները, իսկ 4 ու կես տարեկան հասակում՝ առարկաների հատկությունների անունները:

Ֆիզիկական դաստիարակության ծրագրում պահանջվում էր, վոր 3 տարեկան յերեկան առաջին կիսամյակում ոճատով լվանա ձեռքի դաստակները և անպայման «բոլորածև» շարժումներով, իսկ յերկրորդ կիսամյակում՝ յերեսը լվանա առանց ոճառի. 3 ու կես տարեկան յերեկան պետք է սովորեր արձակել սպիտակեղենի կոճակը կողքից, իսկ 4 տարեկան հասակում՝ կոճակեր կողքի կոճակները:

Անգամ այս մասնակի որինակները վկայում են, վոր 1934 թվի ծրագրերով արհեստականորեն մասնատվում էր յերեկայի զարգացումը, սահմանվում էին յերեկայի զարգացման մտացածին նորմաներ:

Յերեկայի զարգացման վրա «միջավայրի» ազդեցության ամենակարուծյան վերաբերյալ մանկաբանական կեղծ գիտական տեսությունների համապատասխան, 1934 թվի ծրագրերը դաստիարակի աշխատանքը հանգեցնում էին «միջավայրի» կազմակերպման:

Հետևելով ծրագրի ցուցումներին, դաստիարակը պետք է սահմանափակվեր «միջավայրի կազմակերպմամբ» և միայն դիտեր յերեկայի վարքը, չիրագործելով յերեկայի իսկական դաստիարակությունը:

Դաստիարակության թերությունները զրպարտորեն բացատրվում էին ընտանեկան միջավայրով կամ յերեկայի մանկապարտեզի վսշ բավարար կահավորությամբ:

Այսպիսով, 1934 թվի ծրագրերով հասակն ու «միջավայրը» դիտվում էին վորպես ճակատագրական յերևույթներ, վորոնցով ամբողջովին պայմանավորվում է յերեկայի զարգացումը. զրա հետեւանքով վերացվում էր դաստիարակից յերեկաների դաստիարակության պատասխանատվությունը, դաստիարակությունը վեր էր ածվում տարերային պրոցեսի, մանկավարժությունն արհամարհվում էր, հեգնաբար հայտարարվում էր «եմպիրիկ» և «գիտությունանման գիսցիպլին»:

Քանի վոր, ըստ ծրագրի, այս կամ այն ստադիան վորոշ հասակում պետք է սկսվեր ինքն իրեն, ապա դաստիարակը մատնվում էր անգործության, նրան մնում էր միայն դիտել, թե ինչպես յերեկան «ստադիայից ստադիա» լի անցնում. նա միայն պետք է «կազմակերպեր միջավայրը», առանց յուրաքանչյուր առանձին յերեկայի դաստիարակման պրիոմների ու մեթոդների վրա աշխատելու:

Ծրագրերը դաստիարակից ծածկում էին կենդանի, կոնկրետ յերեկաններին իրենց բոլոր առանձնահատկություններով ու հետաքրքրություններով, դաստիարակին կողմնորոշում էին դեպի ինչ-վոր «միջին» վերացական յերեկան, վորն իբր թե զարգանում էր անփոփոխելի, ճակատագրորեն պայմանավորված հասակային ստանդարտների համաձայն:

Այդ վնասակար ծրագրերը, յեւելով յերեկայի մասին կեղծ գիտական մանկաբանական տվյալներից, արհամարհում էին նախազարոցական հասակի յերեկայի առանձնահատկությունները և մանկապարտեզի՝ վորպես 3—7 տարեկան հասակի յերեկաների դաստիարակության հիմնարկի՝ յուրահատկությունը:

1934 թվի ծրագրերը նախազարոցական հասակի յերեկաներից պահանջում էին չափազանց մեծ ծավալով Ֆորմալ գիտելիքների և ունակությունների յուրացում, վորը դաստիարակին ստիպում էր ծանրաբեռնել յերեկաններին նրանց անմատչելի գիտելիքներով և ունակությունների մարզումով:

Որինակ, «Նկարչություն, ծեփ և աշխատանքային զբաղմունքներ» վերտառությամբ ծրագրում առաջին տեղը տրվում էր յերեկաններին փայտի, կտորի (գործվածքի) և թղթի հատկությունների մասին գիտելիքներ տալու խնդրին: Յերեկաններն անպայման պետք է իմանային, վոր թուղթը պատռվում, ձկվում և ձմովում է: Մանկապարտեզներում պետք է ստեղծվեին «աշխատանքային սենյակներ»՝ «աշխատանք» կատարելու համար. նախազարոցական հասակի յերեկաններին սովորեցնում էին մուրճով հարվածելու ճիշտ ձեվերին, սովորեցնում էին տախտակները միացնել «ուղիղ անկյունով» և այլն: Բոլորովին անտեսվում էին յերեկայի ստեղծագործական ընդունակությունների, նախաձեռնության, ըմբռնողության զարգացման խնդիրները:

«Բնական գիտելիքների տարրերը» ծրագրում յերեխաներից մեծ ծավալով ֆորմալ գիտելիքներ և ունակութուններ էյին պահանջվում և ամենեվին չեր ապահովվում այնպիսի դաստիարակչական խնդիրների կենսագործումը, ինչպես հետաքրքրությունը դեպի բնությունը, դիտունակությունը, հարցասիրությունը զարգացնելն է և այլն: Յերեխաների կողմից դիտվող ամեն մի յերեվույթ մասնատվում էր, դրվում վորոշ սխեմայի մեջ:

Ծրագրում տրված էր կենդանիների արտաքին հատկանիշների թվարկում, վորոնք յերեխաների կողմից պետք է յուրացվեյին վորոշ ժամանակամիջոցում:

Անգամ խաղերը 1934 թվի «ծրագրերում» տրված էյին ուսուցման տեսանկյունով, խաղը նկատվում էր վորպես յերեխաների մեջ այս կամ այն գիտելիքն ու ունակութունը «ամբապնդելու» մեթոդներից մեկը, վորպես թեմաները (կոմպլեքսներ) «մշակելու» յուրատեսակ մեթոդ: Ծրագրերը դաստիարակին կողմորոշում էին այսպես կոչված «խթանված խաղերի» ուղղությունը, այսինքն խաղեր, վորոնք դաստիարակի կողմից անց էյին կացվում «համապատասխան միջավայր» ստեղծելու, խաղալիքների և այլ «խթանների» ընտրություն միջոցով: Ամեն մի հասակի համար սահմանվում էյին ստեղծագործական խաղերի թեմաներ, յերեխաները ղրկվում էյին իրենց ստեղծագործությունը, նախաձեռնությունը, ֆանտազիան ի հայտ բերելու հնարավորությունից և ստիպված էյին խաղալ դաստիարակի նախազգած պլանով:

1934 թվի ծրագրերում առանձնացված էր աշխատանքի հատուկ մի բաժին՝ «Հասարակական դաստիարակություն» վերատառությունը:

Այս բաժնում նույնպես, 1934 թվի «ծրագրերի» ընդհանուր դրույթի համաձայն՝ յուրաքանչյուր հասակի յերեխաների համար առաջարկվում էր ֆորմալ գիտելիքների և ունակությունների վորոշ ծավալ:

Յերեխաների հետ քաղաքագիտությունից յուրատեսակ «պարապմունքներ» էյին տարվում, վորխանակ մանկապարտեզի բովանդակ աշխատանքով յերեխաների մեջ դաստիարակելու բնավորություն, ընկերականություն, սեր դեպի մեր հայրենիքը, դեպի նրա առաջնորդները:

Ստեղծելով յերեխաներին սխտեմատիկաբար դպրոցի համար նախապատրաստելու յերեվութականությունը, ծրագրերը գրա-

դիտության ուսուցման գործում որինականացնում էր ամբողջական բառերի հակագիտական, վնասակար մեթոդը, վորը տեղիք էր տալիս ուղղագրական անգրագիտություն և խանգարում յերեխաներին այնուհետև դպրոցում գրագիտությունը հաջողությամբ յուրացնելու:

Մանկարանական խեղաթյուրումները ցայտուն արտահայտություն են դտել նաև մանկապարտեզի որվա ռեժիմի մեջ: Որվա ռեժիմի չափազանց մանրացումը, յերեխայի կյանքի խիստ ռեզլամենտավորումը բոպեներով դաստիարակին հարկադրում էր հաճախ յերեխաներին պահել լարված վիճակում, կոպիտ կերպով խախտել նրանց շահերը՝ ռեժիմն ամենայն ճշտությամբ, բոպեն բոպեյին կատարելու նպատակով:

Ծրագրերի մանկաբանական խեղաթյուրումը խորացվում էր նրանով, վոր սահմանվում էր յերեխաների հետ տարվելիք աշխատանքի կազմակերպման ընդհանրական (ուսիվերսալ) մի մեթոդ, այն է՝ թեման (կոմպլեքս): Թեմաները 1934 թվի ծրագրերի դրույթի ուղղակի հետևանք էյին, վորոնք յերեխաներին տալիս էյին ֆորմալ գիտելիքներ և ունակություններ: Մի քանի որվա ընթացքում թեմայի «մշակման» հետեվանքով յերեխաները պետք է վորոշ գիտելիքներ ստանային այս կամ այն յերեվույթի մասին:

Թեմա-կոմպլեքսներով յերեխաների հետ տարվող աշխատանքը հանդում էր կամպանեականություն, խորացնում էր ֆորմալիզմը, յերեխաների մեջ ձանձրույթ էր առաջացնում և արդելակում էր նրանց բազմակողմանի զարգացումը:

1934 թվի ծրագրերը, որինականացնելով դաստիարակի չմիջամտելը յերեխայի զարգացման գործին, մանկապարտեզի աշխատանքի մեջ էյին քաշում ազատ դաստիարակություն մանր-բուրժուական տեսությունը:

Միաժամանակ, ֆորմալ ուսուցման դիրքավորում տալով յերեխաների կյանքից դուրս մղելով իսկական խաղը, ծրագրերը մանկապարտեզում արմատացնում էյին «մուշտրովիա»-ն: Սրա մեջ էր կայանում ծրագրի յերկվությունը, վորը արտացոլում էր բուրժուական տեսությունների ազդեցությունը և յերեխայի ազատության վերաբերյալ կեզ Ֆրագներով քողարկում էր յերեխայի շահերի կոպիտ խախտումը:

Վերեվում ասածներին ամենայն ակնհայտութեամբ բղբում ե այն, վոր 1934 թվի ծրագրերը հսկայական վնաս են հասցրել յերեխաների դաստիարակութեան գործին, մանկապարտեղներում տարածելով կեղծ դիտությունը — մանկաբանությունը:

1934 թվի ծրագրերը, վորպես վնասակար, խորհրդային մանկապարտեղի խնդիրներին հակասող ծրագրեր, հանված են դեռ 1937 թ.: Անհրաժեշտ ե մերկացնել 1934 թ. «ծրագրերի» և նրանց կից մեթոդական ցուցումների ամբողջ վնասակարությունը, մինչև վերջն արմատախիլ անել այդ «ծրագրերի», նրանց հեղինակներին և վոզեշնչողների կողմից տարիների ընթացքում արմատացած խեղաթյուրումները:

Սորհրդային մանկապարտեղը պետական հիմնարկ ե և իրագործում ե յերեխաների կոմունիզմի վոզով հասարակական դաստիարակութեան խնդիրները, ապահովելով նախադրոցական յերեխայի բազմակողմանի զարգացման անհրաժեշտ պայմանները:

Յերեխայի առողջություն, նրա ֆիզիկական ճիշտ զարգացման հոգսը մանկապարտեղի կարեւորագույն խնդիրն ե:

Յերեխաների ճիշտ ֆիզիկական դաստիարակությունն ապահովելու համար յուրաքանչյուր մանկապարտեղ պետք ե իրագործի սահմանված սրվա ուժերը, պետք ե բավական ժամանակ հատկացնի յերեխաներին բոց ոգում պահելու, ինչպես և քնին, վորոշակի ժամանակ հատկացնի ուտելուն, ապահովի բացթյա և շենքի ներսում տեղի ունեցող խաղերի ու զբաղմունքների միմյանց կանոնավոր հաջորդումը:

Յերեխաներին պետք ե ապահովել միշտ ժամանակին տըրվող բազմազան և համեղ սննդով: Յերեխայի առողջության ու կանոնավոր ֆիզիկական զարգացման համար անհրաժեշտ են խաղերն ու ֆիզիկական վարժությունները: Պետք ե յերեխաներին սովորեցնել կատարել առողջապահական տարրական կանոնները, պետք ե նրանց մեջ սեր դաստիարակել դեպի մաքրությունն ու կարգ ու կանոնը, պետք ե յերեխաների մեջ ինքնուրույնություն զարգացնել, վորպեսզի այն, ինչ կարող են, իրենք կատարեն (վազվել, հագնվել, խաղալիքները հավաքել ու տեղը դնել և այլն):

Հետաքրքրական խաղերի ու զբաղմունքների միջոցով, բնութեանն ու շրջապատի կյանքին ծանոթացնելով, մանկապարտեղը պետք ե ապահովի յերեխաների մտավոր զարգացումը,

նրանց մտահորիզոնի ընդարձակումը: Անհրաժեշտ ե զարգացնել յերեխաների զգայարանները, ըմբռնողությունը, քաջակրեւ նրանց հարցասիրությունը, զարգացնել դիտունակությունը, խելամտությունը, ուշադրությունը, հիշողությունը, յերեխայությունը, խոսքը:

Դաստիարակչական աշխատանքի պրոցեսում, բայց վոչ յերբեք հատուկ վարժությունների միջոցով, դաստիարակը սովորեցնում ե յերեխաներին կանոնավոր վարվել իրենց ոգտագործմանը հանձնված իրերի հետ. այդպիսով յերեխաները ձեռք են բերում մի շարք վոչ բարդ հմտություններ՝ կանոնավոր ոգտագործել մատիտը, մկրատը, վրձինը, ներկերը, սոսինձը և այլն:

Մեծ նշանակություն ունի յերեխաների գեղարվեստական դաստիարակությունը: Հենց նախադպրոցական վաղ հասակից մանկապարտեղը պետք ե զարգացնի յերեխայի ստեղծագործական ընդունակությունները, սերը դեպի այն ամենը, ինչ գեղեցիկ ե: Յերածշտությունը, յերգը, վոտանավորները, հեքիաթները, դեղարվեստական նկարները, խաղերը, նկարչությունը, ծեփը և այլն նպաստում են այդ խնդիրների կենսագործմանը: Բնություն գեղեցիկությունը, նրա մեջ յեղած ձևերի, գույների, ձայների հարստությունը գրավում են յերեխաներին, նրանց տալիս են վառ տպավորություններ, հաճույք են պատճառում, դաստիարակում են նրանց գեղարվեստական ճաշակը, սերը դեպի գեղեցիկը:

Յերեխաների կուլկտիվ կյանքը, նրանց ընդհանուր խաղերն ու զբաղմունքները դաստիարակին մեծ հնարավորություններ են տալիս յերեխաների մեջ զարգացնելու ընկերասիրություն, կազմակերպվածություն, կուլկտիվում իրեն պահելու, միասին խաղալու, միմյանց ոգնելու կարողություն:

Մեր հայրենիքի անվանի մարդկանց կյանքից վերցրած ցայտուն, յերեխաներին մատչելի որինակներ, բազմապիսի հետաքրքրական խաղերի ու զբաղմունքների միջոցով, իր ամենուրյա բովանդակ աշխատանքի պրոցեսում մանկապարտեղը պետք ե դաստիարակի յերեխաների քնավորությունը, նրանց կամքը, հաստատակամությունը, տոկունությունը, համարձակությունը, ճշմարտասիրությունը և հարգանքը դեպի ծնողներն ու մեծերը:

Մանկապարտեղի կարեւոր խնդիրն ե՝ յերեխաների մեջ

սեր դաստիարակել զեպի մեր սքանչելի սոցիալիստական հայ-
րենիքը, զեպի մեր առաջնորդները, հերոսները, զեպի մեր քաջա-
րի Կարմիր բանակը, զեպի մեր գործարանները ու սոցիալիստա-
կան դաշտերի ստախանովականները, զեպի Խորհուրդների յերկրի
լավագույն մարզիկ:

Դաստիարակը, ծանոթացնելով յերեխաներին շրջապատի
կյանքի վառ, նրանց մատչելի փաստերին, պատմելով Լենինի
ու Ստալինի կյանքի մասին, բոլոր ժողովուրդների աշխատա-
վորների զեպի Լենինն ու Ստալինը տածած սիրո մասին, հե-
րոսությունների հռչակավոր որինակների մասին, յերեխաների
մեջ դաստիարակում է սեր զեպի մեր հայրենիքը, հպարտու-
թյուն՝ մեր սովառնակներով, աշխարհում լավագույն մեր մետ-
բոյով, մեր պիտներական պալատներով և այլն:

Մանկավարտեզը յերեխաներին դաստիարակում է ինտեր-
նացիոնալ և հակակրոնական վոյսի:

Մանկավարտեզի դաստիարակչական աշխատանքը պետք է
համապատասխանի նախադպրոցական հասակի յերեխայի առանձ-
նահատկություններին և նպաստի յերեխայի հետագա հաջող սո-
վորելուն դպրոցում:

Նախադպրոցական յերեխաներն աչքի յեն ընկնում իրենց
խիստ շեշտված հուզականությունը: Յերեխաների հետ տարվող
խաղերն ու զբաղմունքները պետք է լինեն բազմապիսի ու հե-
տաքրքրական: Մանկավարտեզում պետք է բավարարվեն յերե-
խաների աշխուժությունը, կենսուրախությունը, ակտիվությունը,
խաղալու պահանջը: Խաղը յերեխայի կյանքի հիմնական
բովանդակությունն է կազմում: Խաղը յերեխային մեծ բավա-
կանություն է պատճառում և նպաստում է նրա բազմա-
կողմանի զարգացմանը: Այդ պատճառով զրույթի խաղերը
պետք է մանկավարտեզի վոյզ աշխատանքում հիմնական տեղը
գրավեն:

Ինչպես ապահովել այս բոլոր խնդիրների կենսագործումը,
վոր զբված են մանկավարտեզի առաջ:

Ամենից առաջ պետք է ամբողջությամբ վերականգնել
դաստիարակի, իբրև մանկավարժի, իրավունքները, վստովհե-
տել հատկապես դաստիարակի աշխատանքն է, և վոյ թե տարե-
րային միջավայրը կամ ճակատագրական ժառանգականություն-
նը, վոր վճռական զեր է կատարում յերեխայի անձնավորության
զարգացման գործում:

Դաստիարակն ամբողջապես պատասխանատու յե ամեն մի
յերեխայի ճիշտ դաստիարակություն համար: Լավ իմանալ իր
գործը, ուշադիր, զգայուն ու սիրով վերաբերվել զեպի յերեխանե-
րը՝ ահա դաստիարակի հաջող աշխատանքի հիմնական պայմա-
նը: Դաստիարակը պետք է լավ ճանաչի այն յերեխաներին,
վորոնց նա դաստիարակում է: Խաղերի ու զբաղմունքների միջո-
ցին սրտեմատիկ դիտողություններ կատարելով յերեխայի
նկատմամբ, դաստիարակը կարող է պարզ պատկերացում կազմել
յուրաքանչյուր յերեխայի անհատական առանձնահատկություն-
ների մասին և ճիշտ զնել յերեխաների հետ տանելիք իր դաս-
տիարակչական աշխատանքը:

Դաստիարակը, վորպես իր սոցիալիստական հայրենիքի
պատրիոտ, յերկրի հասարակական—քաղաքական կյանքի ակտիվ
մասնակից, համարձակ, հաստատակամ, կազմակերպված, յերե-
խաների համար որինակ և ընդգրկնակման արժանի մեկն է հան-
դիսանում:

Դաստիարակի քաղաքականապես դիտակից լինելը, նրա
նվիրվածությունը Լենինի-Ստալինի գործին, անհատությունը
զեպի ժողովրդի թշնամիները, սերը զեպի հայրենիքը՝ յերեխա-
ներին իսկական կոմունիստական վոյսով դաստիարակելու յե-
րաշխիքներ են հանդիսանում: Դաստիարակի արվեստը նախ և
առաջ կայանում է նրանում, վոր նա զանազան ուղիներով ու
միջոցներով իրականացնում է յերեխայի բազմակողմանի զար-
գացման խնդիրը, հաշվի առնելով նրա անհատական հետաքրք-
րությունն ու ընդունակությունները:

Դաստիարակն իր գործում վարպետ է, լի ձեռներեցու-
թյամբ, ստեղծագործությունը: նա կարողանում է իր աշխատան-
քի ընթացքում ոգտագործել ընկերների լավագույն փորձը և շատ
է սովորում: սա ունի բազմապիսի ունակություններ՝ յերեխա-
ների համար նրանց աչքի առաջ թղթից հետաքրքրական խա-
ղայիններ կարող է պատրաստել, գրավիչ հեքիաթներ պատմել,
«Պետրուշկա» ցույց տալ, հետաքրքրական խաղեր հորինել և
այլն: «Դուք ամեն բան կարողանում եք»,—ասում են յերեխա-
ները, հիացմունքով դիտելով, թե դաստիարակը վորպիսի հմտու-
թյամբ բանեցնում է մուրճը, ամուր հանգույց անում պարանը,
ինչ հաջողությամբ ձեփում է, նկարում և այլն:

Դաստիարակն զգայուն և ուշադիր է զեպի յերեխաները
նա հասկանում է նրանց մանկական սպրուկներն ու ցանկու-

թյունները, նրանց հետ ուրախ ծիծաղում, խաղում է, սակայն, յերբ հարկավոր է, նաև պահանջկոտ է ու հաստատակամ: Ամաչկոտ յերեխային, յերկչոտ նորեկին նա քաջալերում է իր ժպիտով ու գովարանում նրան: Կամակորություն անող փոքրիկներին նա հանգստացնում է իր մեղմ տոնով և ներդրավում նրանց հետաքրքրական զբաղմունքի, խաղի մեջ:

Ահա նորեկ յերեխան, մի կողմ քաշված, նայում է մյուս յերեխաներին ու չի համարձակվում մոտենալ, մասնակցել նրանց զվարճանքին: Դաստիարակը մոտենում, սիրալիբ խոսում է նրա հետ և խաղացողների շրջանը մտցնում. յերեխան, մոռանալով իր անհամարձակութունը, սկսում է զվարճանալ մյուսների հետ միասին:

Դաստիարակը յերեխայի՝ մանկապարտեղ հաճախելու առաջին օրերի վրա մեծ ուշադրություն պետք է դարձնի: Նա պետք է յերեխային ոգնի շուտ ընտելանալու մանկապարտեղի նրա համար նոր շրջադրությանը, ընկերներին: Դաստիարակը պետք է նրան խաղալիքներ, նկարներ, գրքույկներ ցույց տա և ընդհանուր խաղերի մեջ ներգրավի:

Դաստիարակը զեպի յերեխաները ցուցաբերած իր ուշադիր ու սիրալիբ վերաբերմունքով լավ կտրամադրի նրանց զեպի ինքքը և կընտելացնի անհրաժեշտության զեպը ու գիմնիփ ոգնությանը:

Նորեկ յերեխային քաջալերելու համար դաստիարակը կարող է նրան զիմել, օրինակ, հետևյալ խոսքերով. «Ի՞նչ տաք ձեռնոցներ ու փափուկ գլխարկ ունես, գիտե՞ս վճրակ պետք է պահես»: Այսպիսով յերեխան աստիճանաբար կսովորի զգեստն իր տեղը կախել, կսովորի լվացվել, խնամքով վերաբերվել զեպի խաղալիքներն ու պիտույքները:

Դաստիարակն իր պատվի գործը պետք է համարի այն, վոր իր խմբի բոլոր յերեխաները լինեն առողջ, առույզ ու կենսունրախ: Դաստիարակի կարևորագույն պարտականություններից մեկը յերեխաների առողջության, նրանց ֆիզիկական աճման նկատմամբ նրա հոգատարությունն է:

Դաստիարակը պետք է հոգ տանի, վոր յերեխաները ժամանակին համեղ ու վորակյալ սնունդ ստանան, ըստ հնարավորին բաց ողում շատ լինեն, խաղան, զվարճանան, գարգացնեն իրենց մկանները:

Դաստիարակը յերեխաների առողջությունն ամրապնդելու

ուղղությամբ իր տարած աշխատանքը պետք է կապի դաստիարակչական մյուս խնդիրներին հետ ևս: Ահա յերեխաներն զբուսանքի ժամանակ, խաղալով, միաժամանակ դիտում են բնությունը: Անտառից ճանապարհի վրա յե դուրվում ծակծկոց մի գնդիկ: Յերեխաները շրջապատում են վոգնուն և հետաքրքրությամբ գննում նրան: Դաստիարակը յերեխաների հետ միասին վերհիշում ու վերարտադրում է վսզնու մասին իրենց կարգացածը:

Փողոցում ել դաստիարակը յերեխաներին ցույց տալու բան կգտնի. ահա փայլփլուն ապակիներով մեքենան, այստեղ կամուրջ ու տուն են շինում, տրակտորն է անցնում, այնտեղ ապրանքատար ավտոմոբիլից արկղեր են փոխադրում խանութ: Յերեխաներն զգուշությամբ անցնում են փողոցը՝ ուշադիր ստուգելով, թե արդյոք աղա՞տ է ճանապարհը:

Ուտելու ժամանակ սեղանի շուրջը դաստիարակը պետք է հետևի, վոր յերեխաները մաքուր լինեն: Փոքրիկ պատառաքաղը, մաքուր անձեռոցիկը և մյուս բոլոր առարկաները, վորոնցից ոգտվելը հաճելի յե ու հարմար, յերեխային տրամադրում են կուլտուրականության և մաքրասիրության:

Շարժական խաղերը, նշան խփելը, ցատկումները ճարպկություն են զարգացնում և միաժամանակ ընտելացնում յերեխաներին՝ համերաշխ խաղով, միմյանց նկատմամբ զիջող լինել և փոխադարձաբար ոգնել իրար:

Դաստիարակը պետք է ձգտի յերեխաների հետ կատարած իր աշխատանքի ընթացքում ողտագործել այն ամեն արժեքավորն ու հիանալին, վոր ստեղծվել է մեր սոցիալիստական հայրենիքում և վոր մատչելի յե յերեխային: Դաստիարակը հետևվում է հասարակական—քաղաքական անց ու դարձին՝ թերթեր և կարդում, թատրոն և հաճախում, դիտում է մեր հիանալի հեղափոխական ֆիլմերը, հետեվում է գեղարվեստական գրականությանը: Իր ստացած ապավորություններն ու գիտելիքները նա ողտագործում է ամեն հարմար առիթով: Դաստիարակը միշտ պատրաստ պետք է լինի պատասխանելու յերեխայի ամեն մի հարցին:

Ահա ցերեկային քնից հետո յերեխաները հողնվում են նրանցից մեկն անսպասելի կերպով հարցնում է. «Իսկ սահմանապահներն ի՞նչ են անում հիմա»: Դրան ի պատասխան, դաս-

տիարակը կարգացած գրքից, ժուռնալներից, դիտած կինոնը-
կարքից յերեթաններին պատկերավոր կերպով պատմում է մի
քանի հետաքրքրական եպիզոդներ. — այստեղ և՛ նոր ընկերոջ
սիրավիր ընդունելութունն է սահմանապահների կողմից, և՛ խի-
ղախ մարտիկը, վոր դարանակալում է սահմանը խախտողին, և՛
սահմանապահ խելացի շան հնարադիտութունը: Դաստիարա-
կի պատմածները խոր տպավորութուն են թողնում լերե-
թանների վրա: Նրանց աչքերը փայլում են, նրանք վախենում
են բառ բաց թողնել: Յերեթաններից մեկը խախտում է լուսթյու-
նը — «Այդպես ևլ հարկավոր է նրան, այն լրտեսին»:

Յերեթանները դաստիարակից շատ պատմութուններ կլսեն
մեր լավագույն մարդկանց հերոսության, մեր հայրենիքի նվա-
ճողների մասին: այդ բոլորի մասին նրանք կտեղեկանան նաև
գրքերից, նկարներից, դիապոզիտիվներից:

Ահա յերեթանները նստել են նկարելու: Նրանցից վոմանք
պատկերում են կարմիր բանակայիններ, ուրիշները՝ պապանինա-
կաններին սառցադաշտի վրա: Յերեթանները աշխույժ գրուցում
են. դաստիարակը մասնակցում է նրանց գրուցին: Յերեթանների
աշխատանքի մեջ նոր բովանդակութուն է հանդես գալիս: Մեկը
պատկերում է՝ թե ինչպես պապանինականները ռազիոգիր են
հղում Մոսկվա, մի ուրիշի մոտ սառույցների միջից մոտենում
է փոքրիկ «Մուրմանեցը»: Ահա և ծիծով ու հրով բռնված թշնա-
մու ողանավը: «Յերբ յես մեծանամ, անպայման պապանինա-
կան կգտնամ» — զմայլված շնչում է մի աղջիկ, կապույտ մա-
տիտով համարձակ նրբագծելով սառույցը:

— Իսկ յես ինքնաթիռներ կշինեմ:

— Յես շատ, շատ տրակտորներ կշինեմ ու տրակտորիստ
կղաղնամ — յերագում են մյուսները:

Յերեթանները հաճախ ժուռնալներում, ալբոմներում դիտում
են ընկերներ Լենինի, Ստալինի և Վարաշիլավի նկարները և զա-
նազան պատկերներ նրանց կյանքից, լսում են դաստիարակի
պատմածները նրանց կյանքից վերցրած հերոսական եպիզոդնե-
րի մասին:

Յերեթաններից յուրաքանչյուրն ուզում է անպայման նման-
վել բոլորի կողմից սիրված առաջնորդներին: Անվերջ հարցեր
են տալիս սիրելի առաջնորդների կյանքի մասին, պարծենում
են նրանցով:

Դաստիարակը յերեթաններին ծանոթացնում է յերեթանների

հետ: Ամառը նա յերեթաններին կտանի պիոներական ճամբար-
մինչ այդ, «Պիոներ կանչի» և «Պիոներսկայա Պրավդա»-ի նյու-
թերի հիման վրա կպատմի նրանց, թե պիոներներն ինչպիսի
ջանասիրությամբ են սովորում, ինչպես են իրենց մայրերին
տնտեսության մեջ ոգնում, ինչպես պիոներուհուն հաջողվել
է, կարմիր վզկապը թափահարելով, կանխել գնացքի խորտա-
կումը:

Յերեթաններին առանձնապես մեծ ուրախութուն են պատ-
ճառում հեղափոխական տոները՝ Մայիսի 1-ը, Հոկտեմբերյան Սոցիա-
լիստական մեծ հեղափոխության տարեդարձը, Կարմիր Բանակի
որը: Մանկապարտեզում սկսվում է տոնի նախապատրաստությու-
նը: Դաստիարակները նոր հետաքրքրական գրքեր, նկարներ, խաղա-
լիքներ են բերում: Յերեթանները հոկտեմբերին, մայիսի 1-ին
Կարմիր Բանակին նվիրված յերգեր են յերգում, լսում են դաս-
տիարակների պատմածները, զարդարանքներ, նվերներ են պատ-
րաստում: Յերեթանները տոնի մոտեցումը իրենց տներումն ել
են զգում՝ նրանց համար ծնողները նոր շորեր են կարում, նվեր-
ներ գնում: Տոնի մոտենալու հետ մանկապարտեզը լցվում է
ուրախ իրարանցումով: յերեթանները վոգեվորված հավաքում
ու զարդարում են սենյակները: Փոքրերն անզամ ոգնում են
փոքրիկ դրոշակները կախել, տիկնիկներին նոր հագուստներ
հագցնել, դիտում են իրենց տոնական զգեստների փոքրիկ կար-
միր բանդիկները:

Իսկ բուն տոնակատարությունն ինչպիսի տպավորութուն
կգործի յերեթանների վրա: Հանգիսավոր յերթն ազգային (ուկ-
րաինական, ուղբեկական և այլն) պճնազարդ տարազներով,
զվարթ պարերը, հյուրի՝ քաղաքացիական կոխիվների մասնակ-
ցի կամ հերոսի, ստախանովականի պարզ ու հետաքրքրական
պատմությունը կոզնի յերեթանների մեջ սեր դաստիարակելու
դեպի մեր հայրենիքը, պարծանք ու հիացմունք՝ մեր հրաշալի
ինքնաթիռներով, տրակտորներով, ավտոմոբիլներով, մեր մեարո-
յով, վորն առաջինն է ամբողջ աշխարհում, պիոներական պա-
լատներով, դպրոցներով, մանկապարտեզներով և այլն:

Խորհրդային մանկապարտեզում դաստիարակվում են դա-
նազան ազգությունների յերեթաններ: Նրանք ապրում են հա-
մերաշխ՝ միասին խաղում են, միասին աշխատում: Գրքերից,
նկարներից, դաստիարակի պատմածներից նրանք տեղականում
են, վոր Խորհրդային Միության մեջ համերաշխ կերպով ապրում

են զանազան ժողովուրդներ: Դաստիարակը յերեխաներին ծանոթացնում է այդ ժողովուրդների հեքիաթներին, յերգերին, պարերին: Մեր խորհրդային յերեխաները դաստիարակվում են ինտերնացիոնալ վոզով:

Լավ դաստիարակն արթուն կերպով պաշտպանում է յերեխաներին խորթ ազդեցութիւններից, կրոնական նախապաշարութիւններից ու սնտորիապաշտութիւններից. տակաւով, սակայն համառորեն, այնպես է անում, վոր վոչ մի յերեխա չմասնակցի յեկեղեցական ծիսակատարութիւններին: Դա առավել ևս կհաջողվի դաստիարակին, յեթե նա կենդանի կապ պահպանի ընտանիքի հետ և հմուտ կերպով ազդի նրա վրա: Դաստիարակը մատչելի ձևով բացատրում է յերեխաներին, հարկավոր դեպքում նաև մեծերին՝ կրոնական սովորութիւնների ու սնտորիապաշտութիւնների ամբողջ վնասակարութիւնն ու անմբտութիւնը:

Մանկապարտեզի խնդիրներից մեկն էլ յերեխայի քնավորութիւնը դաստիարակելն է: Դաստիարակը պարզ պետք է պատկերացնի, թե ինչ գծեր պետք է դաստիարակի յերեխաների մեջ: Դաստիարակը ձգտում է նրան, վոր յերեխաները մեծանան համարձակ, կազմակերպված ու ճարպիկ՝ ինչպես հերոս-ողաչուները, ինչպես կարմիր բանակայինները, համառ՝ արգելքները հաղթահարելու մեջ, ազնիվ ու ճշմարտասեր:

Դաստիարակը շարունակ ու հետևողական կերպով աշխատում է ինքն իր վրա: Դաստիարակին չի հաջողվի ազատագրել յերեխային յերկյուզի դգացումից, յեթե ինքը վախենում է մթից, գորտից և այլն:

Թափթփված և փնթի դաստիարակը չի կարող յերեխաներին կարգ ու կսոնոնի և մաքրութեան ընտելացնել: Դաստիարակը յերեխաների համար լավ որինակ պետք է հանդիսանա: Նա չի կարող խոստմնագանց լինել. ավելի լավ է մերժել յերեխայի խնդիրը, յեթե այն չի կարելի կատարել, քան խոստանալ ու չկատարել:

Գրավիչ պատմութիւնն ու զիրքը, հետաքրքրական ու բազմազան խաղերը և զբաղմունքները նպաստում են յերեխայի բնավորութեան կերտմանը: Նկարելու, ծեփելու, խաղալիքներ պատրաստելու ընթացքում յերեխայի մեջ զարգանում է տոկու-

նութիւն, նա վարժվում է հաղթահարել արգելքները և սկսած գործը հասցնել մինչև վերջը:

Թագերի ընթացքում զարգանում են նաև յերեխաների նախաձեռնութիւնը, ստեղծագործութիւնը, ինքնուրույնութիւնը:

Դաստիարակը յերեխաներին սովորեցնում է ինքնուրույն լինել: Յերեխաներն իրենք են սեղան պատրաստում, դաստիարակին ոգնում են պարտապունքների համար՝ նյութեր պատրաստել, փոքրիկներին ոգնում են հագնվել, սովորում են կենդանիներին ու բույսերին ինքնուրույն խնամել: Դաստիարակը յերեխաներին ծանոթացնում է բանվորների ու կուլանտեսականների աշխատանքին: Յերեխաները դիտում են, թե ինչպես են աշխատում դաշտում, բանջարանոցում, թե ներկարարն ինչպես է ներկում, ատաղձագործն ինչպես է սղոցում ու ռանդում, բանվորներն ինչպես են առն կառուցում: Յերեխաների մեջ աստիճանաբար դաստիարակվում է հարգանք և զարթնում է հետաքրքրութիւնը դեպի աշխատանքը: Նրանց մեջ ցանկութիւն է առաջանում դառնալ ողաչու, շոֆեր, տրակտորիստ և այլն:

Վաղ հասակից մեր յերեխաները զգում են այն հոգատարութիւնը, վորով շրջապատված են, և իրենք էլ սովորում են ուշադիր ու հոգատար լինել դեպի մեծերն ու իրենց ընկերները:

Դաստիարակը յերեխաներին աստիճանաբար սովորեցնում է թեթե ծառայութիւններ մատուցել՝ աթոռ առաջաբերել հյուրին, վերցնել ընկած իրը, կապել փոքրիկների կոշիկի կապը և առանձնապես հոգատար լինել դեպի հիվանդներն ու ծերերը: Իրենց հիվանդ ընկերոջը յերեխաները հետաքրքրական նկարներ են ուղարկում, ամառը նրա համար ծաղիկներ են քաղում, ուրախանում են նրա առողջանալով և, մանկապարտեզ վերադառնալուց հետո, հոգատարութեամբ խնամակալում են նրան:

Դաստիարակը կենդանի հետաքրքրութեամբ յերեխաների հետ զրուցում է նրանց ընտանեկան կյանքի, յեղբայրների, քույրերի մասին, հարցնում է, թե ինչպես են նրանք միմյանց և իրենց մորն ոգնում: Այս բոլորը մտերմութիւն են ստեղծում դաստիարակի և յերեխաների միջև, ինչպես և յերեխաների մեջ հարգանք են դաստիարակում իրար հանդեպ և դեպի մեծերը: Յերեխայի բնավորութիւնը դաստիարակվում է վոզը առորայի՝ խաղերի ու զբաղմունքների, դաստիարակի հետ ունեցած խոսակցութիւնների, ծնողների ու յերեխաների փոխհարաբերու-

թյունների ընթացքում: Յերեխայի բնավորութունը դաստիարակելու վրա ներգործում են նաև յերգն ու յերաժշտությունը:

Դաստիարակը մեծ ուշադրութուն է դարձնում յերեխաների մտահորիզոնի ընդարձակման, նրանց խելամտության և դիտունակության զարգացման վրա: Զրոսանքների ժամանակ դաստիարակը յերեխաների ուշադրությունը դարձնում է վորևե տերեվի, թիթեռի գույնի, ձևի վրա. առաջարկում է հանելուկներ լուծել: Նույն նպատակով դաստիարակը յերբեմն կարող է նաև անմիջապես չպատասխանել յերեխայի հարցին, այլ առաջարկել «Ապա ինքդ մտածիր», կամ «Լավ դիտիր և կհասկանաս»: Դրանից շահագրգռված, յերեխան ինքնուրույն կփնտռի պատասխանը:

Յերեխաների դիտունակութունը զարգացնելու համար ընդարձակ հորիզոն է բաց անում բնությունը: Զրոսանքի ժամանակ, բնության անկյունում կենդանիներին և բույսերը խնամելիս յերեխաները սովորում են դիտել, նրանք նկատում են ջահել, թարմ տերևների գույները, կեչու գնդիկները, ձկան գեղեցիկ շրջադարձն ակվարիումում, մայիսյան բղբղի ծանոթ թուխքը և այլն: Այսպիսով դաստիարակը դիտողությունների, խաղերի ու զբաղմունքների միջոցով զարգացնում է յերեխաների խելամտությունը և կռահելու ու նկատելու կարողությունը:

Յերեխաները և՛ մանկապարտեզում, և՛ փողոցում շատ գեղեցիկ բաների յեն հանդիպում: Բնության գեղեցիկությունը, նոթ շենքերն իրենց հոյակապ ուրվագծերով, տոնականորեն զարդարված փողոցը, յերաժշտությունը, հնչուն վոտանավորները, նկարները, քանդակները—այս բոլորն ուրախություն են պատճառում յերեխաներին, զարգացնում նրանց գեղարվեստական ճաշակը յերեխակայությունը: Սակայն այս ել ինքնարերարար չի տեղի ունենում: Դաստիարակը պետք է կարողանա յերեխաների ուշադրությունն ուղղել շրջապատի գեղեցիկության վրա:

Յերեխաներն հիանում են գեղեցիկ առարկաներով ու բնության յերեույթներով և արտահայտում իրենց տպավորությունները: Նրանք աշխույժ պատմում են իրենց տեսածի մասին և դեմքի վրա արտահայտում այն, ինչ առանձնապես դուր է յիկել իրենց: Հարուստ տպավորություններն ոգնում են նրանց գեղեցիկ զարգանկարներ, գույների հաջող գուգորդումներ կատարել և կավի միջոցով տալ առարկաների տարբեր ձևերը, մարգկանց ու կենդանիների շարժումը: Նրանք խորանարդներից

ձողիկներից հատակին գեղեցիկ շենքեր են կառուցում, նման այն տներին, վոր զրոսանքի ժամանակ առանձնապես դուր է յեկել իրենց:

Յերաժշտությունն ու յերգը յերեխաներին համակում են կայտառությամբ, ուրախությամբ և ոգնում են նրանց կազմակերպմանը:

Յերեխաների գեղարվեստական դաստիարակությանը նպատում են նաև մանկապարտեզի գեղեցիկ կահավորությունը, պատերի ու կարասիքի գույների գեղեցիկ ներդաշնակությունը, կահույքի գեղեցիկ ու հարմար դասավորությունը, արտահայտիչ խաղալիքները, թարմ ծաղիկները, գեղեցիկ սարքված սեղանը, յերեխաների ու մեծերի ճաշակով հագուստը և այլն:

Դաստիարակը տարբեր ձևերով է կազմակերպում յերեխաների խաղերն ու զբաղմունքները: Յերբեմն նա զբաղմունքն անց է կացնում ամբողջ խմբով. այս դեպքում բոլոր յերեխաները նկարում կամ ծեփում են, կամ թե հեքիաթ են լսում, յերգում են և այլն: Մի այլ անգամ յերեխաներն անհատորեն կամ մանր խմբերով զբաղվում են ո՛վ ինչո՛վ ցանկանա՝ վտանք խաղում են, ուրիշները գիրք են նայում, մի տեղ խաղալիքներ են շինում, մի այլ տեղ՝ ծեփում ու նկարում:

Դաստիարակը հոգ է տանում, վոր յերեխաների համար ամեն մի զբաղմունք հետաքրքրական լինի և դրա համար խնամքով նախապատրաստվում է: Դաստիարակը, ապահովելով հանդերձ զբաղմունքների բազմազանությունը, միաժամանակ հոգ է տանում, վոր յերեխաները հարմարություն ստանան կրկնել կատարված զբաղմունքը կամ խաղը և, այդպիսով, ձեռք բերեն վերջ հմտություններ, ինչպես՝ ողտվել ներկերից, կանոնավոր ոգտագործել մկրատը, հեքիաթ պատմել, վոտանավոր արտասանել և այլն:

Դաստիարակը քաջալերում է յերեխաներին, յերբ նրանք մեծ խմբերով համերաշխ խաղում են միասին: Սակայն նա ուշադիր է նաև այն դեպքում, յերբ յերեխան խաղում, զբաղվում է առանձին: Դաստիարակն ուշադրությամբ դիտում է յերեխաներին, ճանաչում է նրանց առանձնահատկությունները, հակումները և գտնում յուրաքանչյուր յերեխայի մեջ լավագույն գծեր զարգացնելու ուղիները:

Դաստիարակչական աշխատանքն առանձնապես արդյունա-

վետ կլինի, յեթե մանկապարտեզն ու ընտանիքը համանման ազգեն յերեխայի վրա:

Մանկապարտեզը ծնողներին անհրաժեշտ խորհուրդներ ու ցուցումներ է տալիս, միաժամանակ հաշվի առնում նաև ընտանիքի պահանջները:

Այսպես և կառուցվում աշխատանքը մանկապարտեզում Այս բոլորը ցույց են տալիս, վոր յերեխաների հետ տարվող դաստիարակչական աշխատանքի արդյունքներն ամենից առաջ կախված են դաստիարակից:

Այս խնդրում քիչ դեր չեն կատարում նաև մանկապարտեզի մյուս աշխատողները և, առաջին հերթին, մանկապարտեզի վարիչը: Նրա հետաքրքրութունը դեպի մանկավարժական աշխատանքը, նրա փորձը, գիտութունը, սերը դեպի յերեխաները՝ մանկապարտեզում հանգիստ ու առույգ կյանք ստեղծելու նրա հմտութունը մեծապես նպաստում են յերեխաների հետ տարվող դաստիարակչական աշխատանքի հաջողությանը:

Սիրալիր և ուշադիր հավաքարարն ու մանկապարտեզը սիրող ու նրա մասին հոգ տանող տնտեսվարը պահպանում են մանկապարտեզի կարգավորված կյանքը:

«Ձեռնարկ մանկապարտեզի դաստիարակի համար» վերնագիրը կրող ներկա ուղեցույցը պարունակում է մանկապարտեզի դաստիարակչական աշխատանքի վերաբերյալ ծրագրա—մեթոդական անհրաժեշտ ցուցումները: Այդ ցուցումների ճիշտ կատարումը կողնի դաստիարակին մեր հայրենիքի յերեխաներին դաստիարակել այնպես, վոր նրանք լինեն ամրակազմ ու առողջ, կողնի դաստիարակել նրանց բնավորութունը, զարգացնել նրանց ստեղծագործութունը, պատվաստել նրանց սեր դեպի մեր հարազատ յերկիրը և դեպի մյուս յերկիրների աշխատավորները:

Մանկապարտեզի ամեն մի դաստիարակ պետք է լավ ծանոթ լինի այս «Ձեռնարկ»-ին, շարունակ ոգտվի նրանից և իր ամենօրյա աշխատանքում իսկական մանկավարժական վարպետութուն ցուցաբերի:

«Ձեռնարկ»-ն ունի հետևյալ գլուխները. ա) Յերեխաների ֆիզիկական դաստիարակութունը, բ) Խաղ, գ) Նկարչութուն—ձեփ և այլ նյութերով զբաղմունքներ, դ) Յերաժշտական դաստիարակութուն, յե) Ծանոթացում բնությանը, զ) Խոսքի

զարգացում, ե) Մաթեմատիկական սկզբնական պատկերացումների զարգացում:

Գլուխների այս բաժանումը, սակայն, պայմանական է՝ վորովհետև մանկապարտեզում յերեխաների հետ տարվող ամբողջ դաստիարակչական աշխատանքը մի միասնական մանկավարժական պրոցես է, վորը կենսագործում է մանկապարտեզի դաստիարակը:

ԳԼՈՒԽ I

ՖԻԶԻԿԱԿԱՆ ԿԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ֆուրքանչյուր մանկապարտեզ պետք է իրագործի յերե-
թաների ճիշտ ֆիզիկական դաստիարակությունը:

Ֆիզիկական դաստիարակության հիմնական խնդիրներն են՝
ապահովել մանկան աճող որդանիղմի նորմալ զարգացումն ու
ձեւավորումը, նրա ամրապնդումն ու կոփումը, դաստիարակել
մանկան ճշտապահությունը (ակուրատ) և մաքրասիրությունը,
կատարելագործել յերեթայի շարժումները:

Ճիշտ ֆիզիկական դաստիարակության հիմքը պետք է կա-
մեն՝ նախադպրոցական հիմնարկության ամբողջ շրջապատի կազ-
մակերպումը առողջապահության պահանջների համաձայն, կա-
յուն ուժեղ, ոգի, ջրի, արևի և լույսի ճիշտ ոգտադորձումը
կանոնավոր սնունդը, յերեթաների կուլտուր — առողջապահական
ուսակությունների դաստիարակման ուղղությամբ տարվող սիս-
տեմատիկ աշխատանքը, խաղերի և վարժությունների միջոցով
յերեթաների շարժումների զարգացումը:

Մանկապարտեզի շենքը, կահույքը, խաղալիքները, պի-
տույքները պետք է պահվեն գերազանցապես մաքուր: Մանկա-
պարտեզի ամբողջ շրջապատը պետք է լինի հարմար, յերեթաների
հասակին և ուժերին հարմարեցված: Մանկապարտեզի հաղամա-
քը պետք է լինի կանաչադարձ և բացօթյա պարապմունքների
համար լավ նախապատրաստված:

Ձմեռը հողամասը պետք է հարմարեցված լինի յերեթաների
ձմեռային զվարճալիքների համար:

Անհրաժեշտ է ապահովել յերեթաների բաց ողում մտալու
առավելագույն ժամանակամիջոցը՝ ձմեռն որական 3—4 ժա-
մից վոչ պակաս. տարվա տաք յեղանակներին անհրաժեշտ է
յերեթաների հետ տարվող ամբողջ աշխատանքը կազմակերպել
բացօթյա, պահպանելով համապատասխան պայմանները: Ապահո-

վել շենքի բավարար ոգտափոխումն ամբողջ տարվա ընթացքում:

Մեծ ուշադրություն պետք է նվիրել հազուստի առողջա-
պահությանը: Հագուստը չպետք է կաշկանդի յերեթային ու
նրա շարժումները, պետք է հարմար լինի ինքնուրույն կերպով
հանվելու և հագնվելու, մատչելի՝ հեշտությամբ լվանալու և ար-
դուկելու համար, պետք է լինի ակուրատ և գեղեցիկ, պահվի
մաքուր և առանց պատվածքի:

Շատ կարևոր է, վոր յերեթաները մանկապարտեզում յե-
ղած ժամանակամիջոցին ունենան թեթև և հարմար վոտնաման-
ներ:

Կանոնավոր սնունդը յերեթայի նորմալ ֆիզիկական զար-
գացման հիմնական պայմաններից մեկն է հանդիսանում: Սնուն-
դը պետք է պարունակի յերեթայի աճման ու զարգացման հա-
մար բոլոր անհրաժեշտ նյութերը: Սնունդը պետք է լինի գյու-
րամարս, համեղ, թարմ և բազմազան, բավարար քանակությամբ
մրգեղեն, բանջարեղեն, կաթ պարունակող, առողջապահորեն
պատրաստված և կուլտուրական ձևով մատուցված:

Յերեթաները պետք է սնունդ ստանան 7-9 ժամ մանկա-
պարտեզում անցկացնելու դեպքում 3 անգամ, իսկ 12 ժամ և
24 ժամ մնալու դեպքում՝ 4 անգամ:

Ամենից ավելի սննդարար պետք է լինի ճաշը, յերկրորդ
տեղը պետք է բռնեն նախաճաշն ու ընթրիքը, և ավելի թեթև
հետճաշիկը:

Առավոտյան նախաճաշի մեջ բացի մի բաժակ հեղուկից
(կաթ, թեյ, սուրճ, կակաո) և բուլկուց՝ կարագով՝ պետք է մտնի
նաև վորեք տաք ուտելիք (խաչիլ (կաշա), մակարոն, ձվածեղ,
կարտոֆիլ) ու մրգեղեն՝ հատապտուղներ, բանջարեղեն (հում
գազար, կաղամբ):

Մանկապարտեզը պետք է ունենա կայուն ուժեղ, վորը
պետք է բավարար ժամանակ ապահովի խաղերի ու զբաղմունք-
ների համար, ինչպես և՛ նրանց կանոնավոր հաջորդականությու-
նը, բավարար ժամանակ՝ յերեթաներին բացօթյա պահելու և
բնելու համար, վորոշված ժամանակ՝ սննդի համար:

Նախադպրոցական հասակի յերեթաները, մանավանդ փոք-
րերը, շուտ են հոգնում, ուստի, կարևոր է այնպես կազմակեր-
պել նրանց հետ տարվող աշխատանքը, վոր ապահովվի խաղերի,
զբաղմունքների անհրաժեշտ հաջորդականությունը և իր ժամա-
նակին հանգստանալու հնարավորությունը:

Ճիշտ ուժի մը վոչ միայն ամբապնդում է յերեխային ֆիզիկապես, այլ և նրա մեջ կազմակերպվածութունն և ճշտապահութունն և դաստիարակում:

Յերեխաների ֆիզիկական դաստիարակութունը մանկապարտեզում պետք է տարվի բժշկի մշտական հսկողութեան ներքո:

Մանկապարտեզում յերեխայի ֆիզիկական դաստիարակութեան ճիշտ դրվածքի համար պատասխանատու յե մանկապարտեզի վարիչը:

Դաստիարակը պատասխանատու յե իր խմբի յերեխաների ճիշտ դաստիարակութեան և առողջութեան պահպանման համար: Դաստիարակը պետք է ուշադիր վերաբերմունք և հոգատարութուն ցուցաբերի յուրաքանչյուր յերեխայի նկատմամբ՝ հետևի յերեխայի առողջական դրութեանը, հոգ տանի մաքրութեան մասին, հետևի, վոր յերեխան ուտի իրեն հասանելիք բաժինը, քնի նըպաստավոր պայմաններ ստեղծելուն, յերեխայի մարմնի ճիշտ դիրքին՝ խողերի և զբաղմունքների ժամանակ:

Դաստիարակը պետք է աշխատի մշտական կոնտակտ պահպանի բժշկի հետ, խորհրդակցի նրա հետ, տեղյակ լինի յուրաքանչյուր յերեխայի ֆիզիկական զարգացման դրութեանը, հայտնի բժշկին յերեխայի առողջութեան ամենաչնչին խանգարման մասին:

Անհրաժեշտ է հասնել այն բանին, վոր մանկապարտեզի առողջապահական և առողջացման միջոցառումները պաշտպանվեն և ամբապնդվեն ընտանիքում:

ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԵԶԻ ՈՐՎԱ ՌԵՃԻՄԸ

1. Յերեխաների հավաքվելը, ազատ խաղեր, առավոտյան մարզանք (5-7 ըրպի), լվացվել	Ժամը 8-9-ը
2. Նախաճաշ	» 9,30
3. Խաղեր և զբաղմունքներ	» 10
4. Զրոսանք, բացոթյա խաղեր	» 10-30
5. Ծ ա շ	» 12-30
6. Ք ու ն	» 1,30
7. Ազատ ժամ բաց ողում	» 3,30
8. Հետճաշիկ	» 4
9. Խաղեր և զբաղմունքներ	» 4,30
10. Տուն գնալը	» 5,30

Որվա ուժի մը արված է, յեղնելով այն հաշվից, վոր յերեխաները մանկապարտեզ են դալիս ժամի 8-ին: Այնտեղ, վորտեղ յերեխաները դալիս են ավելի ուշ կամ ավելի շուտ (նայած թե յերե և սկսվում ծնողների աշխատանքը), վորոշ չափով փոխվում են նշված ժամերը, պահպանելով ուժի մի հիմնական սկզբունքները, այն է՝ սննդի պարբերականութունը (յուրաքանչյուր 3—3 ու կես ժամը մեկ անգամ) և սննդի վորոշակի ժամանակը, նշված ժամանակից կես ժամից վոչ ավելի տարբերութեամբ, ցերեկը բաց ողում անցկացնելու տեղութեանը (3—4 ժամ), ցերեկվա քնի տեղութեանը (1 ու կես—2 ժամ), շարժական և հանգիստ խաղերի հաշորդականութունը:

Ռեժիմում նշված ժամերը ցույց են տալիս յուրաքանչյուր ավյալ մոմենտի սկիզբը: Յերեխաների հավաքը ցանկալի յե անցկացնել բացոթյա:

Լվացվելը, սրբվելը, սանրվելը, հազնվելը և հանվելը, ինչպես նաև սնունդը, պետք է կազմակերպել այնպես, վոր հերթեր չզոյանան, սպասումներ չլինեն, վոր յերեխաներն ավելի ժամանակ ունենան խաղերի և զրոսանքների համար: Վորպեսզի զրոսանքին հատկացրած ժամանակը չկրճատվի և յերեխաները շատ ժամանակ չկորցնեն վերարկուները և կրկնակողմիկները հազնելու վրա, հազնվելը կազմակերպվում է այնպես, վոր յերեխաների հազնվելուն ոգնում է տեխաշխատակիցը: Հազնվելու և հանվելու մտավոր տեղութեանը ձմեռը պետք է լինի 20—25 րոպեից վոչ ավելի: Այդ ժամանակամիջոցը հետզհետե կրճատվում է աչքան, վորքան յերեխաները սովորում են ինքնուրույն հազնվել ու հանվել:

Այն մանկապարտեզներում, վորտեղ մի քանի խմբեր ունեն հանվելու, լվացվելու մի ընդհանուր սենյակ, նրանցից ոգտվելու ժամանակը պետք է կազմակերպել ըստ հերթականութեան: Այս կադակցութեամբ այս կամ այն խմբում ճաշի և զրոսանքի գնալու ժամը կարող է մի փոքր հետ կամ առաջ ընկնել, սակայն այնպես, վոր դրանից չխախտվի ուժի մի հիմնական սկզբունքը:

Նախաճաշից առաջ յեղած ազատ ժամանակը պետք է ողտադործել խաղերի և զբաղմունքների համար՝ յերեխաների ազատ ընտրութեամբ:

Նախաճաշից առաջ անց է կացվում նաև յերեխաների հարդարանքը (լվացվելը, սրբվելը, սանրվելը) և, առողջապա-

հուլիսյան պահանջները պահպանումով՝ առավոտյան մար-
դանքը:

Նախաճաշից հետո սովորաբար անց են կացվում սահման-
ված զբաղմունքները: Նրանց մոտավոր տևողությունն է՝ փոք-
րերի խմբում 10—15 րոպե, միջակ և բարձր խմբերում՝ 20—30
րոպե, 7 տարեկանների խմբում՝ 25—40 րոպե (նայած պարապ-
մունքների բնույթին):

Ղրոսանքների միջոցին ժամանակի մեծ մասը պետք է
հատկացնել խաղերին: Այստեղ անհրաժեշտ է հոգ տանել, վոր
զրոսանքները լինեն յերեխաների համար հետաքրքրական ու
ուշագրավ, շարժուն և հանդարտ խաղերը իրար հաջորդեն, վոր
յերեխաները չհոգնեն, ձմեռը չմրսեն և հաճույքով մնան զրո-
սանքներին մինչև վերջը:

Անհրաժեշտ է հետևել, վոր յերեխաներն զրոսանքի ժա-
մանակ հագնված լինեն ակուրատ, հարմար և սեղոնին համեմատ:
Ձմեռը բաց ողում մնալու ընդհանուր տեղում ժամ (4 ժամ)
մեջ մտնում է նաև յերեխայի զրոսանքը տուն գնալուց հետո:

Յերեկվա քնից հետո ամենից հաճախ անց են կացվում
ազատ խաղեր և զբաղմունքներ, բայց յերբեմն զբաղմունք-
ները կարող են տարվել ամբողջ խմբի հետ, որինակ՝ վո-
րեվե բան պատմել, դիաֆիլմ ցուցադրել, շարժուն խաղ խաղալ
և այլն:

Ամառը յերեխաները վեր են կենում ժամը 7-ին և, դրա
համեմատ, որվա առաջին կեսի ռեժիմը 30 րոպեյով առաջ է
ընկնում: Գիշերային քունը կարող է մի փոքր ուշացվել համա-
պատասխան պայմաններում, ամառը որվա ռեժիմի մեջ մտցը-
վում են ոգային և արևի վաննաներ, սառը ջրով լողանալ և
ջրաթորում:

**ԿՈՒՆՏՐԱԿՏ—ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ՈՒՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԴՍՍՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Դաստիարակի առաջ խնդիր է դրվում ընտելացնել յե-
րեխաներին մաքրասիրտության և ակուրատության, յերե-
խաների մեջ դաստիարակել մաքրության և կարգապահու-
թյան սեր իր շրջապատի նկատմամբ, զարգացնել յերեխա-
ների ինքնուրույնությունն այն բանում՝ ինչ վոր իրենք կա-
րող են կատարել:

Իրա համար պահանջվում է սխտեմատիկ դաստիա-
րակչական աշխատանք յերեխաների հետ, մշտական զեկա-
վարությունն ու հսկողությունն յուրաքանչյուր յերեխայի նկատ-
մամբ:

Փոքրերի խմբից սկսած ղեկավարն ընտելացնում է յե-
րեխաներին առողջապահության հիմնական պահանջների կա-
տարմանը:

Յերեխաներին պետք է սովորեցնել ուտելուց առաջ ձեռ-
քերը լվանալ և ընդհանրապես՝ յերբ ձեռքերը վորևե չափով
կեղտոտվում են, նույնպես և՛ արտաքնոցից դուրս գալուց հետո:
Անհրաժեշտության չափով լվանալ յերեսը, վիզը, ականջները:
Քնելուց առաջ վողողել բերանը, մաքրել ատամները փոշով (մե-
ծերի և միջակ խմբերը), ոգտվել միայն իր սրբիչից, ակուրատ
վարվել նրա հետ և միշտ կախել տեղը: Պետք է յերեխաներին
սովորեցնել լվանալ վոտները քնելուց առաջ, լվացվել մինչև
գոտին (գիշերօթիկ խմբի և ամառային աշխատանքի պայման-
ներում):

Դաստիարակը հետևում է, վոր յերեխաները մաքուր
լվացվեն, լավ սրբվեն: Փոքր յերեխաներին կամ նոր ընդունված
յերեխային դաստիարակը հաճախ ինքն է հիշեցնում լվացվելու
մասին, ցույց է տալիս, թե ինչպես պետք է լվացվել, սրբվել
(վերցնել, բաց անել սրբիչը): Անհրաժեշտ է ոգնություն ցույց
տալ յերեխային այն բանում, ինչը նա դժվարանում է ինքն
անել, ինչը նա դեռ չի կարող մինչև վ վերջը լավ կատարել:

Միջակ ու մեծերի խմբում յերեխաները հետզհետե ա-
վելի յեն ընտելանում ինքնուրույնորեն լվացվելուն՝ առանց
հիշեցնելու (բայց դաստիարակի հսկողությամբ): Վորոշ զեպքե-
րում հարկավոր է լինում ոգնել նաև մեծ յերեխաներին:

Անհրաժեշտ է նույնպես սովորեցնել յերեխաներին կուլ-
տուրակտն և ակուրատ ուտել ճիշտ բռնել զգալը, ոգտվել պատա-
ռաքաղից (պատառաքաղից ոգտվում են միջակ և մեծերի խմբերը),
ուտել առանց շտապելու և լավ ծամել ուտելիքը, ուտել միայն
սեղանի մոտ նստած, ոգտվել անձեռոցիկից, սեղանը վայելուչ
դրություն թողնել ուտելուց հետո: Դաստիարակը պետք է հոգ
տանի յուրաքանչյուր յերեխայի սեղանի մոտ նստելու և ուտե-

լու հարմարութեան մասին (մտեցնել աժուհի, գազաթիւ, մոտիկ գնել հացամանը):

Դաստիարակը հետեւում է յերեթաների ակուրատութեանը ուտելու ժամանակ, սովորեցնում է զգուշ վարվել պատառքաղի հետ:

Յերեթաները մասնակցում են նախաճաշի կամ ճաշի սեղանը պատրաստելուն: Միջակ և մեծերի խմբերում հերթապահութիւն է սահմանվում:

Հարկավոր է, վոր յերեթաները կարողանան ճաշի և նախաճաշի սեղան պատրաստել, իմանան, թե վոր կողմից պետք է դրված լինի գզալը, անձեռոցիկը: Հարկավոր է նաև սովորեցնել յերեթաներին՝ հոգ տանել սեղանին դրավիչ տեսք տալու մասին:

Սեղանից վեր կենալիս յերեթաները մտեցնում են անթոռները սեղանին, ակուրատ վայր են դնում անձեռոցիկները:

Յերեթաները սովորում են ինքնուրույն հագնվել ու հանվել, ակուրատ վարվել հագուստի հետ, կարգին ծալել շորերն ու կախել իրենց տեղը:

Փոքր յերեթաները դեռ մեծերի (դաստիարակի, տեխաշեատակցի) զգալի ոգնութեան կարիք են զգում:

Միաժամանակ չպետք է ընդդիմանալ յերեթայի ձգտումներին՝ ինքնուրույն անել ինչ վոր կարող է (բինքս կարող էմ) պետք է սովորեցնել ինքնուրույն հանել կամ հագնել գոնե հագուստի մի մասը: Այն միջոցին, չերբ մեծերն ոգնում են յերեթաների մի մասին հագնվել, դաստիարակն առաջարկում է մյուս յերեթաներին հագնվել ինքնուրույն կերպով: Սակայն դաստիարակը նրանց վրա ևս ուշադրութիւն է դարձնում, հետեւում է, վոր յերեթաները միանգամից չվերցնեն բոլոր իրերը, այլ՝ հետզհետե (որինակ, առաջ գուլպաները, անդրավարտիքը, և հետո մնացածը), ակուրատ վարվեն նրանց հետ, ճիշտ հագնեն:

Հանվելու ժամանակ, անհրաժեշտութեան դեպքում, պետք է նախ արձակել յերեթաների կոճակները, և մինչև մեծերը հանվեցնում են յերեթաների մի մասին, մյուսներն սկսում են իրենք հանել իրենց շորերը և դնել իրենց տեղը:

Միջակ և մեծերի խմբերում յերեթաներն աստիճանաբար

ընտելանում են արդեն բոլորովին ինքնուրույն և արագ հագնվելուն, կոճկվելուն, կոշիկները կապելուն: Դաստիարակն ոգտաբարձում է յերեթաների ոգնութեանը մեկմեկու, ցույց է տալիս և բացատրում յերեթային, թե ինչպես պետք է ճիշտ հագնվել, ինչպես տարբերել աջ վորտի կոշիկը ձախից, կարգին ծալել հագուստը: Յերեթան մեծ յերեթաները հագնվելու և հանվելու համար ևս զգում են մեծերի ոգնութեան կարիքը:

Հարկավոր է նույնպես սովորեցնել յերեթաներին՝ հետեւել իրենց հագուստի, կոշիկների մաքրութեանն ու ակուրատութեանը, սովորեցնել սանրվել, ոգտվել թաշկինակից, ակուրատ ոգտվել արտաքնոցից, հետեւել անկողնի առողջապահութեանը (չհագնվել և չհանվել մահճակալի վրա, վեր կենալուց հետո հետ գցել վերմակը, վորպեսզի անկողինն ոգափոխվի):

Դաստիարակը միշտ հոգ է տանում յերեթայի արտաքին տեսքի ակուրատութեան մասին, դաստիարակում է յերեթաների մեջ ուշադրութիւն դեպի այդ (յերեթային առաջարկում է ոգտաբարձել հայելին, թե ամեն ինչ կարգին է իր մոտ, իր գոհունակութիւնն է հայտնում յերեթայի մաքուր և կանոնավոր ըզգեստի առթիվ և այլն):

Յերեթաները սովորում են նույնպես կարգ ու կանոն պահպանել իրենց իրեղենների և շրջապատի նկատմամբ՝ ակուրատ հավաքել խաղալիքները, նյութերը. գրքերն ու նկարները վերցնել մաքուր ձեռքով, դրադմունքների ժամանակ ակուրատ լինել, չաղտոտել բակն ու սենյակները, շենքը մտնելիս վտարել սրբել, թափ տալ հագուստի վրայի ձյունը:

Դաստիարակը միշտ հետեւում է, վոր յերեթաները վորոշ կարգ ու կանոն պահպանեն իրենց խաղալիքներն ու նյութերը պահելու գործում և ոգնում է նրանց այդ բանում: Ժամանակ առ ժամանակ յերեթաները դաստիարակի հետ միասին կարգի յեն բերում իրենց իրեղենները, լվանում են խաղալիքները, կարգի յեն բերում ծաղիկները, պահարանները, ետաժերկաները:

Մեծ յերեթաներն այդ գործում համապատասխան առաջադրանքներ և հանձնարարութիւններ են ստանում: Մեծ յերեթաների մեջ ավելի գիտակից վերաբերմունք է դաստիարակվում առողջապահական կանոնները պահպանելու գործում:

Յերեթաներին կարելի յե բացատրել ատամները փշանալուց զերծ պահելու համար բերանը վողողելու, ատամները մաքրելու նշանակութիւնը, ձեռքերի և յեղունգների մաքրութեան

նշանակութիւնն առողջութեան համար, բացատրել, թե ինչու պետք է միայն լվացած մրգեղեն և բանջարեղեն ուտել, ինչու հիվանդներին պետք է առանձնացնել առողջներէջ, ձեռք չտալ նրանց իրերին և այլն: Յերեթաների մեջ դեպի մաքրութեանը դրական վերաբերմունք դաստիարակելու համար պետք է ոգտագործել համապատասխան նկարներ, գրքեր, վոտանավորներ, հանելուկներ, յերգեր, տիկնիկային թատրոնը և այլն, պատմել յերեթաններին պիտոներների, կարմիր բանակայինների կենցաղի մասին լագերներում, Ֆիզկուլտուրնիկների մասին:

Մեծ նշանակութիւն ունի շրջապատի և այն առարկաների գրավիչ տեսքը, վորոնցից ոգտվում է յերեթան. յերեթային հաճելի յե խմել գեղեցիկ բաժակով, լվացվել անուշահոտ սապոնով և այլն:

Կուլտուր-առողջապահական ունակութիւնների դաստիարակման անհրաժեշտ պայմանն է հանդիսանում շրջապատի մեծերի որինակը՝ նրանց ակուրատ տեսքը, առողջապահական կանոնների պահպանումը:

Չափազանց կարևոր է որվա կայուն ուժիմը խմրում և հրաճիշտ կազմակերպումը: Իրանով ապահովվում է առողջապահական պահանջների ռեզուլյար և կրկնողական կատարումը, հարազատութիւնն է տալիս յերեթային կատարել այդ կանոնները հանգիստ շրջապատում, հեշտացնում է դաստիարակի համար յուրաքանչյուր յերեթային հետեւելու գործը:

Կուլտուր-առողջապահական ունակութիւններ դաստիարակելու և ընդհանրապես ամրողջ դաստիարակչական աշխատանքում անհրաժեշտ է համբերատար և փողաքշական վերաբերմունք ունենալ դեպի յերեթան, խրախուսել նրա հաշտութիւններն ու նվաճումները, դաստիարակել յերեթայի մեջ վստահութիւնն դեպի ավելի լավ և ակուրատ կատարելը սովորելու ձգտումը:

Այդ գործում անհրաժեշտ է անհատական մոտեցում ունենալ յերեթանների հանդեպ: Մի դեպքում հարկավոր է սղնութիւն, հիշեցում, հավանութիւն, մյուս դեպքում՝ ավելի կտեգորիկ պահանջներ:

Առանձին ուշադրութիւն պետք է նվիրել մանկապարտեգր նոր ընդունված յերեթաններին:

ՅԵՐԵԹԱՆԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ

Ֆիզիկական դաստիարակութեան ճիշտ գրվածքի պայման-

ներում մեծ տեղ պետք է հատկացված լինի յերեթայի շարժումների դարգացմանը: Առողջացնելով և ամրացնելով որդանիզմը, Ֆիզկուլտուրան միևնույն ժամանակ զարգացնում է և կատարելագործում կյանքի մեջ անհրաժեշտ հիմնական շարժումները (վազք, քայլվածք, թռիչք) և նպաստում է յերեթանների մեջ ակտիվութեան, համարձակութեան, ճարպկութեան, կարգապահութեան դաստիարակմանը:

Ֆիզկուլտուրայի հիմնական աշխատանքի ձևը շարժական խաղերն են: Նրանք զարգացնում են յերեթայի ճարպկութեանը, հարազատութիւնը և իր հիմնական շարժումներին (քայլվածքին վազքին, թռիչքին) տիրապետելու ունակութիւնը: Բացի այդ, խաղերի ոգնութեամբ լավ է կազմակերպվում մանկական կուլեկտիվը, խաղերը դաստիարակչական մեծ նշանակութիւն ունեն:

Դաստիարակը խաղերը պետք է անցկացնի աշխույժ և ուրախ:

Իր տեսքով, շարժումների ձիշտ և հմուտ կատարմամբ նա որինակ է ծառայում յերեթաններին:

Ֆիզկուլտուրայի աշխատանքի մյուս ձևը, դա Ֆիզկուլտ պարապմունքներն են: Հիմնականում նրանք կառուցված են խաղի վրա:

Այդ պարապմունքների մեջ են մտցվում նաև կարճատեղ վարժութիւնները, վորոնք զարգացնում են քայլվածքը, վազքը, թռիչքը, ձեռքերի, վոտերի, իրանի շարժումները և այլն:

Ֆիզկուլտուրային պարապմունքներն անց են կացվում մտաւորապես հետեւյալ կերպ. նախ պետք է կազմակերպել մանկական կուլեկտիվը և յերեթաններին նախապատրաստել աւաջիկա խաղի կամ վարժութիւնների համար: Որինակ՝ 1—2 շարասյուններով շարքեր կամ շրջան կազմել, կարճատե քայլվածք նվազի կամ թմբկահարութեան տակ, վազք 15—20 վայրկյան և այլն: Այդ շարժումները և շարքի կանգնելը կարելի յե անցկացնել վարժութիւնների կամ խաղերի ձևով, ինչպես «Զոտսանք» կամ «Դտիր քո գունը» խաղերն են:

Հետո անց են կացվում այնպիսի մարզանքներ, վորոնց նպատակն է զարգացնել և ամրացնել մկանների առանձին խմբեր և մշակել մարմնի ճիշտ կեցվածքը: Այս մարզանքների մեջ են մտնում ձեռքերի, վոտերի, իրանի շարժումները:

Այդ վարժութիւններից հետո անց են կացվում կամ խաղ

(վազքով, թռիչքով և մազլցումով), կամ պար: Պարապմունքը վերջանում է քիչ շարժում պահանջող խաղով կամ դանդաղ քայլվածքով:

Պարտադիր չէ, վոր պարապմունքը իր մեջ պարունակի բոլոր նշված տարրերը: Նա կարող է կազմված լինել մեկ—յերկու տեսակ վարժություններից, նայած առաջադրված նպատակին, յերեխաների հասակին և պարապմունքների տեղին, որինակ՝ ներածական քայլվածք, շրջան կազմել և վազքով խաղ՝ «Բռնելափազք շրջանում»:

Փոքրերի խմբում պարապմունքը անց է կացվում 10—12 րոպե տեվողությամբ և համարյա բացառապես խաղի ձևով: Միջակ խմբում թույլատրվում է 15—20 րոպե տևողությամբ պարապմունքներ, իսկ բարձր խմբում մինչև 20—25 րոպե: Պարապմունքները կարելի է անցկացնել կամ ամբողջ խմբի հետ, կամ փոքրիկ խմբերով:

Բացի խաղերից և ֆիզկուլտ պարապմունքներից, բոլոր խմբերում (բացի փոքրերի խմբից) ցանկալի յե անցկացնել 4—5 րոպե տևողությամբ առավոտյան մարմնամարզությունն բաց ողում կամ լավ ողափոխած և մաքուր շենքում: Աշխուժորեն անցկացված մարմնամարզությունը լավ է կազմակերպում յերեխաներին ու նպաստում է նրանց մեջ վորոշակի և ճշգրիտ շարժումներ մշակելու գործին:

Առավոտյան մարմնամարզության մեջ են մտնում հետևյալ վարժությունները,—ներածական քայլվածք, կազմել մի քանի շարասյուններ, ձեռքերի, վոտերի, իրանի մարզանքներ, վազք շարասյուններով (20—30 վայրկյան) և հանդարտ քայլվածք:

Մեծ տեղ պետք է հատկացնել շարժական խաղերին ամենորյա զբոսանքների ժամանակ:

Ձմեռը կազմակերպվում է բլրակի վրայից սահնակներով սղղալը, դահուկներով ման գալը: Դահուկները տրվում են բարձր խմբի յերեխաներին 20—25 րոպեյով:

Յերեխաներին տրամադրվում են գնդակներ, ողակապեր, ցատկիչներ, վորոնք ողապործվում են ըստ նրանց ցանկության: Խաղանյութերը հետզհետե փոխարինվում են նորերով՝ պլանի և յերեխաների պահանջների համեմատ: Դաստիարակը հետևում է, վոր յերեխաները չհողմեն շարժումների մեծ քանակությունից և հատուկ ուշադրություն է դարձնում թույլ յերեխաներին:

Բոլոր ֆիզկուլտ պարապմունքները պահանջում են առողջապահական պայմանների առանձնապես խիստ պահպանումը: Միանգամայն պարտադիր են՝ մաքուր, լավ ողափոխված շենքը, յերեխաների շարժումները չկաշկանդող հազուստը և վոտնամանները: Ամառը բոլոր պարապմունքները անց են կացվում բաց ողում:

Փոքրերի խումբ: Հիմնական խնդիրը փոքրերի խմբի ներկատմամբ այն է, վոր ֆիզկուլտ պարապմունքներն ողմեն յերեխաներին տիրապետել քայլվածքին, վազքին, թռիչքին, մաղցելուն: 3—4 տարեկան յերեխան քայլելում և վազքում յերբեմն դեռ այնքան ել կայուն չէ, հաճախ կորցնում է հավասարակշռությունը, շուտ է վայր ընկնում:

Անհրաժեշտ է հնարավորություն տալ յերեխաներին սովորական պայմաններում վարժվել քայլվածքում և վազքում:

Յերեխաների հետ դաստիարակն անց է կացնում մի շարք խաղեր, վորոնց ընթացքում յերեխաները վարժվում են վաղելու և քայլելու մեջ փոքր խմբակներով կամ ամբողջ խմբով՝ իրար հետևից, պահպանելով դաստիարակի ցույց տված ուղղությունը, վարժվում են վազքի և քայլելու մեջ նաև ցրված խմբերով («Ձիախաղ», «Թռիչքներ» «Կատուն ու մկները» և այլ խաղեր), սովորում են քայլել կամ վազել յերկար տախտակի վրայով, վորը դրված է գետնին կամ 10—15 սմ բարձրության վրա (տախտակի լայնությունը 20—15 սմ), ցատկել գետնին ընկած սահարկաների վրայից, որինակ՝ քառանկյունի կամ կլոր գերանների վրայից, գետնին ընկած սանդուխթի աստիճաններով: Խաղերն ու մարզանքները տարվա սկզբին ավելի լավ է անցկացնել փոքրաթիվ յերեխաների հետ, հետզհետե ներգրավելով ամբողջ խումբը: Բարձրությունները պետք է մտցնել աստիճանաբար, որինակ՝ քայլելու և վազքի դեպքում դաստիարակը սկզբում ողնում է յերեխաներին մեկ-մեկու հետևից շարքի կանգնել, ինքը քայլում է կամ վաղում առաջից, ապա առաջից ողնում է յերեխաներից մեկը: Ավելի ուշ տրվում են լրացուցիչ առաջադրություններ, որինակ՝ քայլել զբոշակներով և դաստիարակի ադդանշանով զբոշակները վեր բարձրացնել, իջեցնել, դնել ուսին և այլն: Բացի այդ, դաստիարակը խրախուսում է յերեխաների ինքնուրույն խաղերը, վորոնք զարգացնում են վազքը, քայլվածքը, հավասարակշռությունը, վորի համար տրվում են խա-

դեր շարժիչ—գլաններով, հողմաղացներով, ինչպես նաև ոգտա-
դործվում են բնական պայմանները՝ առվակն անցները, նեղ
կամուրջով անցները, բլրակների վրա բարձրանալը, նեղ շավիղ-
ներով ման գալը և այլն:

Չմեռը պատրաստում են յերկայն ու տափակ ձնակույտեր-
(բարձրությունը 15—20 սմ, լայնությունը 40—30 սմ), վորոնց
վրայով յերեխաները ման են գալիս:

Տարբեր ձևերի թռիչքները դեռևս սակավ մատչելի յեն այդ
հասակում: Յերեխաները աստիճանաբար վարժվում են վեր ցատ-
կել տեղում, ցատկել փոքրիկ բարձրությունից ցած (10—15 սմ),
փոքրիկ տարածության վրա (10—15 սմ) դույզ վտտով առաջ
ցատկել: Յատկումներն անց են կացվում հետևյալ խաղերում.
«Հարթ ճամփով», «Նապաստակներ», «Ծիտիկներ», «Ավտոմո-
բիլ» և այլն:

Փոքրիկ բարձրությունից ցած թռչելու և փոքրիկ տարա-
ծության վրայից թռչելու վարժությունները ավելի լավ և անց-
կացնել փոքրաթիվ յերեխաների հետ: Դաստիարակը յարող և
յեղած նյութեղենից (քառանկյունի բարակ գերաններ, շրջված
արկղեր) փոքրիկ բարձրություններ պատրաստել, վորոնց վրա
յեն բարձրանում յերեխաներն ու այնտեղից թռչում ցած: Պամ
դեանի վրա դուգահեռ ձգվում են յերկու լարեր, միմյանցից
10—15 սմ հեռավորության վրա, և առաջարկվում և ցանկացող-
ներին թռչել «առվակի» վրայից:

Մազլցելու մեջ վարժեցնելու համար հարկավոր և յերեխա-
ներին արամադրել ցանկապատից (բարձրությունը 1—1 մի քառ-
մետր), փոքրիկ ամբիոնի սանդուխքներից (վորը պետք և ունե-
նա կողքերին ամրացված ձողեր) ոգտվելու հնարավորություններ:
Յերեխաները կարող են նույնպես սողալով և մազլցելով մըտ-
նել պարանի տակ (որինակ՝ «Թուխան ու ձուտիկը», «Չղիղչել
զանգին» խաղերը):

Պարանի բարձրությունը պետք և լինի 40—60 սմ:

Յերեխաները մազլցում և իջնում են մեկ-մեկ կամ փոքրիկ
խմբերով, սվ ինչպես կարող և, դաստիարակի հսկողության տակ
կարիք չկա այդ հասակում շարժումների ճշտությունը հետա
պնդել, սակայն պետք և սովորեցնել յերեխաներին իջնել
սանդուխքի կողքերի ձողերով մինչև վերջին ծայրը, առանց
ցած թռչելու կամ ձեռքերով կախվելու: Փոքր խմբի յերեխանե-

րի հետ կարելի յե անցկացնել մի քանի խաղեր գնդակով,
արինակ՝ գլորել մեծ գնդակ (20—15 սմ տրամագծով) դաստիա-
րակից դեպի յերեխաները և ընդհակառակը, նաև յերեխա-
ների մեջև, գլորելով անցկացնել գնդակը առարկաների միջով
(որինակ, նստարաններից, կառուցողական նյութերից և այլ ա-
ռարկաներից կառուցված կամարների), 1½ մետր հեռավորու-
թյունից խփել գնդակը գետնին կամ նետել առաջ և վազել յետե-
վից, բռնել դաստիարակի նետած գնդակը և յետ նետել այն
(տարածությունը 1—1 ու կես մետր):

Գնդակով վարժություններն ու խաղերն ավելի լավ և անց-
կացնել յերեխաների փոքրիկ խմբերի հետ, վորպեսզի յերեխա-
ները յերկար հերթի չսպասեն:

Գնդակներ պետք և լինեն յուրաքանչյուր խմբում, վորպես
պի յերեխաներն ազատ կարողանան նրանցով խաղալ:

Դաստիարակը խաղում և յերեխաների հետ, ցույց և տա-
լիս, թե ինչպես ավելի հարմար և նետել և բռնել կամ գլո-
րել գնդակը:

Խաղերում և պարերում կարելի յե տալ ձեռքերի, վորտների,
իբանի վարժություններ, որինակ, բարձրացնել ձեռքերը, կողքի
ցած իջնցնել («Թուչիկներ»), շարժել արմուկներից ծայած ձեռ-
քերը («Գնացք»), վորտները քարձր ու ցած անել («Ձիախաղ»),
վորտները հերթով շարժել դեպի առաջ՝ պարելու ժամանակ, աթո-
սին նստած տեղից բարձրացնել հատակից փոքրիկ դրոշակը և
թափահարել այն գլխավերևը:

Խաղերում յերեխաները սովորում են նույնպես շարք,
կանգնել մեկ-մեկու յետեվից (սվ սւմ յետեվից ուղի)
քայլել միմյանց յետեվից, հիշել իր տեղը և այն գտնել
քայլելուց և վազքից հետո, դաստիարակի ոգնությամբ շրջան
կազմել:

Շրջան կազմելն անց և կացվում, որինակ, հետեվյալ խա-
ղերում. «Փամփուշտ», «Վանյան ման և գալիս», «Տան շուրջն
եմ ման գալիս»: Միմյանց հետեից քայլելն անց և կացվում
«Գնացք», «Տրամվայ» խաղերում: Իր տեղը գտնելը պա-
հանջվում և մի քանի խաղերում, ինչպես՝ «Գտիր քո տունը»
և այլն:

նշանի, շուտ դալ այս ու այն կողմ սյունաշարում կանգնած տեղում, սյունաշարը վերածել զույգերի:

Պետք է սովորեցնել յերեխաներին սյունաշարով քայլելու ժամանակ լավադուլն կերպով ոգտագործել խաղի հրապարակը՝ քայլել հրապարակի յեզրերով, սենյակների պատերի տակով: Առաջատարը նշանակվում է դաստիարակի կողմից: Այս ու այն կողմ դառնալը սյունաշարում միջակ խմբի յերեխաների հետ պետք է կատարել վոչ թե քայլելու ժամանակ, այլ կանգնած տեղում: Դաստիարակի ցուցումով յերեխաները դառնում են այնպես, վոր ամենավերջում կանգնած յերեխան դառնում է առաջատար:

Չույզ կանգնելը հետզհետե բարդացվում է: Սկզբներում յերեխաները զույգ են կանգնում, ո՛վ ո՛ւմ հետ ուղում է, հետո պետք է սովորեն սյունաշարից զույգեր կազմել կողքին կանգնած ընկերոջ հետ:

Այդ բոլոր վարժությունները կարելի չէ անցկացնել խաղի ձևով («Պատրաստվել զրոսանքի», «Դտիր քո զույգը» և այլն:

ՄԵԾԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

Մեծերի խմբում պահանջները շարժումների կատարման նկատմամբ ավելանում են. այդ պատճառով անհրաժեշտ է յերեխան անցկացնել վարժություններ ըստ առանձին տեսակի շարժումների:

Քայլվածք, վազք, հավասարակշռություն:

Քայլել փոփոխելով ուղղությունը դաստիարակի ցուցումներով:

Քայլել շրջանի շուրջը:

Քայլել վոտաթաթերի վրա:

Բռնել մեկ-մեկու՝ վազք պարունակող խաղերում (որինակ «Փախտականներ» խաղում):

Քայլել գերանի կամ 10 սմ լայնություն ունեցող և 30—40 սմ բարձրության վրա ուղիղ կամ թեք դրված տախտակի վրայով (վորի մի ծայրը բարձրացրած է 20—30 սմ):

Քայլվածքի ժամանակ դաստիարակն ուշադրություն է դարձնում, վոր յերեխաներն ուղիղ պահեն իրենց մեջքը, նային ուղիղ դեպի առաջ, չկուսցնեն գլուխները, ազատ շարժեն ձեռքերը

քը և ազատ փոխեն վտանները: Հավասարակշռության վարժություններն անց են կացվում առավելապես «Գնացք», «Գնանք զրոսանքի» և այլ խաղերում:

Այս խմբում ուշադրություն է դարձվում քայլվածքի վորոշակիության, վազքի թեթևության վրա: Հավասարակշռության ավ մարզանք է համարվում դահուկներով ման դալը, սառած շափոններով սղղալը:

ԹՈՒՉՔՆԵՐ

Թռչկոտել մի վոտի վրա: Բարձրության թռիչք և թռիչք վազքի թափով 30—40 սմ բարձրության պարանի վրայից:

Յերկարության թռիչք 60—70 սմ տարածությամբ (գետնից պոկվելով յերկու վոտով մի անգամից):

Թռիչքի բոլոր տեսակներում դաստիարակը պետք է հետևի վոր վայրեջքը յերեխաները թեթև կատարեն, այսինքն՝ թռիչքից հետո վայրեջքի ժամանակ վոտները մի փոքր ծալն են ծնկներում և իջնեն վտանների մատների վրա և վոչ թե ամբողջ թաթի վրա թռիչքները կարելի չէ անցկացնել այնպիսի խաղերում, ինչպես «Դայր փոսում», «Թիթեռներ վորսալը», «Առվակը», «Աղվեսը հավաքումը», նաև մարզանքների ձևով, որինակ յերեխաները թռչում են մեկը մյուսի հետևից մեկ-մեկ: Պարանի վրայից թռչելու դեպքում դաստիարակը պետք է հետևի, վոր յերեխաները չափից զուրս շատ թռիչքներ չկատարեն: Կարիք չկա յերեխաներին 5—6 անգամից ավելի լայնության և յերկարության թռիչք տալ:

ՄԱԳԼՅՈՒՄ

Մագլցել և իջնել 30—40 սմ բարձրություն ունեցող ցանկապատից: Պետք է ուշադրություն դարձնել շարժումների ներդաշնակությանը և մագլցման ձևերի կիրառմանը, վորպեսզի յերեխաները կես ճանապարհից ցած չթռչնեն, ձեռքերով չկախվեն:

Կարելի չէ ոգտագործել, որինակ, հետևվյալ խաղերը. «Հըր-դենաշեջները», «Կապիկներ վորսալը», «Թռչունների չուն»:

ՆԵՏԵԼԸ

Վեր նետել գնդակն ու բռնել: Գնդակը մեկ-մեկու նետել ու բռնել (տարածությունը 1½—2 մետր): Նետել հետու ալ և

ձախ ձեռքով 200—250 դրամ ծանրությամբ տոպրակներ կամ ձնազնդեր՝ 4—8 մետր տարածության վրա:

Ավազով լի տոպրակներով, դնդակներով, ձնազնդերով խփել նշանին (1-մետր տրամագծով) աջ ձեռքով 2—2½ մետր, իսկ ձախ ձեռքով 1½—2 մետր հեռավորությամբ: Գնդակը և այլ խաղալիքները նետելու և բռնելու ժամանակ այս խմբում պետք է ավելի ուշադրութուն դարձնել մարմնի ճիշտ կեցվածքի վրա, նաև նետման ճարպիկության, դիպուկության վրա: Նետելը պետք է սկսել հեռու նետելու վարժությունից, վորովհետև այն ավելի հեշտ է, քան թե նշանին խփելը:

Նետելու համար տոպրակները պատրաստվում են ամուր կտորից և լցվում են սխեռով կամ ավազով: Հեռու նետելու վարժությունն անց է կացվում փոքրիկ խմբերով, հերթով: Այդ վարժությունները կարելի չէ անցկացնել նաև խաղերում, որիննակ՝ «Խփիք և վայր գցիր դնդակը», «Ճիշտ նշան բռնիր», «Գաղանները և վորսորդները» և այլն:

Անհրաժեշտ է յերեխաներին ցույց տալ թե ինչպես պետք է նշանին խփել, ինչպես ճիշտ թափահարել ձեռքը և թեքել իրանը:

Ձեռ-Քերի, ՎՈՏՆԵՐԻ ՅԵՎ ԻՐԱՆԻ ՎԱՐՓՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Քացի այն վարժություններից, վորոնք ցույց են տրված առավոտյան մարզանքի համար, կարելի չէ անցկացնել նաև մի շարք այլ վարժություններ ինչպես առարկաներով, նույնպես և առանց առարկաների: Ձեռքերը վեր բարձրացնել և իջեցնել Հատակին պակաս տեղից բարձրանալ պարանի ոգնությունը և նորից պակասել: Վեր բարձրացնել ողջ, նայել նրան: Մտնել ողի մեջ և դուրս գալ:

Իջեցնել գետնի վրա վորևե առարկա՝ փոքրիկ դրոշակ, պարան, ձեռնափայտ և այլն և կրկին բարձրացնել այն, աշխատելով այդ անել առանց ծնկները ծալելու:

Դաստիարակը նախ ցույց է տալիս շարժումը, ապա նույնը կատարում է յերեխաների հետ միասին, ուշադրություն դարձնելով վարժությունների կատարման ճշտության վրա:

ՇԱՐՔ ԿԱԶՄԵԼ ՈՒ ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԼ

Շարք կազմել մի քանի սյունաշարով: Գայլել տեղում, վորից հետո անցնել առաջընթաց քայլվածքի: Վերակազմել սյու-

նաշարը գույգերի և ընդհակառակը՝ գույգերից կազմել մեկ սյունաշար՝ տեղում կամ քայլվածքի ժամանակ:

Դասնալ աջ, ձախ կամ հետ սյունաշարով տեղում և քայլելիս:

Սյունաշարով քայլելու ժամանակ յերեխաները բաժանվում են 6—8 հոգուց կազմված սյունաշարերի, սյունաշարերի առջատարները պետք է միշտ փոխվեն: Մի կողմ կամ հետ դառնալու համար ցույց է տրվում այն առարկան, վորի կողմը պետք է դառնան, որիննակ՝ «դարձեք աջ՝ դեպի պատը» կամ «դարձեք հետ՝ դեպի լուսամուտը»:

ՅՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ

ՔԱՅԼՎԱԾՔ, ՎԱԶՔ, ՀԱՎԱՍԱՐԱԿՇՈՒՌՅՈՒՆ

Վորոշակի քայլվածք ձեռքերի և վորտների շարժումների ներգաշնակությունը: Գայլվածք վորտների թաթերի վրա առանց ծնկները ծալելու: Ման գալ շվեդական նստարանի ձողի վրայով հարկոցնական սանդուխտով՝ դրված 20—40 սմ բարձրության վրա:

Արագ վազք:

Վազք գույգերով, յեռյակներով:

Վազք ընդհատումով:

Կիրառվում են խաղեր մրցման տարրերով՝ վազք արագուկյան մրցումով, ինչպես որիննակ՝ «Ո՞վ շուտ ողակից անցնելով թյան մրցումով, ինչպես որիննակ՝ «Փոխիր դրոշակը»: Բարդանում են միմկհասնի դրոշակին», «Փոխիր դրոշակը»: Բարդանում են միմյանց բռնելու ձեռն ու միջոցները, որիննակ՝ մեկին բռնում են յանց բռնելու ձեռքով, փոքր խմբակներով և ամբողջ խմբով, ինչյերկուսով, յերեքով, փոքր խմբակներով և ամբողջ խմբով, ինչպես որիննակ՝ «Յեղջերու վորսալը», «Գաղանին շրջապատելը» և այլ խաղեր:

Թ Ո Ւ Չ Ք Ն Ե Ր

Բարձրության թռիչքներ (40—50 սմ) պարանի վրայից վազքի թափով: Յերկարության թռիչքներ՝ կանգնած տեղից (50—70 սմ.), գետնից պոկվելով մի վորտի հպումով:

Կանգնած տեղում պարան ցատկել: Խաղեր՝ թռիչքի տարբեր տեսակներով՝ «Նապաստակները բանջարանոցում», «Աղվեսը բեր տեսակներով՝ «Նապաստակները բանջարանոցում», «Աղվեսը բեր տեսակներով՝ «Նապաստակները բանջարանոցում», «Գորտերն ու ձկնկուլը» և այլն: Կապարնում», «Գայլը փոսում», «Գորտերն ու ձկնկուլը» և այլն:

Դաստիարակը յերեխաների ուշադրությունն է դարձնում շարժումների վորակի վրա:

ԳՆԴԱԿ ՆԵՏՆԷԼՆ ՈՒ ԲՈՒՆԵԼԸ

Խփել փոքրիկ գնդակը (6—8 սմ. տրամագծով) հատակին և բռնել մեկ, յերկու ձեռքով:

Դեպի վեր նետել մեծ, միջակ և փոքր գնդակը և բռնել այն յերկու ձեռքով:

Մեկ-մեկու նետել գնդակը՝ շրջան կամ յերկու շարք կազմած (2 ու կես—3 մետր հեռավորությամբ):

Նետել գնդակը ցանցի մյուս կողմը:

Նետել 200—250 գրամ ծանրություն ունեցող տուրակները 6—10 մետր հեռավորությամբ աջ ձեռքով և 2—6 մետր՝ ձախ ձեռքով:

Յերբ յերեխաները կսովորեն գնդակով կամ պարկով նշանին խփել, կարող են անցկացվել այնպիսի խաղեր, ինչպես որինակ՝ «Լավ նշան բռնիր», «Բաղաններն ու վորսորդը», «Փախիր շրջանից», «Բռնելախաղ գնդակով»:

Մ Ա Գ Լ Յ Ո Ւ Մ

Վարժությունները նույն են, ինչ վոր մեծերի խմբում, բայց մտցվում են բարդություններ, որինակ՝ բարձրանալ աշտարակ (վիշկա)՝ վայր բերել դրոշակը, ցած գցել այն և իջնել: Մագլցումը կարելի չե անցկացնել վոչ միան խաղերում, այլ և վարժությունների ձևով, վորովհետև հաճախ տարվելով խաղի բովանդակությամբ, յերեխաներն ուշադրություն չեն դարձնում կատարման վորակին:

Խաղեր՝ «Կատվի ձագերն ու շան լակտները», Թռչունների չվելը», «Մեղուններն ու արջի քոթոթները» և այլն:

ՁԵՌՔԵՐԻ, ՎՈՏՆԵՐԻ ՅԵՎ ԻՐԱՆԻ ՎԱՐՃՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Առավոտյան մարզանքից բացի կարելի չե անցկացնել հետևյալ ինչպես իրերով, նույնպես և առանց իրերի վարժությունները, որինակ՝ վարժություն դրոշակներով, պարանով, փայտերով, ողբով, փայտը բարձրացնել վեր ու իջեցնել ցած (նըստած և կանգնած վիճակում), փայտը ուսերի յետև պահած մի քանի անգամ կռանալ առաջ կամ կողքի և ուղղվել փայտը ուսերի յետև պահած դարձնել իրանը, անցնել փայտի վրայից նախ աջ, ապա ձախ վրտով, վորի հետևանքով փայտը կլինի մեջքի յետև:

ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կազմել մեկ կամ յերկու սյունաշար դաստիարակի ցույց տված տեղում քայլելուց կամ վազելուց հետո:

Դառնալ աջ, ձախ ու հետ, առանց նշելու հարկավոր ուղղությամբ դանվող առարկաները:

Չուղբերից վերակազմել շրջան:

Քայլել շրջանի շուրջը առանց իրար ձեռքից բռնելու:

Քայլել հետագարձ (առաջատարը վորոշ տեղից սկսում է շարժվել հակառակ ուղղությամբ):

Քայլել ոձածև, առարկաների միջով:

Բացի սրանցից կրկնվում են նաև նախորդ խմբերի վարժությունները:

Մի շարք կազմել շարասյուններից մեկ-մեկ դառնալու ձևի շրջով:

Ման գալ դահուկներով (6—7 ասրեկան):

Դաստիարակը ցուցումներ ե տալիս՝ ինչպես հաղնել դահուկները, ման գալու ժամանակ հետևում ե, վոր յերեխաները դահուկները ձիշտ դնեն (իրար դուգահեռ):

Դաստիարակը բոլոր ցուցումների հետ միաժամանակ ինքը ցույց ե տալիս դահուկներով ման գալու ձևերը (քայլ, վտանների և ձեռքերի շարժում քայլելու ժամանակ, տեղում և ընթացքում, հետ դառնալ):

ԳԼՈՒԽ II

Ե Ա Ղ

Նախադարձական յերեխայի կյանքում ամենամեծ տեղը բռնում է խաղը: Խաղի դաստիարակչական նշանակությունը հսկայական է:

Խաղը հրապուրում և զրավում է յերեխային: Չանազան խաղերի ընթացքում դաստիարակը զարգացնում է յերեխաների համարձակությունը, ճարտարամտությունը, տոկունությունը, սերը մեր հայրենիքի և նրա լավագույն մարդկանց հանդեպ: Խաղի ընթացքում զարգանում են յերեխաների հետաքրքրությունը, հարցասիրությունը, հիշողությունը, ուշադրությունը, լեզվական ունակությունները, խաղը նպաստում է յերեխայի բազմակողմանի զարգացմանը:

Մեծ է խաղի դերը յերեվակայությունից զարգացման գործում:

Արտացոլելով շրջապատից կյանքի տպավորությունները՝ յերեխաները խաղի մեջ հնարում են շատ հետաքրքրական մոմենտներ: Որինակ՝ պետք է տիկնիկների համար կազմակերպել ուբախ «Կինո», ինչպես «Իսկական պարաշյուտիստ»՝ թռչել «սավառնակից» կամ «սառույցների վրայից վերցնել պապանինականներին»: Այսպիսի խաղերը զարգացնում են յերեխաների ստեղծագործական ձեռներեցությունը, խելամտությունը, ինքնուրույնությունը:

Յերեխաները սովորում են համերաշխ խաղալ, միատեղ գտնել զվարություններից դուրս գալու յերթը, ոգնել միմյանց: Խաղի մեջ իրենց բուռն արտահայտությունն են գտնում նույնպես և մանկական կենսաբախությունը, աշխուժությունը, արագաշարժությունը, վոր շատ կարևոր է յերեխայի առողջության, նրա ֆիզիկական զարգացման համար:

Յերեխաների խաղերը պահանջում են դաստիարակի հսկո-

ղությունն ու ղեկավարությունը: Խաղի մեջ լրիվ և ցայտուն կերպով դրսևորվում են յերեխաների հետաքրքրությունները, նրանց ապրումները, զարգացման մակարդակը: Խաղեր դիտելը ոգնում է դաստիարակին՝ ճանաչել յուրաքանչյուր յերեխայի, գտնել նրա նկատմամբ ճիշտ մոտեցում:

Յերեխաների խաղերը շատ բազմազան են: Մանկապարտեզում մեծ տեղ են զբավում այն խաղերը, վորոնք ստեղծում են իրենք յերեխաները (ստեղծագործական խաղեր): Բացի դրանից անց են կազմում կանոններով հետաքրքրական շատ խաղեր: Առաջին և յերկրորդ տեսակի խաղերը սերտ կապված են միմյանց հետ:

Ստեղծագործական խաղերում յերեխաները պատկերում են այն, ինչ վոր տեսնում են, ինչի մասին նրանց համար կարգում ու պատմում են, ինչը զբավում է նրանց ուշադրությունը, շարժում հետաքրքրությունը: Նրանք «յերկաթուղի» յեն կառուցում, խնամում են իրենց «կոլտնտեսային նախիրը», «թռչում են ողանավով», զբաղվում են իրենց «յերեխաների»՝ տիկնիկների հետ և այլն:

Ստեղծագործական խաղերի մեջ առանձնապես ցայտուն կերպով է զարգանում յերեխաների յերեվակայությունը (ֆանտազիան):

Յերեխաները վոչ թե ընդորինակում են կյանքը, այլ պատկերում են այն ըստ իրենց հասկացողության, խաղի մեջ շատ հնարքներ են մտցնում և իրենց վառ յերեվակայության շնորհիվ հեշտությամբ մտնում են տարբեր դերերի մեջ, հնարում են իրենց խաղալիքների ամենաբազմազան կիրառում: Աթոռին են իրենց խաղալիքների ամենաբազմազան կիրառում: Սթոռին են յերեխան կարող է իրեն յերեվակայել յերբեմն վորնատելով, յերեխան կարող է իրեն յերեվակայել յերբեմն ել ձի հեծած հեծելապես շոֆեր՝ ավտոմեքենայի վրա, յերբեմն ել ձի հեծած հեծելապես շոֆերին: Միևնույն ձողը կարող է ծառայել և՛ վորպես ձի, և՛ վորպես հրացան, և՛ վորպես ձուկ վորսալու կարթ:

Յերբեմն խաղերը լինում են առանց սյուժետի, որինակ՝ յերեխաները վազում, թռչկոտում են, գնդակներով, գլաններով խաղում են, նետեր են արձակում, տիկնիկներ, աշտարակ են դասավորում, կառուցում, խաղալիքներով զվարճանում, միաժամանակ կատակում ու ծիծաղում:

Խաղերի ղեկավարության մեջ չպետք է լինեն մեթոդական մոտեցման ստանդարտ ձևեր: Յերեխաներին դիտելը, նրանց խաղերի ուշադիր ուսումնասիրությունը ոգնում է դաստիարակին՝

թյունը, հակամենբը, յերեակայությունը, նախաձեռնությունը: Մանկապարտեզում պետք է լինեն բազմատեսակ խաղալիքներ և խաղանյութեր:

Խոշոր կառուցողական նյութեր, կոնստրուկտորներ:

Սյուժետային խաղալիքներ, տիկնիկներ, տիկնիկային կահարասիք և ամանեղեն, թատրոնի համար խաղալիքներ, կենդանիներ, ավտոներ, գնացքներ և այլն, ինչպես նաև զգեստներ՝ կարմիր բանակայինի սաղավարտ, կոնդուկտորի պայուսակ և այլն:

Բացի առանձին խաղալիքներից, հարկավոր են նաև խաղալիքների ժողովածուներ, որինակ, «Մանկապարտեզ», «Կենդանաբանական այգի», «Թռչնանոց», «Յերկաթուղի», «Կարմիր բանակ»:

Շատ հետաքրքիր են խաղալիքների այնպիսի ժողովածուներ, վորոնք հեքիաթներ են պատկերում:

Մաղալիք—զվարճալիքներ, որինակ, ման յեկող մոզի, թռչող թռչնակներ, կռահող բազ և այլն:

Գիտակալիկ (ուսուցանող) խաղալիքներ—մոզաիկա, տաշեկներ, հնչուն խաղալիքներ և այլն:

Մոտորային խաղալիքներ՝ գնդակներ, ողեր, սանձեր, ցատկիչներ, կեզլի, զանազան գլորաններ և այլն:

Հողմաշարժ խաղալիքներ՝ հողմադասներ, պտուտակներ, հողմաթիռներ, պարաշյուտներ և այլն:

Ինքնաշեն խաղալիքներ՝ նույնպես և զանազան առարկաներ, վորոնց համար յերեխաները բազմատեսակ կիրառում են գտնում իրենց խաղերում, որինակ՝ շպաղատ, կտորեղեն, արկղեր, ֆաներկա, տախտակներ, ձողիկներ և այլն:

Խաղի մեջ ոգտագործվում են նաև ջուրը, ավազը, կավը, բույսերը: Կարևոր է հրահրել և դարգացնել յերեխաների ինքնուրույն կերպով խաղալիքներ հնարելու և պատրաստելու ձգտումը: Այդպիսով հարստանում է խաղի միտքը և բազմաթիվ հետաքրքիր զբաղմունքներ են ստեղծվում: Ժամանակ առ ժամանակ հաշվի առնելով դաստիարակչական խնդիրները և յերեխաների ձգտումները, անհրաժեշտ է վորոշ խաղալիքներ փոխարինել ուրիշներով, տալ նոր խաղալիքներ:

Նոր խաղալիքը արվում է տարբեր ձևերով: Յերբեմն դաստիարակչը նոր խաղալիքները ցույց է տալիս բոլոր յերեխաներին մի անգամից, յերբեմն էլ յերեխաներն իրենց համար ան-

սպասելի կերպով նոր խաղալիքները գտնում են իրենց խմբակային սենյակում կամ մանկապարտեզի բակում:

Դաստիարակչը յերեխաներին սովորեցնում է խնամքով վարվել խաղալիքների հետ: Խաղալիքները պահվում են այնպես՝ վոր յերեխաներն իրենք կարողանան վերցնել:

Խաղերը կազմակերպվում են շենքում և բացօթյա: Բացօթյա խաղերին տարվա բոլոր յեղանակներին պետք է հատկապես մեծ ուշադրություն նվիրել:

Նրանք շատ կարևոր են յերեխաների առողջության համար և ստեղծում են առանձնահատուկ կենսուրախ տրամադրություն: Այդում կամ բակում յերեխաներն ավելի ազատ կարող են շարժվել, քան սենյակում, և կառուցումներ կատարել: Ավազը, ձյունը՝ ջուրը, բույսերը, մանր քարերը և այլն անսպառ նյութ են բազմապիսի խաղերի համար:

Այդ խաղերն ավելի մեծ տեղ կարող են գրավել գյուղական պայմաններում: Այնտեղ բնական նյութերն ավելի հարուստ են ու մատչելի:

Սոճու կոնները, կաղինները, մանր քարերը, ծաղիկները, հատապտուղները (մասուր, մամուլ) ամենաբազմազան կիրառում են գտնում խաղերում. որինակ, նրանք կարող են պտուկերել մթերքներ, բեռներ և այլն:

Բացօթյա խաղերը տարբեր խմբերի յերեխաներին միանալու հնարավորություն են տալիս: Շատ հաճախ շենքի ներսում սկսած խաղը շարունակվում է գրոտանքի ժամանակ: Շատ կարևոր է, վոր գրոտում խաղի հրապարակներ առանձնացված լինեն, պատրաստվեն խաղալիքները պահելու համար տեղ, ավազի արկղեր, ջրի ավազաններ և այլն:

Փոքրահասակների խաղերը հաճախ կազմված են լինում միակերպ դործողություններից, որինակ՝ «Շոֆերը ավտոմոբիլը միակերպ դործողություններից, որինակ՝ աղդանշան է տալիս: Յերբեջում է հատակի վրա» և շչակով աղդանշան է տալիս: Յերբեջում է յերբեմն խաղի համար չի ունենում առաջուց մտածված խան յերբեմն խաղի համար չի ունենում կառուցել, չիմանալով, թե սյուժետ. որինակ, նա սկսում է կառուցել, չիմանալով, թե յերբեմն կտացվի և միայն մի-ինչ վոր բան կառուցելուց հետո հայտարարում է, վոր «ավտոմոբիլը», «տանակ» է շինել:

Դաստիարակչը, սպասովելով յերեխաների ընդհանուր զարգացումը, հոգ է տանում, վոր նրանց խաղերը հետզհետե ավելի գաղտնաբեր, հոգ է տանում, վոր նրանց խաղերը հետզհետե ավելի բովանդակալից դառնան: Նա հավանություն է տալիս հետաքրքրելի խաղին, մյուս յերեխաների ուշադրությունը գրավում է քեր խաղին,

այդ խաղի վրա, վորևէ բան ինքն է կառուցում կամ մեծ յերե-
խաների կառուցածը ցույց տալիս:

Յերբեմն դաստիարակն ինքը խաղում է յերեխաների հետ.
որինակ՝ նստում է յերեխաների պատրաստած «զնացքը»: Նրա
որինակին հետևում են յերեխաները և բոլորը միասին «ճա-
նապարհ» են ընկնում:

Մանկական խաղերի սյուժետները աստիճանաբար զարգա-
նում են. որինակ՝ «Կոլտնտեսութուն» խաղալու ժամանակ
յերեխաները թռչնանոց, դոմ են սարքում, կաթը տանում են
մանկապարտեզ: Թաղալիք-կենդանիները յերբեմն դառնում են
սիրված հեքիաթների գործող անձինք. որինակ՝ նապաստակը և
արջուկը գնում են բարեսիրտ բժիշկ Այբոլիտի մոտ բուժվելու:

Դեռ նախադպրոցական փոքր հասակում յերեխաները սովո-
րում են պայմանավորվել թե ի՞նչ պետք է խաղան: Դաստիարա-
կը յերեխաներին ոգնում է համաձայնության գալ, հարմար
խաղալիքներ ընտրել:

Զվարճալի խաղալիքները փոքրահասակներին շատ են գրա-
վում: Նրանք մեծ զվարճություն և ուրախություն են մտցնում
խաղի մեջ:

Թաղալու համար փոքրահասակ յերեխաներին տրվում են
բազմազան խաղալիքներ և խոշոր ու մանր չափերի կառուցողա-
կան նյութեր:

Մեծահասակ նախադպրոցականների խաղերն ավելի բազ-
մազան են և բովանդակությամբ ավելի հարուստ, այն կապակ-
ցությամբ, վոր այդ հասակում ավելի զարգացած է յերեխանե-
րի յերևակայությունը և նրանք ավելի լրիվ հասկացողություն-
ներ ունեն շրջապատող կյանքի մասին:

Նույն թեմաները, վորոնց մենք հանդիպում ենք փոքրա-
հասակ յերեխաների խաղերում, նկատվում են և մեծահասակնե-
րի մոտ, բայց ավելի լրիվ ու բազմակողմանի զարգացած: Շատ
խաղեր ծագում են յերեխաների համար կարողացած զրքերի և
պատմվածքների տպավորության տակ, որինակ, Պուշկինի հե-
քիաթների, Ժողովրդական հեքիաթների և այլն: Առանձնապես
յերեխաներին գրավում են այն խաղերը, վորտեղ արտացոլ-
վում են հերոսական սխրագործությունները, արիությունը,
ինչպես որինակ, հյուսիսային բևեռի նվաճումը և այլն:

Դաստիարակի պատմած նոր եպիզոդը կամ հետաքրքիր մտն-

բամասնությունը, վոր յերեխաներն իմացել են զրքերից կամ
նկարներից, ոգնում են այդ խաղերի զարգացմանը:

Մեծահասակ յերեխաների խաղերում մեծ տեղ են բռնում
ինքնագործ հարմարանքները, վորոնցով նրանք լրացնում են
պատրաստի խաղալիքները և կառուցումները: Մեծահասակ յերե-
խաներին պետք է տալ ավելի բազմազան ձևվի կառուցողական
նյութեր, ամրացնելու նյութերի հետ միասին: Այդ հնարավո-
րություն է տալիս նրանց ստեղծել ավելի բարդ կառուցումներ,
ավելի գեղեցիկ ձևավորել նրանց և իրենց խաղերում ավելի
հետաքրքիր ձևով կիրառել այդ կառուցումները:

Դաստիարակը գրոսանքի ժամանակ յերեխաներին ցույց է
առլիս գեղեցիկ շենքեր, ընտրում է պարզ նկարներ և պարզ
ձևի նկարներով պատկերազարդված ալբոմներ:

Յերեխաները դաստիարակի ոգնությամբ հողամասում շի-
նում են վրաններ, տնակներ և այլն:

Մեծահասակ յերեխաները սովորաբար շատ են հետաքրքր-
վում կոնստրուկտորներով և լարվող խաղալիքներով, ինչպի-
սիք են՝ «ավտոմոբիլային կոնստրուկտորը», «մետրոն», լարվող
տրակտորը և այլն:

Յերեխաների հարցասիրությունը և մեծ հետաքրքրություն-
ը դրսևորվում է նաև այն ժամանակ, յերբ նրանք խաղում
են ավազով, ջրով, ձյունով և այլ նյութերով: Յերեխաներին
գուր է գալիս ավազի մեջ ջրով լի ջրհոր շինելը, ավակներում
պատվարներ ամրացնելը, ջաղաց շինելը և այլն:

Այդ հասակի յերեխաներն ունեն նաև զվարճալի խաղեր
առանց վորոշակի սյուժետի: Յերբեմն այդպիսի խաղերը վեր
են անվում սյուժետավոր խաղերի, որինակ՝ «ցիլի», «թատ-
րոն»:

Այդ խաղերում զարգանում են յերեխաների հնարամտու-
թյունը և հումորը:

ԿԱՆՈՆՆԵՐՈՎ ՇԱՐԺԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐ

Շարժական խաղերը շատ կարևոր են շարժումները, այն
է՝ վազքը, քայլվածքը, մազլցումը, թռիչքը և այլն զարգացնելու
համար (տես ֆիզիկական դաստիարակության ծրագիրը):

Բացի դրանից, այդ խաղերը ճարպիկութուն, համարձակու-
թյուն, դիմացկունություն են դարձացնում և դաստիարակում ու-
շաղթությունը, հիշողությունը, յերեակայությունը, կազմակերպ-
վածությունը:

Յերեխաների առողջության համար առանձնապես ողտա-
վետ են բացթյա շարժական խաղերը: Այդ խաղերի համար ինչ-
պես դուրսը, նույնպես և շենքի ներսում պահանջվում է մեծ
տարածություն, վորպեսզի չկաշկանգվեն յերեխաների շարժում-
ները: Վորոշ խաղեր կարող են անցկացվել միայն բացթյա, որի-
նակ, բռնոցիկ, մրցավազը և այլն:

Ի նկատի ունենալով այն, վոր շարժուն խաղերում յերե-
խաները շատ են շարժվում, անհրաժեշտ է հետեվել, վորպեսզի
ներսը չհոգնեն, չափից դուրս չգրգռվեն: Այդ նպատակով կիրառ-
վում են հանգստյան ընդմիջումներ, վորոնք յերբեմն խաղը
հանդարտ շարունակելու ձև են ընդունում. որինակ, ձիար-
շավ խաղալիս «կառապանները» կերակրում և մաքրում են
«ձիերին» կամ տանում են ջրելու «ջրհորի» մոտ, «գնացք»
խաղալու ժամանակ «բանվորները» տնտղում են վազոնները և
մաքրում:

Շատ կարևոր է խաղի ձիշտ ընտրությունը: Խաղը պետք
է հետաքրքիր լինի իր բովանդակությամբ և մատչելի՝ շարժում-
ների և կանոնների տեսակետից: Շարժական խաղերի բովան-
դակությունը պետք է համապատասխանի դաստիարակ-
չական խնդիրներին: Խաղերն ավելի հասկանալի և հետա-
քրքիր են լինում յերեխաների համար՝ յերբ նրանք ունեն
սյուժետ կամ անց են կացվում խաղալիքներով, բայց յերեխա-
ներին հետաքրքրում են նաև այնպիսի խաղեր, ինչպես «բռնո-
ցիկ», «մրցավազը» և այլն:

Անցկացնելով նոր խաղը, դաստիարակը յերեխաներին ծա-
նոթացնում է նրա բովանդակությանը և կանոններին: Բացատ-
րությունը պետք է լինի համառոտ, կենդանի և հետաքրքրու-
թյուն առաջ բերի դեպի սովյալ խաղը:

Դաստիարակը կարող է հետաքրքրություն ստեղծել խաղի
շուրջը տարբեր միջոցներով: Նա կարող է խաղն սկսել յերեխա-
ների մի փոքրաթիվ խմբի հետ, իսկ հետո խաղը կրկնելիս, ներ-
գրավել նաև ուրիշ յերեխաների, կամ կարող է խաղն սկսել
միանգամից բոլոր յերեխաների հետ: Դաստիարակի պատմածը

խաղի թեմայի շուրջը կամ ցույց տված նկարները նույնպես
յերբեմն բարձրացնում են յերեխաների հետաքրքրությունը խաղի
նկատմամբ:

Շարժական խաղերից շատերում պետք է ողտադործել խա-
ղալիքներ, զգեստներ, բնական նյութեր (ձնադնդեր, սառցա-
կտորներ, սոճու կոններ և այլն):

Այն խաղերում, վորտեղ հարկավոր է դերերը բաժա-
նել՝ կամ դաստիարակն է նշանակում այս կամ այն
յերեխային, կամ թե այդ տեղի յե ունենում «վիճասե-
լուկով»:

Սովորաբար դաստիարակը մասնակցում է խաղին. դա բարձ-
րացնում է խաղի հետաքրքրությունը, բայց յերբեմն նա թող-
նում է խաղը, վորպեսզի հետզհետե յերեխաներին սովորեցնի
ինքնուրույն խաղալ:

Դաստիարակը հետեվում է, վոր պահպանվեն խաղի կանոն-
ները, զեկավարում է դերերի բաժանումը, բարդացնում է խա-
ղը և փոփոխություններ մտցնում խաղի մեջ՝ յեթե այդ անհրա-
ժեշտ է: Դաստիարակը յերբեմն ինքն է խաղերի նոր վարիանտ-
ներ ստեղծում:

Անհրաժեշտ է, վոր խաղերում դաստիարակն ինքը ձիշտ
կատարի բոլոր շարժումները, վորպեսզի, ընդորինակելով նրան,
յերեխաները հետզհետե կատարելադործեն իրենց շարժումները:

Կանոններով խաղերը փոքրահասակների խմբի համար ի-
բենց բովանդակությամբ և շարժումներով պետք է լինեն պարզ
և մատչելի, ինչպես, որինակ, «Գնացք», «Ձիարշավ», «Ալտոմո-
րիլ» խաղերն են: Շարժական խաղերի համար տրվում են գրե-
ղակներ, ողեր, գնդիկներ, փոքրիկ դրոշակներ, զանգակներ և
այլն: Խաղալիքներով խաղերի շարքին են պատկանում, որինակ՝
«Գնդակ նետելը», «Խոտի դրոշակը»:

Խաղի կանոններն աստիճանաբար բարդացվում են: Սկզբ-
ում ցույց են տրվում այնպիսի խաղեր, վորոնցում բոլոր յե-
րեխաները կատարում են դաստիարակի ցույց տված միանման
շարժումները, որինակ՝ «Գնացք», «Նապաստակներ» և այլն: Յեր-
բեմն այդ խաղերում կրկնվում է միևնույն գործողությունը, յեր-
բեմն էլ միմյանց հաջորդում են մի քանի գործողություններ:

Խաղերի մեջ աստիճանաբար մտցվում են ավելի բարդ կա-
նոններ, որինակ, «Թռչնիկները և ուրուրը» խաղում թռչնիկները

Թոշում են մինչև այն ժամանակ, յերբ կտրվի ազգանշանը և կերեվա ուրուրը:

Այդպիսի խաղերի շարքին են պատկանում նաև «Արջը և յերեխաները», «Կատուն ու մկները», «Ինքնաթիռներ», «Կարմիր բանակայիններ»:

Մի քանի խաղերում մտցվում է ազգանշան, այն է՝ մի վորոշ բառ, վոր արտասանում է դաստիարակը («Կանգ առ», «վազիր») կամ դրոշակ և այլն:

Այդպիսի խաղերից են՝ «Ո՞վ կվերցնի դրոշակը», «Դե վազեք՝ բռնեք»: Սաղը սովորարար ղեկավարում է դաստիարակը:

Փոքրահասակների խմբում դաստիարակը առաջուց չի բացատրում խաղը, այլ պայմանավորվում է այն մասին, թե ի՞նչ է պահանջվում խաղն սկսելու համար: Սաղի ժամանակ յերեխաներն ընդորինակում են դաստիարակի շարժումները:

Մեծ տեղ են բռնում խմբակով խաղերը, որինակ, «Փոքրիկ չարածճիներ», «Ուռենի», «Նապաստակներ»:

Միջակ խմբի յերեխաներից ավելի ինքնուրույնություն և դիմացկունություն է պահանջվում, քան թե փոքրերի խմբից: Սաղի մեջ աստիճանաբար մտցվում են, որինակ, այսպիսի կանոններ.— փախչողին բռնել սկսել այն ժամանակ, յերբ խաղացող յերեխաների մի մասը վերջացնի պայմանական տեքստի արտասանությունը, վազել միայն մինչև վորոշված գիծը, ժամանակին կատարել այս կամ այն գործողությունը, որինակ՝ ժամանակին դուրս վազել, բռնել, մագլցել ցանկապատի վրա և այլն:

Կարելի չե անցկացնել նաև մրցավազքեր, վորոնց ժամանակ յերեխաները կարող են շարք կանգնել զույգերով, յեռյակներով և ավելի, որինակ՝ «Անտուն նապաստակ», «Զույգերի խաղ», «Աթոռներով խաղ»:

Այս խմբում խաղերի սյուժետներն ավելի հարուստ են, որինակ, անց են կացվում այնպիսի խաղեր, ինչպես՝ «Սաղալիքների խանութ», «Վարսուրդն ու դադանները», «Գուռակիք», «Ըմ ենք բռնել»:

Բարձր խմբի յերեխաներից պահանջվում է խաղի կանոնների ավելի ճիշտ կատարում, քան թե նախորդ խմբերում: Հաճախ խաղերում մտցվում են զանազան խոչընդոտներ, վորոնց հաղթահարելու համար պահանջվում է շարժումների ճշտություն և արագություն՝ արգելակի վրայից ցատկելու, մագլցել-անցնե-

լու, նշանին խփելու և այլն, որինակ՝ «Ով կվերցնի դրոշակը» «Վարիչունթոս» խաղերը:

Անց են կացվում այնպիսի խաղեր, ինչպես՝ մրցավազքը, վազքը, ողակներ, գնդակներ գլորելը և այլն, վորոնք պահանջում են շարժումների վարժություններ. որինակ՝ «Գորտերն ու ձկնկուլը», «Վտոներդ չթրջեք» և այլն խաղերը:

Բացի այդ, կարելի չե անցկացնել գորողի, սերսո խաղերի և վոլեյբոլի պարզեցրած վարիանտները և այլ խաղեր:

Այն խաղերում, վորոնք պահանջում են արագություն, ճարպկություն, կազմակերպվածություն, կարելի չե խրախուսել յերեխաներին զանազան միջոցներով, որինակ, խաղը տանողներին խաղը կրկնելու ժամանակ տալ առաջին հերթը, փոքրիկ դրոշակներ տալ և այլն:

Այս բանում յերեխաների նկատմամբ անհատական մոտեցում է պահանջվում, վորպեսզի զարգանան ամեն մի յերեխայի ունակությունները և յերեխաների մեջ դաստիարակվեն մտերմություն ու միմյանց ոգնելու պատրաստակամություն:

Սաղերում կարող են լինել այնպիսի առաջադրանքներ, վորտեղ պետք է հիշել շարժումների հաջորդականությունը, արագորեն գտնել իր տեղը և այլն, որինակ՝ «Այսպես կարելի չե, այսպես չի կարելի», «Հիշիր շարժումը», «Ի՞նչն է թոշում» և այլ խաղեր:

Սաղի սյուժետներն ավելի բազմազան դառնալով, պահանջում են ճարպկություն, համարձակություն, հնարագիտություն: Այդպիսի խաղեր են, որինակ, «Հանձնիր դրոշակը», «Կարմիր հեծելազոր» և այլն: Անց են կացվում նաև խմբակային յերգհեծելազոր» և այլն: Անց են կացվում նաև խմբակային յերգերով խաղեր և յերգերի բովանդակությունը շարժումներով արտահայտող և զանազան այլ խաղեր. որինակ, «Ուռենի», «Նապաստակ» և այլն:

ԳԻԴԱԿՏԻԿ ԽԱՂԵՐ

Դիզակտիկ խաղերը նպաստում են յերեխայի բազմակողմանի զարգացմանը, և միաժամանակ ամեն մի խաղն ունի նաև իր խնդիրները, որինակ, վորոշ խաղերում յերեխաները ծանոթանում են առարկաների ձևերին, մյուսներում տարբերում են հընչյունները կամ վորոշում են առարկաները՝ շոշափելով և այլն:

Դիզակտիկ խաղերը բազմազան են: Նրանցից մի քանիսը անց է կացնում դաստիարակը, վորոնք հետաքրքիր ու յերեխաների համար մատչելի առաջադրանքների բնույթ են կրում, որի-

նակ՝ դասավորել տիկնիկներն ըստ հասակի, նկարված որինսկով հավաքել տնակը և այլն:

Ոգտվելով գիդակտիկ խաղալիքներից և նկարներից, վորոշ խաղեր սեփական նախաձեռնութեամբ հնարում են իրենք յերեխաները: Որինակ, յերեխաները կարող են իրենց ուղածի պես տաշեղներից կամ մոզակից կազմավորել դանազան պատկերումներ կամ ոգտագործել դանազան գոգավոր մանր առարկաներ վորպես ափսեներ՝ տիկնիկներին հյուրասիրելու համար և այլն:

Բոլոր խմբերում մեծ տեղ պետք է գրավեն անհատական կամ փոքր խմբերով խաղերը, բայց վորոշ խաղեր կարող են անցկացվել նաև մեծ թվով խաղացողների հետ. որինակ, հանելուկ—խաղերը՝ «Իմացիր», «Ինչ կա ձեռքումս», «Ո՞վ կանչեց ձայնից ճանաչիր»:

Յերբեմն դաստիարակը խաղի մեջ մտցնում է յերեխաների մտքում ծագած հետաքրքիր առաջադրանքները, յիթե այդ բոլորը ավելի գրավիչ են դարձնում խաղը և յերեխաներին ինքնուրույնութունից և անկաշկանդ վարժութունից չեն զրկում:

Խաղը ղեկավարելու գործում չի կարելի չոր ու ցամաք դիդակտիզմ, ձեական վարժութուններ, կամ բարդ առաջադրանքներով յերեխաների ծանրարեռնում թուլլ տար: Իրգակտիկ խաղերը պետք է այն աստիճան գրավիչ լինեն, վոր յերեխան խաղալիս չնկատի, թե ինքը ինչ-վոր վարժութուններ և կատարում:

Առանձնապես արժեքավոր են այն խաղերը, վորոնք հիմնված են ինքնստուգման սկզբունքի վրա (տնակներ մոզակից, իրար մեջ հաջորդվող իրեր և այլն), վորովհետև դրանցով խաղալիս յերեխան ինքը կարող է նկատել իր սխալը և ուղղել այն: Հետաքրքիր և արժեքավոր են նույնպես դիդակտիկ խաղերը սոճու կոներով, կաղիններով, մասուրներով, մանրիկ քարերով և այլն:

Խաղն ընտրելու ժամանակ դաստիարակը հաշվի յե առնում վոչ միայն յերեխաների հասակը, այլև նրանց հակումները, զարգացումը: Շատ խաղեր, վորոնք առաջարկված են փոքրերի խմբի համար, հետաքրքիր են նաև ավելի մեծ յերեխաների համար և ընդհակառակը, վորոշ դեպքերում, փոքրերի խմբի յերեխաներին կարելի յե առաջարկել խաղեր, վորոնք մատնանշված են միջակ խմբի համար: Չափազանց կարեվոր է, վոր դաստիարակը շատ խաղեր իմանա և կարողանա խաղեր հորինել:

Դիդակտիկ խաղերում փոքրերի խմբի յերեխաներին կարող են արվել, որինակ, հետևյալ առաջադրութունները:

Տարբերել հիմնական գույները, որինակ, ձողիկի վրա շարել բոլոր կարմիր ողերը, ջոկելով դրանք մյուս գույների ողերից, գլորել կապույտ գնդիկը՝ յերբ բարձրացնում են կապույտ դրոշակը, իսկ յերբ բարձրացնում են կարմիր դրոշակը՝ գլորել կարմիր գնդիկը և այլն:

Տարբերել ձևերը և չափերը, որինակ, տարբեր չափի մատրյոշկաների խառնիխուռն կետերից ջոկել համապատասխան կետերը և ամբողջ մատրյոշկաներ կազմել: Ճիշտ կազմել աստիճանաբար դեպի գագաթը փոքրացող ողակներով աշտարակը:

Տարբերել միմյանցից խիստ տարբերվող ձայները. որինակ՝ վորոշել թե ինչ են նվաղում, սրինդ, թե՞ թմբուկ, վորոշել՝ զանգակի՞ ձայն է, թե՞ բոժոժի, ձայնից ճանաչել, թե ո՞վ կանչեց:

Տալ առաջադրանքներ, վորոնք պարզացնում են ուշադրութունը և դիտողական հիշողութունը. որինակ, տեսակների բաժանել գնդակները, սոճու կոները, մանրիկ քարերը, իմանալ թե վոր խաղալիքը պակասեց հավաքածից:

Տարբերել առարկաները՝ շոշափելով. որինակ՝ դուշակել թե ինչ է պահված պարկում: Գուշակելու համար կարելի յե տալ տարբեր ձև ունեցող խաղալիքներ, բանջարեղեններ, մրգեղեն և յերեխաներին լավ ծանոթ դանազան առարկաներ:

Միջակ խմբում յերեխաներին կարելի յե տալ, որինակ, հետևյալ առաջադրանքները (բացի փոքրերի խմբի համար մատնանշված առաջադրանքներից)։

Լրացուցիչ և զանազան յերկրորդական գույների տարբերելն ու անվանելը. որինակ, յերեխաներին առաջարկվում է բերել այսինչ գույնի ողակը, կամ դասավորել հերթով մոզակիկան, բնտրելով կարմիր, կապույտ կամ վորևե այլ գույնի նրբերանգները:

Ձեվերի և չափերի տարբերելը, նրանց անվանումը. որինակ՝ կազմել «առարկայական մոզակիկայից» մի վորևե առարկան և այլն:

Շոշափելով իմանալ թե ինչից են շինված խաղալիքները, որինակ, առանց նայելու, շոշափելով տարբերել ուտիլեն, փայտյա գնդակը, կամ տարբերել և անվանել տիկնիկների մետաքսյա ու մորթե գլխարկները և այլն:

Գույների և ձևերի համախմբում կատարել. որինակ, հարել և

կազմել վորևե զարգանկար (նախշ) մոզաիկայից, նկարից ընդո-
րինակելով՝ մոզաիկայից, տաշեզներից կամ մանրիկ քարերից
տուն, ծառ, շեղեկառք դասավորել:

Առաջադրանքներ՝ վորոնք զարգացնում են ուշադրու-
թյունը և հիշողությունը, որինակ, հիշել մի քանի առարկաների
հաջորդականությունը և դասավորումը (խաղեր՝ «Ասա, ինչ-
պես եր», «Ի՞նչն և փոխվել»):

Տարբերել ձայները և հիշել ուրիշ մի քանի, իմանալ, թե
ինչ են նվազում՝ թառ, մանգոլին, ջուլթակ, թե՞ խաղալիքային
գործիք: Կրկնել թմբուկի վրա պարզ ուրիշ (ձևավոր ինձ նման),
ձանաչել առանց բառերի յերգած յերգը («ձևավորումը» խաղը):

Յեթե յերեխաները հեշտությամբ են կատարում այս կամ
այն առաջադրանքը, խաղերը բարդացվում են. որինակ, կարելի:
յե անցկացնել այնպիսի խաղեր, ինչպես՝ «Ո՞վ շուտ աշտարակ
կկազմի», «Ո՞վ ավելի շատ մատրյոշկաներ կսարքի» խաղերն են

ՄԵԾՆԵՐԻ ԽՄԲՈՒՄ

Բացի նախորդ խմբերում ցույց տրված խաղերից, անց են
կացվում հետևյալ առաջադրանքներով խաղերը:

Տարբերել և անվանել հիմնական և ոժանդակ գույների
նրբերանգները (այսինքն յերկրորդական գույները), որինակ,
հավաքել և աստիճանական կարգով դասավորել միևնույն գույ-
նի, բայց տարբեր նրբերանգների ողբերով աշտարակը, ջուկել
տիկնիկների համար միևնույն գույնի, բայց տարբեր նրբերանգ-
ներից հաղուստը՝ գլխարկ, զգեստ, գոտի և այլն:

Գույների և ձևերի համախմբում, որինակ, կազմել մո-
զաիկայից մի զարգանկար (նախշ), ոգտվելով տարբեր գույնե-
րից և նրանց նրբերանգներից. մոզաիկայից և տաշեզներից
նախշ կամ նկար կազմել և այլն:

Տարբերել և հիշել տարբեր բարձրության և ուժի ձայները:
Կսիլոֆոնի վրա դուրս բերել վորևե թեթև մանկական յերգ՝
խաղալ Քարձրաձայն և մեղմ յերաժշտություն» և այլն:

Ձեռքերի դաստակի և մատների մկանների զարգացում.
որինակ՝ «բլուզի», «չոփախաղ», «բիրյուկի», «թուզ թասակ-
ներ», «խճճված անցք», «լաբիրինթ», ներս գցել յերեք գնդիկ-
ները հատուկ անցքերով, կամ «մկներին» քշել իրենց բները և
այլն:

Ուշադրության, հիշողության և յերեակայության զարգա-
ցում. որինակ՝ հիշողությամբ, առանց որինակին նայելու՝ սեղանի
կառուցողական նյութերից, կոնստրուկտորից տնակ կազմել, մո-
զաիկայից, գույնզգույն տաշեզներից վորևե նախշ հնարել: Այս
խաղերի թվին են պատկանում նաև «շաշկի» խաղը պարզեցրած
կանոններով, «գլխացավանք—հանելուկներ»-ը և այլն:

Մոսքի (յեզվական ունակությունների), սրամտության,
հնարագիտության զարգացում. որինակ, խաղեր՝ վորտեղ պա-
հանջվում և գտնել ուրիշի մտքում պահած բառը, խաղեր՝ վո-
րոնք պահանջում են բառերի ընտրություն կամ արգելվում են
այս կամ այն բառերը, պահանջում են արագ պատասխան գըտ-
նել, նկարագրված խաղալիքի անունը տալ և այլն:

Իրգակտիկ խաղերի մեջ առանձին տեղ են գրավում նը-
կարներով խաղերը: Այդ խաղերի մեջ հատուկ նպատակով հա-
վաքած նկարների ոգնությամբ հարստացվում են յերեխաների
հասկացողությունները շրջապատի կյանքի մասին, զարգացնում
են գիտունակությունը, ուշադրությունը, յերեակայությունը
լեզուն և այլն: Նկարներով, ինչպես և խաղալիքներով՝ յերեխա-
ները կարող են խաղալ իրենց ուզածի պես, հնարել զանազան
խաղեր, որինակ, «կիրոյում» նկարներ ցույց տալ, տարբեր կոմ-
բինացիաներով դասավորել նկարները:

Դաստիարակը պարզ և հասկանալի ձևով բացատրում է
խաղը և խաղում յերեխաների հետ միասին: Ամենից հաճախ խա-
ղից առաջ յերեխաները գիտում են նկարները:

Դաստիարակը կարող է վորոշ չափով փոփոխել խաղի կարգ
ու կանոնները. նա յերբեմն հեշտացնում է խաղը, կամ ընդհա-
ու կանոնները. նա յերբեմն հեշտացնում է նրա առաջադրանքներն ու կանոնները:
կառակը, բարդացնում է նրա առաջադրանքներով կարող է անցկացվել
Միևնույն խաղը տարբեր վարիանտներով կարող է անցկացվել
մեծահասակ և փոքրահասակ յերեխաների հետ: Նկարները տար-
բեր կոմբինացիաներով և զանազան հավելումներով կարող են
նյութ ծառայել բազմազան խաղերի համար. որինակ, «Մանկիկ-
ներ» լուտոն կարելի յե ոգտագործել բոլոր խմբերի խաղերում՝
փոխելով խաղի կանոնները և բովանդակությունը, ինչպես նաև
փոփոխելով նկարների ժողովածուն:

Նկարներով խաղերից շատերը փոքրերի խմբի համար կա-
ռուցվում են բոլոր խաղացողների միաժամանակ և միանման գոր-
ծողությունների հիմունքով, որինակ՝ «Պահենք ու գտնենք»

խաղը: Մի փոքր ավելի բարդ են այն խաղերը, վորոնք պահանջում են յերեխաներից գործողութիւնները կատարել հերթով, որինակ, «Հանձնարարութիւններ», «Կոլիտոզ» խաղերը: Փոքրերի խմբի յերեխաներին խաղերում առաջարկվում են հետեյալ խընդիրները, — գտնել տվյալ նկարի համապատասխան գույգը, գրտնել դաստիարակի անվանած նկարն ուրիշ նկարների միջից, վորոնք խառն գրված են սեղանին, կամ սենյակում աչքի ընկնող վորեւե այլ տեղ, իմանալ թե վճր նկարը պակասեց (որինակ, «Ով գնաց» խաղը). նկարը կազմել յերկու, յերեք կամ չորս մասից (քանդովի նկարներ), ճանաչել նկարում պատկերված առարկան նրա բնորոշ հատկանիշով, որինակ, ձայնը նմանեցնելու ոգնությամբ ճանաչել կովը կամ ձին:

Փոքրերի հետ անցկացվող խաղերի համար կարելի յե ոգտադործել, որինակ, «Նկարներ մանկիկներին», «Նոտո մանկիկներին», «Մանկիկներ», «Քանդովի նկարներ», «Ծուղրուղու» և այլն:

Միջին խմբում հարկավոր են ավելի բարդ կանոններով և ավելի բազմազան բովանդակությամբ խաղեր, քան թե փոքրերի համար, որինակ, լոտո, վորտեղ պահանջվում է փոքրիկ նկարները շոկել ըստ վորոշ հատկանիշի:

Մտցվում են խաղեր՝ վորոնցում պահանջվում է առարկաների ավելի նուրբ ու մանրագնին տարբերում. որինակ, «Գույն-զգույն ամանեղեն» լոտոյում համեմատվում են ձևով այնպիսի առարկաներ, ինչպես՝ բաժակը և գավաթը, ինչպես՝ կճուճը, թեյամանը, կաթնամանը և այլն:

Վորոշ խաղերում յերեխաները համեմատում են առարկաներն ու համախմբում նրանց ըստ առանձին հատկանիշների, որինակ, շոկում են այն նկարները, վորոնցում պատկերված է ամեն բան, «ինչ վոր կարելի յե ուտել» կամ «ինչով կարելի յե խաղալ» և այլն:

Վորոշ խաղերում առաջադրվում են նույն խնդիրները, ինչ վոր փոքրերի խմբում, բայց մտցվում են բարդութիւններ, վորոնք պահանջում են ավելի հնարագիտութիւն, որինակ, «Ով գնաց և ով յեկավ», «Վճրտեղ թագնվեց վոգնին» և այլ խաղեր:

Յերբեմն յերեխաներին առաջարկվում է ասել, թե ինչն ինչին է վերաբերում (որինակ, անիվն՝ ավտոմոբիլին, սլաքը՝ ժամացույցին). լուծել հանելուկը, վորը կապված է տվյալ նկարի հետ, կազմել նկարն ավելի բազմաթիվ ու բարդ ձևով կտրատված մասերից, քան կրտսեր խմբում:

Բացի նախորդ խմբի համար մատնանշված խաղերից, կարելի յե տալ, որինակ, այնպիսի խաղեր, ինչպես՝ «Գույնզգույն ամանեղեն», «Բուսաբանական լոտո», «Կենդանաբանական լոտո», «Իրարանցում» (պարզեցված վարիանտ), «Տես ու հիշիր» և այլն:

Բարձր խմբում յերեխաներից պահանջվում է համեմատելու և ընդհանրացնելու ավելի մեծ հմտութիւն, որինակ, մի քանի խաղերում պահանջվում է ցույց տալ, թե վճրտեղ ինչ էրուսում, թե վճր կենդանին՝ է ուժեղ: Մյուս խաղերում պետք է կշտադատել, թե ինչպիսի հագուստ է հարկավոր հրդեհաշէնին, կարմիր բանակայինին, հյուսիսի բնակչին և այլն: Մեծահասակ յերեխաների խմբերի, ինչպես և նախորդ խմբերի խաղերից շատերը հանելուկների բնույթ են կրում. որինակ, լոտո—հանելուկները: Մի քանի խաղերում առաջարկվում է լուծել հանելուկը, վորպեսզի ստացվի նկար, կամ նկարագրել նըկարում պատկերած առարկան և յերեւելթը, առանց նրա անունը տալու:

Մի քանի խաղեր հեքիաթների կամ պատմվածքների գրամատիկական ներկայացման բնույթ են ընդունում, գրանց սյուժետը յերբեմն յերեխաներն իրենք են հորինում: Բացի միջակ խմբի խաղերից, մեծ յերեխաներին կարելի յե տալ նաև այնպիսի խաղեր, ինչպես՝ «Բանջարեղեն և պտուղներ», «Ծաղիկներ», «Ջրային տրանսպորտ», «Յամաքային փոխադրական միջոցներ», «Սիմաֆոր», «Իրարանցում», «Կենդանիների ձայները» (առանց տեքստի), «Գրքուկախաղեր», «Կանգ առ», «Պարաշյուտիստներ» և այլն:

Բարձր խմբի խաղերի համար կարելի յե տալ նկարներ, վորոնք պատկերում են զանազան ժողովուրդների կյանքը, տաք և ցուրտ յերկրների նկարագրութիւնը և այլն:

Գ Լ ՈՒ Խ III

ՆԿԱՐԶՈՒԹՅՈՒՆ, ԺԵՓ (ԿԱՂԱՊԱՐՈՒՄ), ՅԵՎ ԱՅԼ ՆՅՈՒԹԵՐՈՎ
ԶՐԱՂՄՈՒՆՔՆԵՐ

Նկարչությունը, ծեփը և զանազան նյութերի (թղթի, սովա-
րաթղթի, փայտի) հետ կապված զբաղմունքները նախազարու-
ցական հասակում հիմնականում գյուտարարական բնույթ են
կրում: յերեխաները ծեփի, նկարչության և իրենց այլ աշխա-
տանքների միջոցով սովորաբար պատկերում են այն, ինչ վոր
իրենք տեսել են շրջապատող կյանքում, այն, ինչ վոր նրանց
համար ընթերցել են, ինչ վոր նրանց պատմել են:

Այդ տեսակ պարապմունքները սերտ կապված են խաղի հետ:
Յերեխան փայտից մի բան է շինում, կավից ծեփում է,
թղթից կտրատում և հաճախ իր արտադրածով խաղում, — ծեփել
է մի սավառնակ և անա՝ ձեռքին բարձր բռնած վաղվում է սեն-
յակում, «թռչում է»: փայտի կտորներից մի ավտոմոբիլ է շինել
նստել վրան ու «քշում» է:

Նկարչությունը, ծեփը և զանազան նյութերով զբաղմունք-
ները, նրանց ճիշտ ղեկավարման պայմաններում, մեծ հաճույք
են պատճառում յերեխային և նպաստում են նրա ընդհանուր
զարգացմանը: Այդ տեսակ պարապմունքներում զաստիարակի
առաջ դրվող հիմնական խնդիրներն են՝ զարգացնել յերեխաների
ստեղծագործական ընդունակությունները, գեղարվեստական ճա-
շակը, հնարագիտությունը: Յերեխայի մտահղացումների իրակա-
նացումը նրա այլ և այլ ստեղծագործական զբաղմունքներում
զաստիարակում է նրա ակտիվությունը, կամքը, համառությունը,
խոչընդոտները հաղթահարելու կարողությունը: Այդ զբաղ-
մունքներում, ինչպես և շրջապատող կյանքը գեղարվեստական
վառ գույներով պատկերող կերպարվեստի ստեղծագործություն-
ներից ստացած տպավորությունների ոգնությունը, զաստիա-
րակն ընդլայնում է յերեխաների մտապատկերները, յերեխանե-

րի մեջ սեր է դաստիարակում գեպի հայրենիքը, նրա առաջնորդ-
ները և հերոսները:

Ստեղծագործական միտտեղ զբաղմունքների ժամանակ յե-
րեխաներն ապրում են ընդհանուր խոհերով, ընդհանուր զգաց-
մունքներով, տպավորությունների փոխանակում են կատարում,
ուժեղանում է նրանց փոխադարձ մտերմությունը, սովորում են
միատեղ և ստեղծագործական աշխատանքի՝ համաձայնություն
գալով և միմյանց ոգնելով:

Նկարչության, ծեփի և զանազան նյութերով զբաղ-
մունքների ոգնությունը զարգանում են յերեխաների աչքա-
չափը և ձևի, գույնի, մեծություն ու տարածության մտապատ-
կերները:

Այս բոլորի հետ պետք է սովորեցնել յերեխաներին մատի-
տից, մկրատից, վրձինից, սոսինձից, ներկերից ոգտվելու ճիշտ
ձևը, վորը կոգնի ավելի լավ պատրաստել նկարը, ծեփվածքը, ա-
վելի լավ շինել խաղալիքը:

Զրուսանքի, եքսկուրսիաների միջոցին յերեխաներն աստ-
նում են բազմալիտի նոր տպավորություններ: Գաստիարակը
զարգացնում է յերեխաների դիտունակությունը, սովորեցնում
է տեսնել շրջապատող կյանքի արտահայտիչ ձևը, գույների գե-
ղեցիկ գույնը, յերեխաների ուշադրությունն է հրավի-
րում առարկայի հիմնական հատկանիշների՝ գույնի, մեծություն
վրա և այլն:

Յերեխայի գեղարվեստական ճաշակը և ստեղծագործական
ընդունակությունը զարգացնելու համար մեծ նշանակություն
ունեն նրան շրջապատող միջավայրը, առարկաները, գեղեցիկ կա-
նավորումը, ամանեղենը, ծաղիկները, քանդակները, յերեխա-
ների բմբռնողությունը մատչելի գեղարվեստական ստեղծագոր-
ծությունները:

Բոլոր զբաղմունքներում շատ կարևոր է նյութերի ընտ-
րությունը, նրանց բազմազանությունը և խնամքով նախապատ-
րաստելը՝ լավ լուծված ներկը, փափուկ, ձեռքերին չկպչող կավը,
հարթ, չոր տախտակի կտորները և այլն:

Ավելի հաճախ նոր նյութերը յերեխաներին տրվում են
սահմանված զբաղմունքների ժամերին և հետո թողնվում են՝ ա-
զատ ոգտազործելու համար: 1)

1) Փոքրերի խմբերում կավը և ներկերը, վորպես ա-

Բոլոր նյութերը պետք է պահվեն խնամքով, դասավորվեն վորոշ կարգով և այնպես, վոր յերեխաները կարողանան ինքնուրույնորեն վերցնել ուղած նյութերը:

Իր վարքով դաստիարակը ճշտապահության և կարգ ու կանոնի որինակ է տալիս յերեխաներին՝ խնամքով է վերաբերվում նյութերին, պիտուլքներին և յերեխաների աշխատանքներին, հավաքում է դրանք մի վորոշ տեղ: Դաստիարակը յերեխաներին մասնակից է դարձնում պարագմունքների նյութերը նախապատրաստելու և սպա նրանց հավաքելու աշխատանքին: Որինակ, առաջարկում է թուղթը դասավորել սեղանի վրա, շարել սոսինձի և ներկի սրվակները, բաժանել կավը վրան դնելու տախտակները և այլն:

Ջրազմունքների ընթացքում դաստիարակն ոգտվում է դեկավարության զանազան ձևերից, չխախտելով յերեխաների ձեռներեցությունն ու ինքնուրույնությունը: Յերբեմն հետաքրքիր ներածությամբ դաստիարակը հիշեցնում է յերեխաներին այն մասին, ինչ վոր նրանք տեսել են: Յուրում տալով, թե ինչ կարելի յե շինել, հորինել, դաստիարակը խթանում է յերեխաների ձեռներեցությունը, նրանց ուշադրությունը բեռում է պատրաստած նյութերի վրա: Մի հարց կամ վորեք խորհուրդ տալով, նա ոգնում է նկարն իր ըովանդակությամբ ավելի հետաքրքրական դուրս բերել, ոգնում է ավելի լավ թուղթ կամ ներկ ընտրել և այլն: Հետևում է յուրաքանչյուր յերեխայի զբաղմունքին, ցույց է տալիս աշխատանքը կատարելու ավելի հեշտ ձևը, կամ ընդհակառակը, ցույց է տալիս, թե ինչպես բարդացնել աշխատանքը, ինչպես այն ավելի հետաքրքրական դարձնել:

Չափազանց կարևոր է դաստիարակի ուշադիր և խնամքով վերաբերմունքը բոլոր յերեխաների աշխատանքներին և դրանց հավանությունն տալը: Կավի աշխատանքներից ջոկվում են լավագույնները և պահվում, մյուսները վոչնչացվում են, բայց վոչ յերեխաների ներկայությամբ:

Յերեխաների նկարչական աշխատանքները պահելու համար դաստիարակը գործ է ածում անհատական ծրարներ՝ յուրաքան-

վելի բարդ նյութեր, տրվում են առավելապես սահմանված զբաղմունքների ժամերին:

Նյութ յերեխայի համար մեկը, վորտեղ ամեն մի յերեխա դետեղում է իր աշխատանքը:

Մրաբների վրա նշաններ են դրվում, վորպեսզի յերեխաները ճանաչեն իրենց ծրարը: Աշխատանքի վրա նշվում է ամսաթիվը:

Յերբեմն հարկավոր է լինում նաև քննադատական դիտողություններ անել: որինակ, տալ այսպիսի հարց. «Իսկ ուր են աղջկա աչքերը», «Տնակը դուռ չունի, ապա վորտեղից պետք է տուն մտնել»:

Մեծահասակ յերեխաների աշխատանքների նկատմամբ համեմատաբար խիստ պահանջներ պետք է առաջադրել բովանդակության և կատարման տեսակետից:

Նկարչությունը, ձեփը և ուրիշ նյութերով զբաղմունքներն անց են կացվում սահմանված պարագմունքների կարգով կամ յերեխաների ազատ ընտրությամբ տեղի ունեցող զբաղմունքների կարգով:

Սահմանված պարագմունքների, ինչպես և խաղերի և ազատ ընտրությամբ զբաղմունքների ժամանակ դաստիարակն ուշադրությամբ հետևում է յուրաքանչյուր յերեխայի, ոգնում է նրա մտադրության իրականացմանը, դաստիարակում է յերեխաների մտադրության իրականացմանը, դաստիարակում է յերեխաների հաստատակամությունը և կենտրոնանալու ունակությունը: Տեսնելով, վոր վորեք բանում յերեխան դժվարության է հանդիպում և պատրաստ է աշխատանքից ձեռք քաշել, դաստիարակը հրահրում է յերեխայի հետաքրքրությունը սկսած աշխատանքի շուրջը, ոգնում է գտնել համապատասխան նյութերը: Յեթե ավելի հոգնեցնում է յերեխային, դաստիարակն աշխատանքը բարդ է և հոգնեցնում է յերեխային, դաստիարակն առաջարկում է այն ընդհատել և վերջացնել մի ուրիշ անգամ: Յեթե յերեխան շարունակ միայն նկարում է կամ միայն ձեփում, պետք է նրա համար հետաքրքրական դարձնել նաև մյուս փում, պետք է նրա համար հետաքրքրական դարձնել նաև մյուս գրազմունքները, առաջարկել նոր նյութեր, տալ վորեք հետաքրքրական առաջադրություն, յերբեմն ոգնել այն կատարելու, նշել նրա աշխատանքի լավ արդյունքները և այլն:

Սահմանված զբաղմունքների ժամանակ յերեխաները նկարում են, ձեփում են, թուղթ են կտրում իրենց ընտրած կամ դաստիարակի առաջադրած թեմայով: Յերկու դեպքում էլ դաստիարակը ուշադրությամբ հետևում է յուրաքանչյուր յերեխայի զբաղմունքին, ոգնում է համապատասխան նյութեր ընտ-

րելու և աշխատանքն իր բովանդակութեամբ ավելի հետաքրքրական դարձնելու:

Յեթե յերեխաներին առաջադրանք է տրվում, ապա այն պետք է մատչելի և հետաքրքրական լինի նրանց համար: Աստիճանաբար բարդացնելով առաջադրանքը, դաստիարակը զարգացնում է յերեխաների ստեղծագործական ընդունակությունը:

Վորոշակի թեմայով զբաղմունքները հիմնականում տրվում են բարձր խմբում: միայն շատ հեշտ առաջադրանքներ կարելի է յերեխան տալ նաև միջակ խմբի յերեխաներին:

ՓՈՒՔՐԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

Մանկավարժի փոքրերի խմբում անց են կացվում ըզբաղմունքների հետևյալ տեսակները.

Նկարչություն՝ սև և գունավոր մատիտներով, ներկերով, կավձով, վերջինս գրատախտակի վրա, խաղերի և յերեխաների ընտրած ինքնուրույն զբաղմունքների ժամերին:

Ծեփ՝ կավից:

Թղթի զբաղմունքներ՝ կտրատել ամուր թղթից, փակցնել գունավոր թղթից կտրտած պատրաստի ձևերն (քառակուսի, շրջան, յեռանկյունի) ու վոչ-բարդ նկարները (խնձոր, գնդակ և այլն), ազատ կտրտել և փակցնել (ապլիկացիաներ) գույնզգույն թղթից:

Յերեխաներին հնարավորություն տալով զբաղվել ազատ նկարչությամբ, ձեփով և թղթի կտրտումով, դաստիարակը հետզհետե հասցնում է նրանց ծանոթ առարկաներ նկարելու կարողությունը, առանձին յերեխաներին հաբցնում է, թե ինչ են նրանք նկարում, խորհուրդ է տալիս վերցնել մի ուրիշ գույնի ներկ և այլն:

Կարևոր է յերեխաներին սովորեցնել մաքրություն պահպանել ձեփելու և ներկելու ժամանակ, սեղանը, իրենց հագուստը չկեղտոտել, կավը չթափել հատակին, վրձինը, քսելով բաժակի յեղրին, կամացուկ մղել, ներկերը չխառնել, մատիտը, վրձինը, մկրատը կանոնավոր բռնել, մատիտը չափից գուրս չսեղծել և այլն:

Թղթից կտրտած ձևերը փակցնելիս պետք է յերեխաներին

սովորեցնել սոսինձը շատ թանձր չքսել և խնամքով փակցնել թղթից կտրած ֆիգուրները և հարթել շորի կտորով: Դաստիարակը յերեխաներին սովորեցնում է ձիշտ անվանել իրենց գործածած ներկերը և թղթի գույները:

Սկզբում յերեխաներին պետք է տալ մատիտներ՝ վորպես ավելի ծանոթ և պարզ նյութեր, հետո՝ կավ, վորոշ մամանակից հետո ներկեր (սոսնձաներկ, ջրաներկ և այլն)՝ նախ 2—3 խիստ միմյանցից տարբերվող գույնի, իսկ հետո ավելացնել և ուրիշները: Գյուղական մանկավարժներում, վորտեղ յերեխան փոքր հասակից սզտվում է բնական նյութերից (ավաղ, կավ), կարելի է յայդ նյութերը տալ առաջին հերթին:

Գունավոր մատիտները և ներկերը պետք է տալ վաղ գույնների, խիստ միմյանցից տարբերվող, առաջին հերթին՝ հիմնական գույները: Մատիտների և ներկերի քանակը մեծ չէ՝ տարվա սկզբին 2—3 գույնի: Հետագայում յերեխաները կարող են ողտըվել 5—7 գույնի մատիտներից: Մատիտներով նկարելու համար պետք է գործածել ամուր թուղթ, ուղղանկյուն կտրտված (որի պետք է գործածել ամուր թուղթ, ուղղանկյուն կտրտված (որի նույն, 20×15 սմ), իսկ ներկերով նկարելու համար՝ մեղմորեն յերանգավորված սեղանի թուղթ, 20×30 սմ չափի: Ներկերի համար պետք է տալ խողի մազի վրձիններ (մոտ 1 սմ հաստությամբ):

Ծեփելու համար ավելի լավ է կավ ոգտագործել և վոչ թե պլաստելին: Պետք է ձեփել փոքրիկ ասխտակների կամ լինուրեմի վրա: Նպատակահարմար է ալդ խմբում կավը տալ առանց լրացուցիչ նյութերի:

Թղթից կտրտելու և փակցնելու համար լավ է գործածել միմյանցից խիստ տարբերվող վառ գույների թուղթ, սկզբում 2—3 գույնի, հետո ավելացնել մյուս գույները (նույնը, ինչ վոք ներկերով նկարչության համար): Թուղթը կարելի է գործածել գունավոր, չփայլող կամ փայլուն, սոսինձը՝ կարտոֆիլի կամ ցորենի ալյուրից, մկրատը՝ փոքր չափի և անպայման բուրժայրերով:

Միջակ խմբում անց են կացվում հետևյալ դրագմունքները՝ նկարչություն մատիաներով և ներկերով, ազատ կամ դաստիարակի առաջարկած թեմայով Գեկորատիվ նկարչություն ներկերով, յերկրաչափական ձևեր (շրջան, քառակուսի, յետանկյունի) նկարելը, նկարչություն սպիտակ և գունավոր կավձիկներով՝ դրատախտակի վրա:

Մեկ՝ ազատ, յերբեմն առաջադրություններ:

Ձմռան դրասանքների ժամանակ հնարավոր և ձյունից զնդեր գլորել և ալդ զնդերը զարգարել պատրաստի ներկած սառցակտորներով, դրաշակներով, տիկնիկներով համար սառցարլուր կառուցել և այլն:

Ջրագմունքներ թղթով կտրտելը և փակցնելը (ապլիկացիա) գունավոր թղթից:

Յերեխաներին պետք և տալ յերկրաչափական ձևեր կտրտել յեղրագծերի ոգնություններ և նրանց փակցնել նախշերի ձևով, ինչպես և նրանցից ազատ կոմբինացիաներ կազմել ըստ գույնի և ձևի:

Ամուր թղթից յեղրագծերով կտրտել ծանոթ առարկաների սխեմաներ և ոգտագործել խաղի ժամանակ:

Մայելու միջոցով թղթից խաղալիքներ պատրաստել (մալուկ, գլխարկ և այլն):

Այլ նյութերով դրագմունքներ՝ պատրաստել ամենապարզ խաղալիքներ (խաղալիք կահավորում, սավառնակներ, շոգենավ), զանազան տուփերից, կոճերից, տախտակի կտորներից, քառանկյունի և կլոր ձողի ից, փոքրիկ անիվ երից, ստվարաթղթից (կարտոնից), կտորներից և այլն: Հողի կամ ավաղի մեջ խաղալիք — սեղաններ, նստատաններ շինել:

Մանր քարերից, կոճերից, կազիւններից, մասուրներից նկարներ, նախշեր շարել:

Յերեխաների ստեղծագործությունը զարգացնելու համար գաստիարակը խրախուսում և յերեխաների ձեռներեցությունը, յերբեմն տալիս և փոքրիկ, պարզ առաջադրանքներ, որինակ, նկարել՝ ինչպես են թռչում սավառնակները, կավից շինել գտնազան պտուղներ, բաշա եղեն, ամանեղեն, կենդանիների և մարդկանց կերպարաքներ և այլն:

Պարագմունքների ժամանակ գաստիարակը ցուցումներ և

առիթ, թե ինչպես պետք և ուղտվել նյութերից՝ մատիտից, վրձիներից և այլն, ցույց և տալիս ավելի ճիշտ ձևերը, ոգնում և ավելի լավ պատկերել առարկաները՝ խորհուրդներ տալով, հիշեցնելով ավելի առարկայի կամ յերեկոյթի մասին, յերեխաների հետ միասին զիտելով առարկան, յերեկոյթը և այլն:

Ձանազան նյութերից վորեք բան կառուցելիս՝ յերեխայի համար դժվարություն առաջ գալու դեպքում գաստիարակն անմիջապես ոգնում և նրան (կապում և լարը, սղոցում և տախտակը և այլն) և յերեխաներին ել մասնակից և դարձնում իրենց քնիկներին ոգնելու գործին:

Յերեխաները հետզհետե վարժվում են պատկերել այնպիսի առարկաների փոքրիկ խմբեր, վորանք միավորված են մի բնդանուր բովանդակություններ՝ ոգտագործել ներկերը բազմապիսի միացումներով և տալ վոչ բարդ նախշեր դեկորատիվ նկարներում և այլն:

Յերեխաներն ընտելանում են ներկը խնամքով վերցնել վրձիներով, վրձիներ վողողել ջրի մեջ և սրբել շորով, ճիշտ ձևով ոգտվել մկրատից և խնամքով վերարբերվել նյութերին:

Նկարչություն համար նպատակահարմար և բացի սպիտակ թղթից տալ նաև բաց գույնի թուղթ:

Յերբեմն կավով աշխատանքների համար արվում են լրացուցիչ նյութեր՝ ձողիկներ, ձյուղեր, մանր քարեր, խիստ ջի խեցիներ և այլն: Կավ չունենալու դեպքում այդ հասակի յերեխաներին կարելի յե տալ պլաստեկին, բայց բավարար քանակությամբ, վորպեսզի աշխատանքները չափազանց մանր դուրս չգան և հնարավոր լինի վորոշ ժամանակ պահել նրանց խմբում:

Տախտակի կտորները, քառանկյունի ձողիկները, վորոնք դործ են ածվում խաղալիքներ շինելու համար, պետք և լինեն հղկված:

Տախտակի կտորները պետք և լինեն փափուկ տեսակի փայտից՝ սոճի, յեղևի, լորենի: Մուրճի քաշը՝ 100 — 125 գրամ:

ՄԵՏԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ : ԵՎ 7 ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

Այդ խմբում անց են կացվում հետևյալ պարագմունքները. նկարչություն՝ ազատ և ըստ առաջադրանքի, գունավոր

կան ձևերից նախընտրելու կամ զարդանկարչութեան համար սկզբնական պարագմունքների ժամանակ կարելի չե ցույց տալ պատրաստի որինակներ:

Մեծ յերեխաներին կարելի չե զարդանկարելու համար տալ յերբեմն դանազան ձևի ամանեղենի ուրվագծեր, որինակ՝ սափաթ, սկահակ (վազա), գավաթ և այլն, կամ առաջարկել յերեխաներին հորինել զարդանկար՝ տիկնիկային գորգի, զոգնոցի, անձեռոցիկի համար:

Յերեխաները կարող են նույնպես մասնակցել խաղերի համար զգեստների զարդարմանը (շաբլոնի օգնութեամբ): Յերեխան կարելի չե տալ սպիտակ թուղթ՝ զանազան գույներով կամ մաշկմաշի գույնի ներկելու համար:

Ներկերով նկարելու ժամանակ պետք և սովորեցնել յերեխաներին խառնել ներկերը վորոշ գույներ ստանալու համար (կանաչ՝ բաց մանիշակագույն, նարնջագույն):

Դաստիարակը մեծ ուշադրութիւն պետք և դարձնի նույնպես զանազան նյութեղենից խաղալիքներ հորինելու վրա:

Յերեխաները յերբեմն իրենք կարող են տախտակի կտորները կտրել սղոցատուփի օգնութեամբ:

Պարագմունքների բնթացքում դաստիարակը յերեխաներին սովորեցնում և լավ կշռադատել իրենց աշխատանքը, տալ ավելի բազմազան բովանդակութեամբ նկարներ և այլն և, ըստ ձևի՝ ավելի կատարելագործված, այսինքն ավելի բազմաթիվ հատկանիշներով պատկերված առարկաներ. օրինակ, թռչող սավառնակներ կարինով, նրա մեջ նստած ողաչուով, պրոպելլերով և առանձին առարկաների և նրանց մասերի միջև ավելի ճիշտ համաչափութիւն պահպանելով:

Դաստիարակն աստիճանաբար զարդացնում և յերեխաների մեջ քննադատական վերաբերմունք իրենց աշխատանքների նրկատմամբ, զգուշորեն մասնանշում և յերեխաների աշխատանքի առանձին թերութիւնները՝ նրանց ուղղելու նպատակով, խրախուսում և յերեխաների ձգտումը՝ միանալ փոքրիկ խմբերով ընդհանուր աշխատանքի համար, ոգնում և նրանց՝ աշխատանքի բաժանում կատարելու գործում:

Այդ խմբերի յերեխաներին տրվում են ավելի բազմազան նյութեր՝ լրիվ կոմպլեկտներով գունավոր մատիտներ, ներկեր, գունավոր կավիճներ, զանազան տեսակի և գույնի թուղթ, պարզ կամ ծաղկանկարներով զանազան գույնի փափուկ գործվածքներ:

գույնգույն թելեր, տախտակի կտորներ, քառանկյունի և զլանաձև ձողիկներ, փոքրիկ անիվներ, ֆաներայի ջերտիկներ և այլն: Նախորդ խմբերի համար մատնանշված նյութերն այստեղ չեն թվարկվում, բայց նրանք մնում են գործածութեան մեջ նաև այս խմբերում:

Գ Լ ՈՒ Ս IV

ՅԵՐԱՎԱՆԻ ԿԱՆՈՒՄԻՏԵՍԻ ՎԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Յերաժշտական դաստիարակութիւնը նպաստում է նախա-
զարգացական յերեխայի ընդհանուր յերաժշտական զարգացողու-
թյանը, դաստիարակում է նրա հետաքրքրութիւնը դեպի յերա-
ժշտութիւնը, զարգացնում է նրա յերաժշտական լսողութիւնը,
յերաժշտական հիշողութիւնը:

Իրա հետ առնթեր յերաժշտական դաստիարակութիւնը
նպաստում է յերեխաների մեջ աշխույժ և ուրախ տրամադրու-
թիւն ստեղծելու, դաստիարակում է նրանց մեջ սեր դեպի մեր
հայրենիքը, դեպի նրա առաջնորդները, հերոսները, դեպի խոր-
հորդային յերկրի լավագույն մարդիկ, նպաստում է մանկական
կոչելատիվի կազմակերպմանը, դաստիարակում է յերեխաների
հույզերը, զարգացնում է նրանց յերևակայութիւնը, ուշադրու-
թիւնը, շարժումների վորոշակիութիւնը, նրանց արտահայտիչ
բնույթը:

Յերեխաների յերաժշտական դաստիարակութիւնն անց է
կացվում յերաժշտութիւնն ունկնդրման, յերգի և յերաժշտութիւն
տակ կատարվող շարժումների*) ձևերով, վորոնք կազմում են մի
անբաժան ամբողջութիւն և դաստիարակչական աշխատանքում
սերտ կերպով հյուսված են միմյանց հետ:

Յերաժշտական դաստիարակութիւնն խնդիրները կարելի յե-
րազործել միայն այն դեպքում, յերբ դաստիարակը սխտեմա-
տիկ աշխատանք տանի յերաժշտական դաստիարակութիւնն ուղ-
ղութիւնը, յերբ յերգը և նվագի տակ կատարվող շարժումները
մտնեն մանկապարտեզի ամենորջա կյանքի մեջ:

Կարելի յե անցկացնել յերաժշտութիւնն ունկնդրում, նվա-

*) ՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆ.— Ընդհանրապէս դարձածքը փոխարինված է
էջերումները յերաժշտութիւնն տակ՝ դարձվածքով: Այդ հասկացողու-
թիւնն ավելի լայնորեն և ավելի լիով և ընդգրկում ծրագրում ամփոփ
ված շարժումների ծավալը և բազմաանակ բնույթը:

դի տակ կատարվող շարժումներ՝ տիկնիկային թատրոնի ցուցա-
դրման, հեքիաթի բեմադրման, յերեխաների խազի, ամառային
դրոսանքների ժամանակ և այլն:

Մանկապարտեզի բոլոր խմբերում պետք է վորոշակի որեր
և ժամեր հատկացնել սահմանված յերաժշտական պարապմունք-
ների համար:

Սովորաբար յերաժշտական պարապմունքների մեջ մտնում
են յերգերը, յերաժշտական հատվածի կամ յերգի ունկնդրումը և
շարժումները (յերաժշտական խազ, պար և այլն):

Պարապմունքներն անց են կացվում յերեխաների ամբողջ
խմբի հետ միաժամանակ, յերբնն ել՝ փոքրաթիվ խմբի հետ:

Պարապմունք յերեխաների փոքրաթիվ խմբի հետ, դաստիա-
բակը կարող է լսել մի քանի յերեխաների յերգը, չնոգնե-
ցնելով և յերկար չպահելով ամբողջ խումբը, յերեխաների հետ
պար նախապատրաստել, լսել ծնծղա նվագող յերեխաներին, օգ-
նել նրանց, տալով հարկավոր ցուցումներ:

Դաստիարակը հնարավորութիւնն պետք է տա յերեխային
զրոնորել իր ստեղծագործական ունակութիւնը, որինակ, յերա-
ժշտութիւնը լսելուց հետո յերեխան շարժումներով յուրորեն
վերարտագրում է յերաժշտութիւնն բնույթը և յերաժշտական
ստեղծագործութիւնն տարբեր մասերը:

Պարի հաջող հորինված շարժումները դաստիարակը կտրուգ և
խորտխուսել և առաջարկել այն կատարել բոլոր յերեխաներին:

Յերեխայի ստեղծագործական ունակութիւնը զրոնորվում
է յերբնն այն բանում, վոր նա յերգում է իր մեղծութիւնները դա-
նապան տեքստերով, վանկերով (լյա-լյա), նվագում է մեղծութիւ-
նն ծնծղայի վրա: Իրա համար պետք է յերեխաներին տալ ջը-
սիլոֆոններ, դանդակներ, դահիրաներ, հնչույն յետանկույններ,
թմբուկներ և ճշտորեն լարած ծնծղաներ:

Ավելորդ ազմուկից խուսափելու նպատակով անհրաժեշտ է
առաջ փոքր քանակութիւնը յերաժշտական խազայիքներ (ծնծղա-
ններ՝ յերկուսից վոնչ ավելի), նրանց պարապ յժամանցն դրազե-
ցնելու համար:

Դաստիարակը պատասխանատու յե իր խմբի յերաժշտական
դաստիարակութիւնն համար և ակտիվորեն մասնակցում է այդ
փորձին նաև այն մանկապարտեզներում, վորտեղ կա հատուկ
յերաժշտական աշխատող:

Դաստիարակը մասնակցում է յերաժշտական պարապմունք-
ների պլանավորմանը, քննարկում է յերաժշտական աշխատողի

հետ միասին առանձին յերեխաների յերաժշտական գաստիարա-
կուլթյան հաջողութիւններն ու թերութիւնները և միջոցառում-
ներ և նշում թերութիւնների վերացման նկատմամբ:

Պատիարակը յերաժշտական աշխատողի ոգնութեամբ յու-
րացնում է յերաժշտական նյութը, վորպեսզի կարողանա ճիշտ
անցկացնել յերգերը, խաղերը, պարերը, յերաժշտութեան ունկն-
դրումը (որինակ, պատեֆոն), յերաժշտական աշխատողի ոգնու-
թեամբ սովորում է նվագել յերաժշտական լատիւրները և այլն:
Այսպիսով գաստիարակը հետզհետ լծվում է յերեխաների հետ
անցկացվող ամեն տեսակի յերաժշտական աշխատանքներին և
պատրաստվում է յերաժշտական պարապմունքներ տնցկացնե-
լու համար:

Այն մանկապարտեզներում, վորտեղ դաշնամուր չկա, յերա-
ժշտական պարապմունքներն անց են կացվում ուրիշ գործիք-
ների (շափակ, մանդոլինա, գիտարա և այլն), գաստիարակի կա-
տարած յերգի, պատեֆոնի, ազդիոյի (մանկական հաղորդումներ)
ոգնութեամբ: Մեծ չափով կարող են ոգտազորովել գանապան
ժողովրդական յերաժշտական գործիքներ:

Յուցումներում տրված է որինակելի ուղեբերոււարներն ըստ
խմբերի, բայց այդ չի նշանակում թե ուղեբերոււարը պետք է
կատարել ամբողջութեամբ և նույն կարգով, ինչպես տրված է:
Նյութն ընտրելու ժամանակ գաստիարակը հաշիւ պետք է
առնի ուրիշ մանկապարտեզի կոնկրետ պայմանները: Ռեպեր-
տուարում ցույց տրված ժողովրդական յերգերի հետ միասին,
պետք է ոգտազորովել նաև տարբեր ազգութեան յերաժշտական
յերգերից իրենց բովանդակութեամբ և մեղեդիայով յերե-
խաների համար մատչելի յերգեր:

Անհրաժեշտ է նաև ոգտազորովել յերեխաների համար մտա-
չելի ազգային պարերը:

Տարբեր ազգութեան յերաժշտական յերգերը, պարերը,
յերաժշտութեան յերեխաների մեջ հետաքրքրութեան են դաս-
տիարակում զեպի նրանց ստեղծագործութեանները, նպաստում են
յերեխաներին ինտերնացիոնալ վոգով գաստիարակելու գործին:

«Յերաժշտութեան ունկնդրում», «Շարժումներ նվագի տակ»
հատվածներում վորոշ պահանջներ կրկնվում են տարբեր խմբ-
քներում, սակայն այդ պահանջները յուրաքանչյուր հաջորդ խմբ-

քում կատարվում են ավելի բարդ յերաժշտական նյութի նվա-
զակցութեամբ:

ՓՈՔՐԵՐԻ ԽՈՒՄԻ

Յերաժշտութեան ունկնդրում

Յերեխաներն ամենից հեշտ են յուրացնում յերգերը՝ յերբ
նրանք կատարվում են առանց գործիքի նվագակցութեան:

Սակայն, աստիճանաբար կարելի է մտցնել յերգերի ունկն-
դրում գործիքի նվագակցութեամբ, ինչպես նաև դաշնամուրի
կամ մի այլ յերաժշտական գործիքի վրա կատարած յերգերի
ունկնդրում:

Յերաժշտութեան ունկնդրումն այս խմբում անց է կացվում
գլխավորապես նվագածութեամբ կատարվող շարժումների հետ
գուցարգված (խաղեր, պարեր, վորոշ մարզանքներ): Որինակ
նախ քան «Ճնճուղիկներն ու կատուն» խաղն սկսելը, գաստիա-
րակն առաջարկում է յերեխաներին լսել յերաժշտութեան
բակն առաջարկում է յերեխաներին լսել յերաժշտութեան
այն մասին, թե ինչպես են թոչում ճնճուղիկները, ինչպես և
քայլում կատուն:

Այդպիսով յերեխաները սովորում են լսել մանկական յեր-
գերը մեծահասակների կատարումով, ճանաչել յերգերը՝ լսելով
լոկ յեղանակներն՝ առանց խոսքերի, ճանաչել յերգերը՝ լսելով
նրանց բնորոշ ներածութեանը, կամ լսել ամբողջ յերաժշտա-
կան գործիքի (դաշնամուրի, մանդոլինի) կատարումով, լսել
փոքրիկ, վոչ-բարդ և, իրենց բնույթով արտահայտիչ յերաժշտա-
կան հատվածներ:

Յ Ե Ր Ղ

Սկզբներում յերեխան միայն լսում է յերգը, վորը կատա-
րում է գաստիարակը: Լսելով յերգը, նա սկսում է ձայնակցել,
յերգելով նախ առանձին բառեր, յերգի մասեր և սպառ ամբողջ
յերգը: Հետզհետե յերեխաները սովորում են ինքուրույն կերպով
յերգը: Հետզհետե յերեխաները սովորում են ինքուրույն չափեր և,
վերջացնել գաստիարակի սկսած յերգը: Յերգի բառերը չափեր և,
սովորեցնել առանձին, այլ միայն յերգի հետ: Բառերի հասակ
արտահայտութեամբ գաստիարակը նպաստում է տեքստի ճիշտ
արտասանութեանը յերեխաների կողմից:

Հարկավոր է ընտրել այնպիսի յերգեր, վորոնք իրենց բո-
վանդակութեամբ մատչելի է մտտիկ են յերեխաների հասկացո-
ղութեանը, ունեն պարզ մեղեդիա և հեշտ է կատարել (համառոտ

Յերեխաները կարող են յերգել վորոշ յերգեր խմբերի բա-
ժանվելով, այնպէս, վոր յերեխաների մի խումբը կատարի յեր-
գի մի մասը, մյուսը՝ յերգի կրկնվող մասերը:

Ի վերջո՞ յերեխաները սովորում են յերգել բնական ձայ-
նով (առանց գոռալու). տալ ամենապարզ յերաճիկները՝ յերգելու
մեջ (յերգելու ուժգին, մեղմ), ճիշտ կատարել ամենապարզ յերգերի
ժելոզիաները), գործիքի նվագակցությամբ կամ դաստիարակի
ոգնությամբ):

ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՆՎԱԳԻ ՏԱԿ

Միջակ խմբի յերեխաները կարող են ավելի ճշգրիտ առ-
տացուել յերաժշտական արտահայտության վորոշ միջոցները
(ուժգին, մեղմ, արագ, դանդաղ), տարբերել խիստ կոնտրաստ
(հակադրություն) ներկայացնող յերկու յերաժշտական հատ-
վածների բնույթը և շարժումներով արտահայտել յերաժըշ-
տության բնույթը (եցատկում են նապաստակները՝ կամ
ճըայլում են արջերը), բնագիտել շարժումները յերաժշտական
զբվածքի վորեն մասը վերջացնելու հետ կամ փոխել շարժում-
ները՝ յերբ սկսվում է մյուս մասը:

Գարերի և մարզանքների ժամանակ դաստիարակը մեծ մա-
տմբ յերեխաներին ցույց է տալիս շարժումները, իսկ խաղերում
յերեխաներն առավելապէս յերաժշտության բնույթն արտահայ-
տում են շարժումներով, առանց նախորդ տեսնելու այն:

Ի վերջո՞ յերեխաները սովորում են իրենց շարժումներով
ընդգծել յերաժշտական արտահայտության վորոշ միջոցները՝
հնչուների ուժը (ուժգին, մեղմ), ռեզիտարները (բարձր և ցածր
հնչուներ), տեմպը (արագ, դանդաղ), իրենց շարժումները հար-
մարեցնել յերաժշտական ձևին, շարժումներով ընդգծել յերգի
չկրկնվող և կրկնվող մասերն ու գործիքային յերաժշտական նյու-
թի առանձին մասերը:

ՄԵՏԵՐԻ ԽՈՒՄԲ

Յերաժշտության ունկնդրում

Մեծերի խմբում ունկնդրելու համար տրվում է ավելի բարդ
յերաժշտական նյութ, քան նախորդ խմբում, — ավելի յերկար յե-
րաժշտական հատվածներ, իրենց մեկուղիայով և հարմոնիայով ավե-
րի բարդ յերաժշտական ստեղծագործություններ:

Այս պարապմունքների միջոցով յերեխաները սովորում են
լսել մանկական և մեծահասակների յերգերը (հեղափոխական,
ժողովրդական, մասսայական), վորոնք մատչելի յեն յերեխաների
ըմբռնողությանը, բայց բարդ յեն յերեխաների կատարման հա-

մար (կատարում են մեծահասակները՝ սոլո, դուետ, խմբական)
լսել վոչ-ընդարձակ յերաժշտական հատվածներ, դուետ, պատկե-
րավոր բնույթ ունեցող գործիքային յերաժշտական ստեղծագոր-
ծությունից տարբերել յերաժշտական ստեղծագործություննե-
րում խիստ կոնտրաստ (հակադրություն) բնույթ ունեցող մա-
տերը, ճանաչել տարբեր յերաժշտական գործիքների վրա նվագած
ժանոթ յերաժշտական ստեղծագործությունները:

Յ Ե Ր Գ Ե Լ Ը

Դաստիարակը մեծ ուշադրություն է դարձնում մեկուղիայի
ճիշտ կատարմանը, ողտագործելով դրա համար այնպիսի ձևեր,
ինչպէս տվյալ մեկուղիայի նվագելը յերաժշտական գործիքի
վրա, յերգի անհայտ դուբս յեկած հատվածների կրկնելը մի
քանի անգամ, առանց բառերի յերգելը զանազան վանկերով
(«լա», «լե»):

Այս խմբում յերգի կատարման նկատմամբ կարելի յե ար-
գեն պահանջել ավելի արտահայտիչ յերանգավորում, որինակ,
յերեխան կարող է դանդաղեցնել յերգի վերջավորությունը: Իրան
դուզընթաց, դաստիարակը շարունակում է աշխատանքը՝ բառերը
ճիշտ շեշտելու և դիկցիան պահպանելու ուղղությամբ: Աստի-
ճանաբար պետք է մտաբանել յերեխաներին այն բանին, վոր
նրանք միասին սկսեն յերգը գործիքային ներածությունից և
տե կամ (առանց նվագի յերգելու ժամանակ) դաստիարակի առ-
ված նշանով:

Ի վերջո՞ յերեխաները պետք է սովորեն յերգել բնական
ձայնով, առանց ճշալու, բառերի պարզորոշ արտասանությամբ:
Յերգի կատարման մեջ յերեխաները պետք է տան վորոշ յերան-
գավորում (ուժգին, մեղմ, դանդաղեցնելով), յեգեն (առանց
դաստիարակի ոգնության, գործիքի, նվագի տակ) վոչ-բարդ
յերգեր, ճիշտ կատարելով մեկուղիան:

Շարժումներ նվագի տակ

Նվագի տակ կատարվող շարժումներում բարձր խմբի յե-
րեխաներն ավելի մեծ չափով, քան նախորդ խմբում, կարող են
գրասեղան յերաժշտական նյութի բնույթը, որինակ, Վ. Ռերիկո-
վի «Արջ» յերաժշտությունը կատարելիս յերեխաները վոչ մի-
այն ման են զալիս, պատկերելով արջի քայլվածքը, այլև իրենց
շարժումներով արտահայտում են տվյալ յերաժշտական նյու-
թի բնորոշ ութմը:

Իացի այդ, յերեխաները կարող են տալ յերաժշտական ըս-
տեղծագործության առանձին մասերն ավելի բարդ շարժումնե-

բով և շարժումների ավելի բարդ հաջորդականութեամբ, պարե-
րում, առարկաներով (գնդակներով, դրոշակներով, շրջանակնե-
րով և այլն) մարզանքներում:

Ի վերջո՝ յերեխաները պետք է սովորեն իրենց շարժումնե-
րով արտահայտել՝ ա) յերաժշտական ստեղծագործութեան ընդ-
հանուր բնույթը, բ) յերաժշտական արտահայտութեան առանձին
միջոցները, այն է՝ տեմպը (սովորական և դանդաղ քայլվածք, քայլ-
վածք և թեթև վազը), հնչյունի ուժը (ուժգին, մեղմ, թեթև և ծանր
քայլվածք), սահուն և հատու շարժումներ (լեգատտո և ստոկատտո),
ռիթմը (քայլվածքով և ցատկումներով, կատարելով յերգի
կամ յերաժշտական գործիքներով նվագած նյութի վաչ ընդար-
ձակ հատվածները, ծափ տալու, վոտներով դոփելու միջոցով,
հարվածներով նվագող դործիքներով, խաղերով, պարերով և
մարզանքներով), գ) ձևը, այն է՝ քառյակները, յերգի չկրկնվող և
կրկնվող մասերը և գործիքային յերաժշտական նյութի առան-
ձին մասերը:

Կ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ

Յերաժշտութիւն ունկնդրում

Այս խմբում դաստիարակն աստիճանաբար յերեխաներին
մասնակից է դարձնում յերաժշտական նյութի ընդհանուր բը-
նույթը և նրա առանձին մասերի բնույթը վորտէլուէն: Բացի
այդ, ինչպես նախորդ խմբերում, ահեց է կացնում յերաժշտու-
թեան ունկնդրում:

Այս աշխատանքի նպատակն է սովորեցնել յերեխաներին
լսել մեծերի կատարած հեղափոխական, մասսայական յերգերը,
նաև այն ժողովրդական յերգերը, վորոնք մատչելի յեն յերեխա-
ների բժրոնողութեանը, բայց բարդ են յերեխաների կատարման
համար, լսել գործիքային յերաժշտական փոքրիկ ստեղծագոր-
ծութիւններ, վորոշիկ ամբողջ յերաժշտական նյութի ընդհանուր
բնույթը, որինակ՝ աշխույժ 18-րդ դարի ֆրանսիական քայլերգը,
ուրախ—«Հոպակ», յերաժշտութիւն Մ. Մուսորգսկու, հանգիստ
—«Որորոցի յերգ», յերաժշտ. Ն. Ռիմսկի—Կորսակովի. Խալուր—
«Տխուր յերգ», յերաժշտ. Չայկովսկու, ինչպես նաև վորոշիկ ա-
ռանձին մասերի բնույթը, որինակ, «Յար-խմել» հատվածում
«Թագավորի հարսնացուն» սպերայից, յերաժշտ. Ն. Ռիմսկի—
Կորսակովի, 1-ին և 3-րդ մասի աշխույժ քայլերգային բնույթը և
Ք-րդ մասի ուրախ պարի բնույթը: Նույն մտակցումով ոգտա-
գործել կարո Ղազարյանի, Սպենդիարյանի, Ռ. Մելիքյանի

Ա. Մանուկյանի և այլ յերաժշտագետների յերաժշտական համա-
պատասխան ստեղծագործութիւնները:

Յ Ե Ր Գ

Այս հասակի յերեխաներն արդեն բավական ազատ տիրա-
պետում են իրենց ձայնին, ուստի նրանք կարող են յերգել
այնպիսի յերգեր, վորոնք գրված են արագ տեմպով, յերգել սա-
հուն և հանդարտ մեղոդիաներ, տալ յերգի մեջ հնչյունի աստի-
ճանական ուժեղացումը և այլն:

Այս աշխատանքի շնորհիվ յերեխաները պետք է կարողա-
նան յերգել սահուն կերպով, որինակ, Ն. Ստեփանյանի «Որորո-
ցի յերգը» արտասանել բառերը յերգելու ժամանակ ճիշտ և
պարզորոշ: Արագ տեմպով գրված յերգերը (որինակ, «Չարաձձի
մանուկի պես», յերաժշտ. Ի. Ղազարյանի):

Շարժումներ նվագի տակ

7 տարեկան յերեխաների խմբում պահանջների ծավալը
մնում է նույնը, ինչ վոր նախորդ խմբում:

Տվյալ խմբի դաստիարակը զլխավորապես ուշադրութիւն
է դարձնում այս կամ այն առաջադրութեան կատարման վորակի
վրա և ընտրում է ավելի բարդ յերաժշտական նյութեր:

Իրենց շարժումներով յերեխաները նշում են յերաժշտական
ստեղծագործութեան այնպիսի մանր մասերը, ինչպիսին են յե-
րաժշտական դարձվածքը (ֆրագա), բարդանում են նաև շարժում-
ները, որինակ, արվում է կողքի գնալով վոտների դոփուէն, ա-
վելի բարդ կոմբինացիաներ առարկաներով:

Այս պարապմունքներից պետք է ստացվեն հետեյալ ար-
գելուէքները. ա) յերեխաներն իրենց շարժումներով պետք է ավե-
լի վորոշակի արտահայտեն յերաժշտական ստեղծագործութեան
ընդհանուր բնույթը, բ) յերաժշտական արտահայտութեան միջոց-
ները, այն է՝ տեմպը (սովորական, դանդաղ և արագ քայլվածք,
վոտքի ծայրերի վրա թեթև վազը, խոշոր քայլերով վազը), սա-
հուն և հատու շարժումներ (լեգատտո և ստոկատտո) ավելի բարդ
վարժութիւններում, վորոնք անց են կացվում գնդակներով
(գլորելը հատակին և նշանի նետելը), ռիթմը, այն է՝ ծափ տալով,
դոփուէնով կամ հարվածահնչյուն յերաժշտական գործիքներով

կատարել պարզ սխիզմով գործիքային յերաժշտական ստեղծա-
գործութեան կամ յերգի վոչ ընդարձակ հատվածը (խաղերում,
պարերում, մարզանքներում), ք) ձեւը, այն է՝ քառյակները, յերգի
չկրկնվող և կրկնվող մասերը, գործիքային յերաժշտական նյութ-
ի մասերը, յերաժշտական ֆրագը (մարզանքներում, պարերում,
խաղերում):

Գ Լ Ո Ւ Խ Վ

ՄԱՆՈՒԹԱՅՈՒՄ ԲՆՈՒԹՅԱՆԸ

Յերեխաների ծանոթացումը բնությանը հանդիսանում է
մանկան բազմակողմանի զարգացման հիմնական միջոցներից
մեկը:

Բնությունն իր բազմազանութեամբ, գեղեցկութեամբ, շար-
ժունութեամբ գրավում է յերեխաների ուշադրութեանը, բավա-
կանութեանը, ուրախութեանը և պատճառում նրանց:

Բնության գեղեցկութեանը, նրա ձևերի, զույնների, հնչյուն-
ների հարստութեանն ոժանդակում է յերեխաների գեղարվեստա-
կան դաստիարակութեանը, զգայարանների զարգացմանը, ստեղ-
ծագործութեան զարգացմանը:

Ծանոթացումը բնությանը յերեխային հարստացնում է վառ
ապավորութեաններով, բնության կյանքի մասին կանկրետ պատ-
կերացումներով, լայնացնում է յերեխայի մտանորիզոնը և գրա-
նով ոժանդակում է նրա մտքի ու խոսքի զարգացմանը:

Յերեխաներին բնությանը ծանոթացնելու գործում դաս-
տիարակի առջև կանգնած են հետեյալ խնդիրները.

Դաստիարակել յերեխայի հետաքրքրութեանը գեպի բնու-
թյունը, զարգացնել նրա գիտունակութեանը և հարցասիրութեան-
ը: Ոգտապործել բնության հարստութեանն ու բազմազանու-
թյունը՝ յերեխաների զգայարանների զարգացման և գեղարվես-
տական դաստիարակչութեան համար:

Տալ յերեխաներին տարրական պատկերացումներ բնու-
թյան յերեւոյթների մասին, նրանց միջև յեղած ամենահասարակ
կապերի մասին, պայքարել յերեխաների մեջ յերբեմն հանդիպող
անոտիապաշտութեանների և նախապաշարումների դեմ:

Ընտելացնել յերեխաներին կենդանիներ և բույսեր խնա-
մելու գործին, դաստիարակել հոգատար և խնամոտ վերաբեր-
մունք գեպի նրանց:

Դաստիարակը ծանոթացնում է յերեխաներին նրանց ըմ-

կատարել պարզ սխեմով գործիքային յերաժշտական ստեղծա-
գործութեան կամ յերգի վոչ ընդարձակ հատվածը (խաղերում,
պարերում, մարզանքներում), դ) ձևվը, այն է՝ քառյակները, յերգի
չկրկնվող և կրկնվող մասերը, գործիքային յերաժշտական նյու-
թի մասերը, յերաժշտական ֆրազը (մարզանքներում, պարերում,
խաղերում):

Գ Լ ՈՒ Խ Վ

ԾԱՆՈԹԱՅՈՒՄ ԲՆՈՒԹՅԱՆԸ

Ցերեխաների ծանոթացումը բնութեանը հանդիսանում է
մանկան բազմակողմանի զարգացման հիմնական միջոցներից
մեկը:

Բնութեանն իր բազմազանութեամբ, գեղեցկութեամբ, շար-
ժունութեամբ գրավում է յերեխաների ուշադրութեանը, բավա-
կանութուն, ուրախութուն և պատճառում նրանց:

Բնութեան գեղեցկութունը, նրա ձևերի, զույնների, հնչյուն-
ների հարստութեանն ոժանդակում է յերեխաների գեղարվեստա-
կան զաստիարակութեանը, զգայարանների զարգացմանը, ստեղ-
ծագործութեան զարգացմանը:

Ծանոթացումը բնութեանը յերեխային հարստացնում է վառ
տպավորութեաններով, բնութեան կյանքի մասին կոնկրետ պատ-
կերացումներով, լայնացնում է յերեխայի մտահորիզոնը և զբա-
նով ոժանդակում է նրա մտքի ու խոսքի զարգացմանը:

Ցերեխաներին բնութեանը ծանոթացնելու գործում զաս-
տիարակի առջև կանգնած են հետեյալ խնդիրները.

Դաստիարակել յերեխայի հետաքրքրութեանը գեղի բնու-
թյունը, զարգացնել նրա դիտունակութեանը և հարցասիրութեան-
նը: Ոգտագործել բնութեան հարստութեանն ու բազմազանու-
թյունը՝ յերեխաների զգայարանների զարգացման և գեղարվես-
տական զաստիարակչութեան համար:

Տալ յերեխաներին տարրական պատկերացումներ բնու-
թյան յերևույթների մասին, նրանց միջև յեղած ամենահասարակ
կապերի մասին, պայքարել յերեխաների մեջ յերբեմն հանդիպող
անտրիպաշտութեանների և նախապաշարումների դեմ:

Ընտելացնել յերեխաներին կենդանիներ և բույսեր խնա-
մելու գործին, զաստիարակել հոգատար և խնամոտ վերաբեր-
մունք գեղի նրանց:

Դաստիարակել ծանոթացնում է յերեխաներին նրանց ըմ-

բանոցութեանը մատչելի բնութեան սեղանային յերևույթներէ հետ, ծանոթացնում ե կենդանիների և բույսերի հետ և այն բանի հետ, թե ինչպէս ե մարդն ոգտագործում նրանց:

Ներկա «Ձեռնարկի» մեջ ցույց են տրված յերեխաներին բնութեանը ծանոթանալու հիմնական բովանդակութեանն ու ուղիները Հայկական ԽՍՀ միջին գոտու պայմաններում: Յենկելով տվյալ շրջանի բնութեան առանձնահատկութեաններից, բնութեան կոնկրետ շրջապատից, հաշի առնելով իր խմբի յերեխաների զարգացումը, դաստիարակը կարող ե նշված նյութը փոխաների մոտակա բնութեան շրջապատից վերցրած նյութով: Այսպէս որինակ՝ Հայկակ. ԽՍՀ տարրեր շրջաններում յերեխաները տեսնում են տարրեր բույսեր՝ բամբակ, ծխախոտ, ճակնդեղ, կամ որինակ, գաշտային վայրերում յերեխաները ձյուն քիչ են տեսնում. անձրեային թթուցտ որերի հետ միասին, ձմեռ ժամանակ նրանք պիտի դիտեն արևային տաք որեր:

Գյուղական մանկապարտեզներում (կոլտնտեսութեաննեւրում-խորհրդատեսութեաններում) դաստիարակը հետաքրքրութեանն ունի յերեխաների հետ միասին դիտել գաշտային, բանջարանոցային աշխատանքները տարվա բոլոր յեղանակներին, ընտանի կենդանիներին՝ Ֆերմաներում, գոմերում և այլն:

Յերեխաների ծանոթութեանը բնութեանը պետք ե կատարել բազմատեսակ մեթոդներով: Այդ մեթոդներից հիմնականները հանդիսանում են նրանք, վորոնք ապահովում են յերեխաների անմիջական ծանոթացումը բնութեանը՝ վառ, կոնկրետ և բազմատեսակ նյութի հիման վրա:

Բնութեան անմիջական դիտումը զրոսանքների ժամանակ, խաղերի, զբաղմունքների ընթացքում յերեխաներին ոժանդակում ե ճիշտ պատկերացումներ ստանալ բնութեան մասին, ուժեղացնում ե հետաքրքրութեանը զեպի նա, դաստիարակում ե կայուն ուշադրութեան, զարգացնում զգայարանները: Դաստիարակը մեծ տեղ պետք ե հատկացնի բնութեան մեջ կատարված զրոսանքներին, եքսկուրսիաներին, վորոնք յերեխաներին տալիս են նոր, վառ տպավորութեաններ, աջակցում են զեղարվեստական դաստիարակութեանը, զարգացնում յերեխաների մըտահորիզոնը:

Պետք ե յայնորեն ոգտագործվեն բազմատեսակ խաղերը, վորոնց ընթացքում յերեխաներն անմիջականորեն ծանոթանում են բնութեանը, — խաղեր բնական նյութերով (ավաղ, շուր,

ձյուն, ծաղիկներ, տերեւներ, պտուղներ և այլն), խաղալիքներով, վորոնք զործածութեան մեջ են մտնում ջրի, քամու միջոցով, կենդանիների ձայներն ու շարժումներն ընդորինակելու խաղեր:

Յերեխաների ուժերին համապատասխան՝ կենդանիները և բույսերը խնամելու վերաբերյալ զբաղմունքները դաստիարակում են հոգատար վերաբերմունք դեպի զրանք, յերեխաների մեջ զարգացնում են դիտունակութեան, հարցասիրութեան, պատասխանատվութեան զգացմունք:

Բացի անմիջական դիտութեաններից, յերեխաներին բնութեանը ծանոթացնելու համար պետք ե ոգտագործվեն զեղարվեստական պատմվածքները, նկարները, դրքերը, պոսիկոպը, ըստ վերային թատրոնը, վորոնք ուժեղացնում են յերեխաների հետաքրքրութեանը դեպի այն յերեւույթները, վոր նրանք դիտել են, ճշգրտում են յերեխաների պատկերացումները նրանց մասին և ծանոթացնում են նոր փաստերի հետ, վորոնց անմիջական դիտումը հնարավոր չե տվյալ պայմաններում:

Նկարչութեանը, ձեւիք և մյուս նյութերի հետ կապված զբաղմունքները սղնում են յերեխային՝ ստեղծագործելով արտահայտել այն տպավորութեանները, վոր նա ստացել ե բնութեանը ծանոթանալու ընթացքում:

Մեծերի խմբում նպատակահարմար ե պահել բնութեան ուրացույց, կաղմել ալբոմներ, շոկել, խմբավորել բնական նյութերը՝ բազմատեսակ խաղերի և զբաղմունքների մեջ ոգտագործելու համար:

Անհրաժեշտ ե մանկապարտեզում կաղմակերպել բնութեան անկյուն, մանկական բանջարանոց և ծաղկանոց, ընտրել համապատասխան սարքավորում, — դրքույկներ, նկարներ, զանազան պիտույքներ և խաղեր:

Բնութեան անկյունում դաստիարակը տեղավորում ե յերեխաներին հետաքրքրող կենդանիներին (որինակ՝ ձկներ, թռչուններ, սկյուռ, վորոնի, կրիա և այլն), բազմատեսակ տերեւներով, ծաղիկներով տնային բույսեր: Ըստ սեղանի, բնութեան անկյունը լրացվում ե նոր կենդանիներով և բույսերով: Դա ապահովում ե յերեխաների տպավորութեանների փոփոխումը, ողնում ե ճշտել սեղանային յերեւույթների մասին նրանց պատկերացումները: Բանջարանոցի և ծաղկանոցի համար ընտրվում են այն կուլտուրաները, վորոնք տարածված են տվյալ վայրում, մեծ խը-

նամք չեն պահանջում և հետաքրքրական են յերեխաների հետ
գիտողություններ կատարելու համար:

Գոտարակը պետք է պահպանի յերեխաների հետաքրքր-
բությունը դեպի անկյան և հողամասի կենդանիներն ու բույսե-
բը: Այդ նպատակով նա գիտողությունները դարձնում է բազմա-
զան, կապում է դրանք զբոսանքների, երսկուրսիաների ժամա-
նակ կատարվող գիտողությունների հետ, ոգտազործում է պատ-
միածնները, վտանավորները, հանելուկները: Անհրաժեշտ պայ-
մանը, վորի միջոցով յերեխաների ծանոթությունը բնությանը
կարելի յն դնել անհրաժեշտ բարձրության վրա, հանդիսանում է
իրեն՝ գոտարակի անհրաժեշտ գիտելիքների և դեպի բնու-
թյունն ունեցած հետաքրքրության առկայությունը:

ՓՈՔՐԵՐԻ ԵՌԻՄԲ

Ա Ղ Ա Ա

Զբոսանքների ժամանակ գիտել, թե ինչքան շատ տերևներ
կան գետնին, վազվզել նրանց վրայով, լսել ինչպես են նրանք
խշխշում վտարի տակ, խաղալ տերևներով, պտուղներով (յեղենա-
կաներ, կաղիներ), տարբերել նրանց մեծությունը (մեծ, փոքր),
տերևների գույնը (կարմիր, դեղին, կանաչ):

Անյակը դարդարելու համար դնել դեղեցիկ տերևներով
ձյուզեր, ծաղիկներ, յերեխաների ուշադրությունը դարձնել ծա-
ղիկների դեղեցիկության վրա, տարբերել և ճանաչել տերևը, ծա-
ղիկը, տարբերել ծաղիկներն ըստ գույների:

Մաղի ժամանակ տարբերել վորոշ բանջարեղեններ, պտուղ-
ներ (վորոնք ավելի շատ են տարածված տվյալ վայրում) և տալ
նրանց անունները: Քամի յեղանակին խաղալ պտուտաններով,
դիտել թե ինչպես են թափվում տերևները: Անձրեային որերին
դիտել՝ անձրև և գալիս, մարդիկ կրկնակոշիկներով են ման գա-
լիս, մտել են հովանոցների տակ, արդեն ցուրտ և, տաք հու-
գուտներ են հազնում:

Ձ Ա Ե Ա

Զբոսանքների ժամանակ և լուսամուտից նայելիս դիտել,
վոր ձյուն է գալիս. գետնի և ծառերի վրա շատ ձյուն կա, ձյու-
նը դեղեցիկ փայլում է արևի տակ: Մաղալ ձյունով, թիակով
մաքրել այն:

Նայել ձյան վրայի հեաքերին՝ իր և մեծերի:

Դրսում ցուրտ է, մուշտակներ, բրդե ձեռնոցներ, կրկնա-

կոշիկներ են հազնում. շրջում են սահնակներով: Այժմ ձմեռ է:

Զբոսանքների ժամանակ դիտել և տարբերել ճնճողուկներին,
կաչաղակներին, ագռավներին, կերակրել նրանց: Մաղերի ընթաց-
քում ընդորինակել թռչունների ձայներն ու շարժումները:

Բացոթյա խաղերի ժամանակ դատարակը հետեում է,
վորպեսզի յերեխաները չմրսեն, պահպանում է նրանց առողջու-
թյունը:

Գ Վ Ր Ա Ա

Զբոսանքների ժամանակ դիտել, վոր ձյունը հալչում է,
հալչում են ձնե կառուցումները, ստոցաշիթերը: Գետակների մեջ
բաց թողնել փոքրիկ նավակներ ու նավեր: Մաղալ պտուտան-
ներով:

Նշել, վոր արդեն տաք է, թեթե հագուստ են հազնում:

Ականջ դնել ճնճողուկների ճովոցունին, ագռավի կոկոցին,
սարյակների և ուրիշ թռչունների յերգերին:

Ցերեխաների ուշադրությունը հրավիրել դեպի յերեաքող
կանաչ խոտը, դուրս յեկող տերևները, քացվող ծաղիկները, թը-
չող թիթեռները:

Մարակալին սենյակում դնել բացված տերևներով և ծաղիկ-
ներով ձյուզեր: Ծաղիկներ քաղել, փնջեր կազմել, տարբերել ծա-
ղիկների գույները: Անվանել ամենից շատ տարածված դարձա-
նային ծաղիկները. որինակ՝ ձնծաղիկ, շուշան. խտուտիկ, մանի-
շակ, կակաչ: Նայել, թե ինչ են անում բանջարանոցում մեծերը՝
Ֆանել խոշոր սերմեր, որինակ, բակլա, սիսեռ, սոխ տնկել:

Ա Ա Վ Ա

Զբոսանքների ժամանակ դիտել, վոր խոտը, տերևները կա-
նաչ են, շատ ծաղիկներ կան: Թիթեռները թռչում են, թռչուննե-
րը յերգում են, դորտերը վոստոստում են:

Այժմ ամառ է:

Ծաղիկներ ժողովել. շուկել դրանք ըստ գույնի, նշել հոտը՝
բուրբում են, չեն բուրբում, անվանել ծաղիկները, որինակ, գանգա-
կաժաղիկ, յերիցուկ:

Հավաքել հասած հատապտուղներ, տարբերել պտուղներն
ըստ արտաքին տեսքի, համի. տալ նրանց անունները: Բաղմա-
տեսակ խաղերի մեջ ոգտազործել բնությունից վերցրած նյու-
թերը՝ յեղենակոներ, ձյուզեր, կեղև, մամուռ, քարեր, խխուռններ:

Զրել մարդերը: Դուրս հանել բոզիկը: Ուտելու ժամանակ,

խաղերի ընթացքում տարբերել ըստ արտաքին տեսքի, շոշափել-
լով, ըստ համի՝ ամենից շատ գործածական բանջարեղենները.
որինակ, բողկ, սխեռ, պամիդոր, դադար. տալ նրանց անուհնե-
րը: Անվանել մի քանի մեծ ու վառ գույնի պարտիզային և գաշ-
տային ծաղիկներ:

Բնության անկյունում

Դիտել և կերակրել կենդանիներին (ձկներին, թռչուններին,
ձագարներին), ու շաղթություն դարձնել նրանց շարժումներին,
ձայնին, արտաքին բնորոշ նշաններին: Դաստիարակն աստիճա-
նաբար յերեխաներին ընտելացնում և բույսերը ջրելուն:

Տարվա ընթացքում դաստիարակը բնության անկյունում
նյութերը դարձնում և բաղմազան՝ ավելացնելով ծաղկոց բույսեր,
կանաչ ճյուղեր (ձմռան վերջին), կենդանիների համար անեցնե-
լով կանաչ կեր (գարի): Ամռան անկյունում կարելի չե տեղա-
վորել գորա, թիթեռնիկներ: Դաստիարակը սովորեցնում և լերե-
խաներին հողատար վերարեմունք ունենալ դեպի բույսերը,
կենդանիները: Հվաթենալ կենդանիներից:

Մանրացում բնուսնի և վայրի կենդանիներին

Դիտել բակապան շանը, լակոտներին, կատվին, կատվի ձա-
գերին, նրանք ինչ և ինչպես են ուտում, ինչպես են խաղում:
Դիտել ձագարին, ինչպես և ցատկում, կրծում ձակնդեղը, պո-
կում խոտը. ձագարի համար խոտ հավաքել, կերակրել նրան:

Բակում հավաքել հավերին (աղափիներին), նայել, թե ինչ-
պես են կտցում, խմում: Լսել՝ ինչպես և յերգում աքաղաղը, կրչ-
կչում հավը:

Տարբերել հավին և աքաղաղին: Դիտել, թե ինչպես թուխ-
աբ ման և ածում ձուտերին. ձուտերը փոքր են, ազվամազոտ,
ծվծվում են:

Տեսնել ձիուն, քուռակին, հորթին, կովին, ինչպես են
նրանք ուտում, խմում: Ձին վազում և, քաշում և սայլը (սահ-
նակը): Կովը կաթ և տալիս: Նայել՝ ինչպես և անցնում նախիրը:

Նկատել կենդանիների բնորոշ նշանները, որինակ, ձագարի
յերկար ականջները, աքաղաղի կատարը, այծի, կովի յեղջուր-
ները:

Նկարներ և խաղալիքների միջոցով ճանաչել արջին, նա-
պաստակին, սկյուռին, կապիկին:

Յերեխաներին պետք և տալ խաղալիք—կենդանիներ, նա-
յել նկարներ՝ վորոնք պատկերացնում են կենդանիներ, բանջա-
րեղեններ, պտուղներ, մանկական խաղեր (տարվա տարբեր յե-
ղանակներին վերաբերող), յերեխային մատչելի բնության յերե-
վույթներ: Յերեխաները լսում են պատմվածքներ, յերգում են
յերգեր բնության մասին, սովորում են վտանաավորներ:

ՄԻՋԱԿ ԵՌՈՒՄԻ

Ա շ ու ն

Ջրասանքների ժամանակ (հողամասում, պարկում, դաշտում)
նկատել, վոր տերևները դեղնել են, վայր են թափվում: Խաղի հա-
մար հավաքել տերևներ, ծառապտուղներ: Տերևներն ընտել ըստ
գույնի և մեծության: Տալ այն տերևների անուհները, վորոնք ձևով
խիստ կերպով տարբերվում են իրարից. որինակ, ծիրանի, սո-
ձու, խաղողի: Ճանաչել վորոշ ծառերի պտուղները, որինակ, կա-
ղին, ծիրան, խաղող, գեղձ, փշատ: Նշել աշնան դեղեցկությունը:

Դաստիարակի ողնությամբ ծաղիկներ քաղել, ծաղիկներից
և գեղեցիկ ճյուղերից փնջեր կաղմել, նրանցով դարդարել խմբա-
կային սենյակը: Տալ առանձին ծաղիկների անուհները, վորոշել
նրանց գույները:

Մանկական բանջարանոցում հավաքել բանջարեղեններ, ո-
րինակ՝ բողկ, ձակնդեղ, բաղուկ: Արտաքին տեսքով, համով, շոշա-
փելով տարբերել և անվանել վորոշ բանջարեղեններ և պտուղ-
ներ: Դյուզական մանկապարտեզում բանջարեղենների և պտուղ-
ների բերքահավաքը դիտում են կուլտեստությունում (խորհ-
անտեսությունում):

Դամու ժամանակ գիտել առարկաների շարժումները (պտու-
տաններ, ծառեր, տերևներ):

Դիտել և կերակրել թռչուններին, որինակ՝ ճնճողկներին,
ազոափերին, կաչաղակներին, նշել նրանց մեծությունը, գույնը,
շարժումները:

Չ մ ե ն

Դիտել վոր ցրտում և, ձյուն և գալիս, մարդիկ տաք են
հաղնվում, վառարանները վառում են, սահնակներով են ճանա-
պարհորդում: Այժմ ձմեռ և: Դիտել փաթիլները, ձյունից կառու-
ցումներ կատարել, քանդակել, ձևավորել: Չյան վրա վորոշել
կենդանիների, մարդկանց հետքերը: Սառույցից դարդարանքներ
պատրաստել:

Սուգալ ստոցաշիթերի հետ, սահել ստոցի վրայով: Նայել ստոած լիճը, գետը: Ստոցի վրայով քայլում են, ճանապարհորդում, գրոսնում դահուկներով: Զրոսանքների ժամանակ անտառում, պարկում, գետնին, լճի ափին նկատել ձմեռային տեսարանի գեղեցիկությունը: Ծանաչել յեղենին (կամ սսփին) և բարդին: Բարդու վրա ձմանը տերևներ չկան, յեղենին կանաչ է:

Կերակրել թռչուններին, հետևել՝ թե նրանցից վորոնք են թռչում գետի կերակրամանը:

Մ ա Ր Ա Ն

Զրոսանքների ժամանակ (անտառում, տեղամասում, պարկում, պուրակում) դիտել, վոր յեղանակը տաք է, արևը տաքացնում է, ձյունն ու սառույցը հալչում են: Գետակների մեջ բաց թողնել փոքրիկ նավակներ, հետևել նրանց շարժումներին:

Սենյակը դարդարել ձյուղերով և ծաղիկներով:

Դիտել կանաչ խոտի, կանաչ տերևների յերևան քալը ծառերի և թփերի վրա, ծաղիկների բացվելը, թռչող թիթեռներին, մայիսյան բզեզներին:

Հավաքել ծաղիկներ, կազմել փնջեր, անվանել վորոչ ծաղիկներ, որինակ՝ մանիշակ, ձմեռաղիկ, նունուֆար:

Դիտել թռչուններին թե, քնչպես նրանք կտուցներով կրում են ձյուղիկներ, փետուր, ծղոտներ իրենց բների համար, լազանում են լճակներում: Այժմ դարուն է:

Մտնկական բանջարանոցում, ծաղկանոցում ցանել սերմերի մեկ-յերկու տեսակ, որինակ՝ սիսեռ, բազուկ, վարունք, գդում:

Ս մ ա ո

Եքսկուրսիաների, զրոսանքների ժամանակ դիտել, վոր արևը խիտա տաքացնում է, շոգ է, շատ ծաղիկներ կան, ճգուտներ, թիթեռներ են թռչում: Հասել են պուղները: Հասել է թուրք, բայր, կեռասը: Ամառ է:

Անտառում, այգում, մարդագետնում ծաղիկներ հավաքել, չոկել դրանք բոս գույնի, փնջեր կազմել, պտակներ հյուսել: Անցկացնել գույնով ծաղիկները ճանաչելու խաղեր: Անվանել մի քանի դաշտային և պարտիզային ծաղիկներ, որինակ՝ անմտուկ, մեխակ և այլն:

Հավաքել հատապուղներ և պտուղներ, տարրերել իրարից, տալ նրանց անունները: Անտառում կամ այգում հավաքել

տունիկեր, անվանել դրանցից մի քանիսը: Իմանալ, վոր դրանց վորոչ տեսակները չի կարելի ուտել:

Զրոսանքների ժամանակ դիտել՝ անտառում կամ այգում գեղեցիկ է, շատ ծառեր, խոտ, ծաղիկներ կան, գորտերը վստասում են, մոզեսները սողում են: Ունկնդրել անտառային ձայններին (տերևների շրջյուն, թռչունների յերգ): Սուգրի և պարագամունքների համար հավաքել բնական նյութեր:

Գետափին խաղալ ավազի հետ, հավաքել խխուռնջներ, քարեր:

Գետի մեջ հետևել ձկներին, վայրի բաղբերին: Նայել ձկան վորսին, նայել, թե քնչպես են նավակներով, նավերով գրոսնում:

Մարդագետնում հավաքել ծաղիկներ, լսել ծղրիղների ձայնը, հետևել խոտհունձին:

Նայել՝ քնչպես դաշտը գեղեցիկ ալեկոծվում է: Նայել հունձը:

Զրել թմբերը, մարդերը: Միլերով ճանաչել սոխը, պամիզորը, վարունքը, կանաչի քաղել, բողկ հանել:

Բնության անկյունում

Դիտել և խնամել բույսերն ու կենդանիներին, հետզհետե ընթանալով հերթապահություն:

Գաստիարակի ողնությամբ ջրել և լվանալ տնային բույսերը, նշել նրանց բարձրությունը, ձևը, տերևների և ծաղիկների գույնը, իմանալ դրանցից մի քանիսի անունները:

Վողջ տարվա ընթացքում բնության անկյունը լրացնել բույսերով, ծաղիկ փնջերով, նոր կենդանիներով (թռչուններ, ձագար, փոզնի և այլն): Զմռանը սոխ տնկել, կենդանիների համար կանաչ կեր ցանել, ձմառն վերջում դիտել բողբոջների յերևալը ձյուղերի վրա (որինակ՝ բարդու, գեղձենու, ծիրանի ծառի վրա): Գարնանը ծաղիկների խաղը սերմեր ցանել (առակական բակլա), հետևել բույսերի աճմանը:

Ամառն անկյունում հետևել գորտերին, գոզոջներին, մողեսներին, թռչուններին և այլն:

Յերեխաները սովորում են հողատար լինել գետի կենդանիներն ու բույսերը (ժամանակին կերակրել կենդանիներին, շք վախեցնել նրանց ջրելու, լվանալու ժամանակ, դգույժ վերաբերվել բույսերին):

Ծանոթացում ընտանի և վայրի կենդանիներին

Հետեւել և կերակրել ընտանի կենդանիներին և նրան, ձագերին: Խնամել և հետեւել մայր ձագարին և նրա ձագերինց Հետեւել հավերին, բազերին, սագերին:

Նայել ինչպէս են հավերը կերը կտցում, խմում, ինչպէս են փորփորում գետինը: Սագերը, բազերը լողանում են, սուզվում ջրի տակ:

Նշել կենդանիների բնորոշ նշանները, համեմատել նրանց արտաքին տեսքով, շարժումներով, ձայնով (որինակ՝ ձիուն և կոպին, հավին, սագին և բազին):

Գիտողութուններից, պատմվածքներից իմանալ, վար շուէնը պահպանում է տունը, կատուն մկներ և բռնում, ձին քաշում և սայլը, աշխատում է դաշտում, հավերը (բազերը, սագերը) ձույնն ածում, թուխս են նստում, ձկերից ճտեր են դուրս գալիս:

Գյուղական վայրերում տեսնել թռչնանոցը, ճագարանոցը, խոզանոցը:

Նապաստակին, արջին, դայլին, փղին, կապիին և մյուս կենդանիներին ճանաչել նկարների միջոցով, իսկ վորտեղ հնարավոր է՝ դիտել կենդանաբանական այգում:

Պատմվածքներից, զրբույկներից իմանալ, որինակ՝ վոր նապաստակն արագ է վազում, ճագարի նման գազար կողամբ է ուտում վոր արջն ապրում է անտառում և պտուղներ, մեղր, սուէնկեր, ժանր կենդանիներ է ուտում, յերբեմն հարձակվում է կենդանիների վրա, արջը խոշոր է, ծուովոտանի, արջի քոթոթները փոքր են, նրանք կարծրանում են ծառերի վրա մազուցել:

Նայել նկարներ, զխաֆիլմեր, վորոնք պատկերում են ընտանութունը, յերեխաների խաղերն ու զվարճալիքները (տարվա տարբեր ժամանակներին), կենդանիներ, մրգեր, հատապտուղներ, սուէնկեր: Խաղերի ժամանակ ոգտագործել այն խաղալիքներն ու պատկերները, վորոնք թռչուններ, կենդանիներ և բնության յերեւութներ են ներկայացնում:

Պատմութուններ լսել, նկարներով պատմել, հանելուկներ լուծել, վորտանավորներ, յերգեր անգիր սովորել:

Ջրասանքների, եքսկուրսիաների ժամանակ (պարկում, աջոււմ, անտառում) դիտել բնության աշնանային փոփոխութունները (տերևների զուսթափութուն, տերևաթափ, քամիներ, ամպեր, հաճախակի անձրևներ):

Ամառ եր, այժմ աշուն է: Դիտել վտակի աշնան գեղեցկությունը: Աշնան վերջում նշել, վոր ծառերը տերևազուրկ են նրանց վրա մնացել են բողբոջներ, ջրափոսերը ծածկվում են, սառույցով: Շուտով ձմեռ կլինի:

Խաղերի և պարապմունքների համար ժողովել ծառապտուղներ և տերևներ: Տարբերել ամենից շատ տարածված ծառերի տերևներն ու պտուղները:

Դիտել, վորտեղ հնարավոր է, խաղողի վաղերի թաղը: Ծաղկանոցում ծաղիկներ քաղել, փնջեր կազմել, դաստիարակի ոգնությամբ ծաղիկոգ բույսեր հանել և անկյունում տնկել ծաղիկներ և տերևներ չորացնել:

Մանկական բանջարանոցից ժողովել բանջարեղենները: Նայել ինչպէս են փորում թմբերը, մարդերը, դիտել բանջարեղենների ու պտուղների բերքահավաքը մեծերի կողմից: Բանջարեղենները և պտուղները հասնում են ամառը, աշնանը: Դիտել բերքահավաքը:

Խաղերի ժամանակ դիտել թե ինչպէս են շարժվում պտուտանները: հողմաղացները, ինչպէս են թռչում կռունկները:

Կերակրել թռչուններին, դիտել, թե ինչպիսի թռչուններ են թռչում դեպի կերը: Իմանալ պատմվածքներից, իսկ վորտեղ հնարավոր է, դիտել, վոր մի քանի թռչուններ, որինակ, սաքյակները, ծիծեռնակները չվում են տաք յերկրներ:

Ձ մ ե ո

Դիտել բնության մեջ կատարվող փոփոխութունները: Աշուն եր, յեկավ ձմեռը: Ձմառնը ցուրտ է, ձյուն է դալիս, լոխս սառնա՝ անիքներ, բուքեր են լինում: Գետերն ու լճերը սառչում են:

Ջրասանքների, խաղերի և զրադմունքների ժամանակ (կատուցումներ ձյունից, մեփ, ճանապարհների մաքրում, ձյան բլրի ստեղծում) դիտել, վոր տաք ժամանակ ձյունը կարելի յե մեփել. սառնամանիքին՝ նա փխրուն է, ճոճում է վտաների տակ: Յեր

նելով յեղանակից և ձյան վիճակից՝ սգովել բահով, թրակով, ցաքափելով:

Չյան վրա եղել մարդկանց, զսողանների, թռչունների հետքերը: Չյան վրա տղել (կնքել) և նկարել:

Կողապարսների մեջ ներկած շուր սառցնել՝ հողամասը զարգարելու համար: Զուրը սառնամանիքին սառչում է:

Դեպի գետը, լիճը կազմակերպված երսկուրսիանների ժամանակ դիտել՝ սառույցն ամուր և, սահուն, թափանցիկ:

Զրոսանքների և երսկուրսիանների ժամանակ ուշադրութուն դարձնել ձմեռային պեղվածի գեղեցկությանը:

Ձմռանը ծառերի վրա տերևներ չկան, իսկ յեղևները և սառիները կանաչ են:

Կերակրել և դիտել թռչուններին կերակրամանների մոտ, Դիտողության ժամանակ համեմատել թռչուններին ըստ նրանց մեծության, գույնի, քայլվածքի:

Գ ա ր ու ն

Զրոսանքների, երսկուրսիանների ժամանակ դիտել զարնային ուշադրով յերևույթները, արեգակը տաքացնում է, տաք է, ձյունն ու սառույցը հալչում են, առվակները հոսում են գետինը չորանում է:

Նկատել ձյունե կառուցումների մեջ կատարված փոփոխությունները: Ձմեռ եր, յեկավ գարուն:

Պաղերի ժամանակ (առունների փորում, փոքրիկ նավակների րաց թողում, խաղեր պառտաններով և այլն) դիտել ջրի, քամու շարժումը:

Դիտել (վորտեղ հնարավոր է) ձկան վորտը, նավակների նավերի շարժումը: Դիտել խոտի յերևալը, բողբոջների յերևալը, ծառերի և թփերի կանաչելն ու ծաղկելը:

Գարնանային ծաղիկներ հավաքել, փնջեր կազմել: Ծաղիկներով խաղեր անցկացնել: Ընտրել ծաղիկներն ըստ նրանց գույնի, հոտի, իմանալ այդ ծաղիկներն ըստ նկարագրության և հանելուկների:

Դիտողություններից, պատմվածքներից իմանալ, վոր զարնանք տաք յերկրներից չվում են թռչունները (արագիկներ, կրտուռակներ): Թռչունները բնոր են շինում, ձու յեն ածում, ձագեր հանում:

Զրոսանքի ժամանակ նկատել՝ թիթեռները, բզեզները, մեղուները, ձուլունները թռչում են, զորտերը վոտոտառում են և կռվում:

Տեսնել ծառերի, թփերի, ծաղիկների տնկումը: Նրանց տրնկում են՝ վորպեսզի գեղեցիկ լինի: Ծառերը, թփերը մեղ պաշտպանում են շողից, հարկավոր է նրանց պահպանել: Մանկական բանջարանոցում փոցիերով կրկին փորել և փխրացնել մեծերի փորած հողը: Սերմեր ցանել, թմբերը ջրել, հետևել ծիլերի յերեվալուն, նրանց անմանը:

Նայել (վորտեղ հնարավոր է) մոտակա բանջարանոցում կամ դաշտում կատարվող աշխատանքը (վարում են, ցանում, մեքենաներն աշխատում են):

Ա մ ա ն

Դիտել բնության մեջ կատարվող փոփոխությունները՝ տաք, տրեռտ որեր, գեղեցիկ ամպերով կապուտակ յերկինք, ուժեղ անձրևներ, ծիածան, ամպրոպ, համում են պտուղները, բանջարեղենները, մրդերը:

Գարուն եր, յեղավ ամառ: Ուշադրութուն դարձնել բնության ամառային գեղեցկության վրա: Դեպի անտառ և դեպի այգի կատարած զրոսանքների, երսկուրսիանների ժամանակ պտուղներ հավաքել, իմանալ նրանց անունները, պտուղները տաք բերել համով, արտաքին անքրով, տերևներով:

Ունկնդրել թռչունների յերգին, վորտեղ հնարավոր է՝ դիտել այս կամ այն թռչունի ձագերը:

Տեսնել գորտերին, կրիաներին: Տեսնել մրջնոցի թումբը գիտել մրջնոցների շարժումը (նր են նրանք շարժվում, ինչ են կրում):

Պաղերի և պարապմունքների համար հավաքել բնական նյութեր (մամուռ, կեղև, կաղնի և այլն) և առանձնացնել իրարից:

Մարդագեղանում ուշադրութուն դարձնել, թե ինչքան շատ գեղեցիկ ծաղիկներ կան, հավաքել այդ ծաղիկները, պսակներ հյուսել, ծաղիկփնջեր կազմել: Անվանել լրացուցիչ կերպով նըբանցից մի քանիսը (որինապ, առվույտ), լսել ձուլուռի, բզեզի յերկր: Նայել՝ ինչպես են հնձում խոտը, ինչպես են չորացնում և հավաքում այն: Ստոպ կերակրում են կենդանիներին:

Զրոսանքի ժամանակ դաշտում ուշադրութուն դարձնել զարու, ցորենի արտերի, բամբակի, ծխախոտի վրա: Դիտել հաւն-

ձը: Նշե՛ք, վոր աշխատում են մեքենաներով, ձիերով և յեղներով:

Ջրի ափին ավազով խաղալ, առվակներ, լճակներ շինել, խխունջներ, փոքրիկ քարեր հավաքել բնության անկյան համար, ջրային բզեզներ վորսալ:

Շարունակել թմբերի, մարդերի խնամքը: Դիտել թրթուրներին, վորդերին: Նրանք փշացնում են բույսերը, հարկավոր է նրանց վոչնչացնել:

Հետևել ծագիկների թափվելուն, պտույնների, բանջարեղենների հասնելուն: Հավաքել բանջարեղեններ. վինեգրետ, սալաթ պատրաստելու ժամանակ, ինչպես և խաղերի բնթացքում տարբերել բանջարեղենները:

Ծաղիկներ քաղել, փնջեր կազմել, տալ իրենց ծաղկանոցի ծաղիկների անունները:

Բնության անկյունում

Հերթապահել՝ կենդանիներին և բույսերին խնամելու համար:

Դիտել բույսերի աճումը, համեմատել նրանց, իմանալ նրանց անունները: Դաստիարակի ոժանդակությամբ մաքրել ակվարիումը, կարգի բերել կենդանիների վանդակները (փոխել ավազը, մաքրել ջրամաններն ու կերակրամանները):

Բնության մեջ կատարվող սեզոնային փոփոխությունների, կապակցությամբ անկյունը լրացնել նոր կենդանիներով և բույսերով: Ձմռանը սոխ, արմատապտույղներ տնկել, կենդանիների համար կանաչ կեր ցանել (գարի, սալաթ):

Ձմռան վերջում դիտել ճյուղերի բողբոջումը:

Գարնանը անտառից, այգուց անկյուն էտեղափոխել առաջին դարնանային բույսերը (որինակ, առաջնուկ, ձնծաղիկ): Դիտել տնային բույսերն այգի տեղափոխելը, մասնակցել հողի փրկաբացմանը, ջրելուն: Ծաղիկներ, սերմեր ցանել (թավշածաղիկ, տաճկական բակլա, հնդկոտեմ և այլն):

Գարնանն անկյունում դիտել շերեփուկներին, գորտերին, վորդերին և մեծ կենդանիներին, ամռանը՝ թրթուրներին, թիթեռներին, ծղրիզներին, ջրային միջատներին: Համեմատել կենդանիներին բոս նրանց արտաքին տեսքի, շարժումների, որինակ՝ կատվին համեմատել ճագարի, վողնու հետ, լողացող բզեզին՝ ձկան հետ, գորտին՝ մողեսի հետ և այլն:

Դաստիարակը հետևում է, վոր յերեխաները հողատար լինեն դեպի կենդանիներն և բույսերը, պատասխանատվուն զգան բնության անկյունում իրենց կատարած աշխատանքի համար:

Մանրաբնությունը բնության և վայրի կենդանիներին

Շարունակել դիտողությունները և մանկապարտեզի ընտանի կենդանիների խնամքը:

Դիտողություններից իմանալ վորոշ ընտանի կենդանիների ոգտագործման մասին: Ձիուն ոգտագործում են բեռներ տեղափոխելու համար, Կարմիր բանակում, դյուղատնտեսական աշխատանքների մեջ: Շները լինում են բակապահ, վորսորդական, դինվորական և այլն:

Դիտել կովերի կիթը գոմում, արոտատեղում: Կովերը, այծերը կաթ են տալիս: Կաթից պատրաստում են սեր, յուղ, մածուց, պանիր: Ընտանի կենդանիների միսն ուտում են: Վոչխարի, ճագարի մորթուց պատրաստում են տաք հազուստներ: Ընտանի թռչուններին և նրանց ձվերը ուտում են:

Պատմվածքներից, գրքերից իմանալ, թե վնասող են ապրում և ինչպե՞ս են կերակրվում մի քանի վայրի կենդանիներ: Գայլերն ապրում են անտառում, հարձակվում են նապաստակների, վոչխարների հոտերի վրա: Գայլերը վնասակար են. նրանց վոչընչացնում են:

Աղվեսն ապրում է վորջում: Աղվեսը մկներ է վորսում, հավեր փախցնում: Սպիտակ արջերը և յեղջերուներն ապրում են ցուրա յերկրներում: Սպիտակ արջը լավ լողում է և ձկներ վորսում:

Յեղջերուներն արագ են վազում, նրանցով ճանապարհորդում են:

Առյուծները, վաղերը, փղերն ու կապիկներն ապրում են տաք յերկրներում:

Դիտել տարվա տարբեր յեղանակները, բնության յերեվոյթները, կենդանիներ ու բույսեր արտահայտող նկարներ, դիաֆրամեր, ստվերային թատրոն և այլն:

Ձրուցել նկարների շուրջը, պատմվածքներ լսել, վտանավորներ անգիր անել, յերգել, լուծել և հորինել բնության մասին հանելուկներ: Պատմել տեսածի մասին:

Նկարչություն, ձեփի, ապլիկացիաների միջոցով արտահայ-

տել սեփական տպագրութիւնները բնութեան մասին: Մադիկները չորացնել, բնական նյութերից խաղալիքներ, դարդարանքներ, մակեաներ պատրաստել: Կաղճակերպել տպախաղեր: Բնութեան անկյան որացուցցի համար նկարել բնութեան ամենատաշաքրավ սեղոնային յերևույթները:

ՅՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵՆՍԵՆԵՐԻ ԽՈՒՄԲ

Ա շ ու ն

Ամռանից հետո գալիս ե աշուն: Դիտել բնութեան աշնանային յերևույթները՝ տերեաթափ, անձրևներ, մառախուղներ, տոալին սառնամանիքներ, լճերի վրա սառույց, գետնի և տանիքների վրա յեղյամ: Աշնանից հետո գալիս ե ձմեռ: Իմանալ աշնան և մյուս տարվա յեղանակների բնորոշ նշանները և նրանց հաջորդականութիւնը: Ուշադրութիւն դարձնել աշնանային պեյզաժի գեղեցկութեան վրա: Խաղերի և զբոսայգիների համար հավաքել բնական նյութեր (տերեւներ, պտուղներ, սերմեր):

Տերեւներով և կեղևով դանազանել բարդին և բնկուղենին:

Աշնան վերջերին ծառերը (բացի մշտադալարներից) և թռփերը մերկանում են, առանց տերեւների յեն, նրանց վրա փառցել են բողբոջներ, իսկ վորոշ ծառերի վրա՝ պտուղներ: Բողբոջները դարնանք բացվում են. դիտել ծառերի և թփերի աշնանային ծառատունկը: Պահպանել կանաչ տունկերը: Հավաքել մանկական բանջարանոցի բանջարեղենները, պատրաստել վինեգրետ, սալաթ: Մասնակցել թմբերի և մարդերի փորման աշխատանքին: Դիտել բանջարեղենների, պտուղների բերքահավաքը բանջարանոցներում և այգիներում:

Բանջարեղենները և պտուղները մթերել ձմռան համար:

Մադիկներ քաղել, փնջեր կազմել, մասնակցել բնութեան անկյունում կատարվող տնկումներին:

Դիտողութիւններից, պատմվածքներից իմանալ, վոր միջատները իրազնվել են կեղևի, տերեւների տակ: Գորտերը, խեցզետինները, վորդիները ձմռանը քուն են մտնում: Վորոշ թռչուններ աշնանը չվում են տաք յերկրներ և դարնանք նորից վերադառնում: Աշնան վերջերին սկսել ձմեռող թռչունների կերակրումը,

Չ մ ե ն

Աշնանից հետո գալիս ե ձմեռ:

Չրոսաշքների, եքսկուրսիաների ժամանակ դիտել բնութեան ձմեռային յերևույթները՝ ձյան գալը, գետի (լճի) սառելը, բուքը: Նշել սառնամանիքը, որերի տաքանալը:

Չյան և սառույցի հետ խաղալիս և զբոսայգիների ժամանակ նկատել, վոր ցրտից ջուրը սառչում ե, Չերմութեանից ձյունն ու սառույցը հալչում են:

Ուշադրութիւն դարձնել ձմեռային պեյզաժի գեղեցկութեան վրա տարբեր յեղանակների ժամանակ:

Դետի մեջ (լճում, լճակում) սառույցի տակ ձկներ են ապրում: Մասույցը Չարգում են և պահում մոռան համար:

Միտեմատիկ կերպով կերակրել թռչուններին: Ազոավները, սարյակները, ճնճուկները ձմռանը տաք յերկրներ չեն չվում: Կեր փնտոելու համար նրանք աշնանը և ձմռանը մոտենում են մարդու բնակավայրին:

Ք ա ր ա ն

Ձմռանը հաջորդում ե դարունը: Դարնանը արեգակն ուժեղ և տաքացնում, ձյունն արագ հալչում ե: Լեռներում հալչում ե ձյունը, գետերը հորդում են: Ծառերը, թփերը կանաչում են ու ծաղկում, կանաչում ե խոտը, բացվում են դարնանային ծաղիկները: Թիթեռները, մեղուները, բզեզները արթնանում են. չվող թռչունները (արաղիւներ, կուռնկներ, ծիծեռնակներ) տաք յերկրներից վերադառնում են, բներ են շշինում, ձու տծում, ձագեր հանում:

Թռչուններն իրենց ձագերին կերակրում են միջատներով: Թռչուններին պետք ե՝ պահպանել: Աճեցնել և դիտել (վորտեղ հնարավոր ե) շերամի վորդ:

Գետակները դիտելու, Չրի հետ խաղալու ժամանակ նկատել Չրի շարժումը: Խաղերի ժամանակ (պտուտաններով) նկատել քամու ուղղութիւնը:

Իմանալ, թե ինչպես ե մարդն ոգտադործում Չուրն ու քամին (հողմադացներ և Չրադացներ):

Դարնանը, ինչպես և աշնանը տնկում են ծառեր, թփեր, սարքում են ծաղկանոցներ: Դրանց պետք ե պահպանել. դրանք պտակար են:

Հողամասում ոգնել ծառերի անկմանը (մանրացնել հողը, ջրել):

Դիտել պաղատու ծառերի ծաղկումը:

Դիտել դարնանային աշխատանքները գաշտում, բանջարանոցում. պարարտացնում են հողը, վարում են, ցանում են:

Մանկական բանջարանոցում, ծաղկանոցում, փորփրել և փխրացնել մեծերի փորած հողը: Դաստիարակի ոգնու թյամբ թմբեր և մարզեր սարքել, սերմեր ցանել, մասնակցել տնային բույսերի սածիլմանը: Հետևել ծիլերի յերևալուն և ներանց աճմանը:

Ա մ ա ո

Գարունից հետո յեկավ ամառը:

Առանը լինում և խիստ շոգ, ամպրոպներ, հեղեղներ, կարկուտ: Ծառերի ծաղիկները թափվում են, յերևում են պրտուղները (խնձոր, տանձ և այլն): Կաղմակերպել զրոսանքներ և եքսկուրսիաներ դեպի անտառ, դաշտ և մարգագետին: Նկատել բնության զեղեցկութունն ամռանը:

Այգոսում, անտառում գիտել մրջյուններին, վոզնիններին, լսել թռչունների յերգը, կկուռի կվիվոցը, փայտփորի թխթխոցը: Պտուղներ, սունկեր հավաքել, իմանալ նրանց անունները: Զանազանել այն սունկերը, վորոնց կարելի յե ուտել: Մարգագետնում ծաղիկներ հավաքել, փնջեր կազմել, դիտել խոտհունձը: Նկատել վոր հնձում են մանգաղներով և գերանդիներով:

Նկատել, վոր բանջարանոցում, այգիներում, անտառում կան թրթուրներ: նրանք կրծում են ծառերի տերևները: Թրթուրները փնտաակար են. նրանց վոչնչացնում են:

Բանջարանոցում աճում են բանջարեղեններ (վարունգ, պամիդոր, դդում). նրանք ծաղկում են, ծաղիկները թափվում են, պտուղները զարգանում են իրենց սերմերով:

Մանկական բանջարանոցում, ծաղկանոցում շարունակել բույսերի խնամքը (ջրում, հողի փխրացում, քաղհան, թրթուրների հավաքում), դիտել բանջարեղենների ծաղկելն ու հասնելը: Հավաքել բանջարեղեններ, ոգտագործել զրանք ուտելու և խաղերի համար:

Հավաքել այգեբույսերի հասուն սերմերը:

Դիտողութուններից, պատմվածքներից յերբեմաները գիտեն, վոր դաշտերում աճում, հասկակալում են գարու, ցորենի արտերը, վորոնց հնձում են, ձեծում: Հացահատիկը տանում են ջրաղաց, աղում և ալյուրից հաց թխում: Դաշտերում հասնում և բամբակը, վորը վերամշակում են գործարաններում:

Բնության անկյունում

Դասախարակի ոգնությամբ կատարվում և կենդանիների, բույսերի սիստեմատիկ խնամք:

Աշնանը բնության անկյունը լրացվում և ջրային կենդանիներով, ծաղկանոցից, անտառից փոխադրված բույսերով:

Ձմռանը տնկել արմատապտուղներ (բազուկ, ճակնդեղ) և ցանել կանաչ կեր (վարսակ) թռչունների, ճաղարների համար:

Ձմռան վերջին բնության անկյունում ջրի մեջ ճյուղեր դնել, դիտել բողբոջները, հետևել նրանց բացվելուն, տերևներին, ծաղիկներին յերևալուն: Նկատել, վոր բողբոջները տարբության մեջ բացվում են: Իմանալ, վար ջերմոցներում բանջարեղեններ և ծաղիկներ են աճեցնում:

Գարնանը բնության անկյունում սածիլել առաջին գարնանային բույսերը: Մասնակցել սենյակի բույսերի սածիլմանը, տալ բույսերի մասերի անունները՝ արմատ, բուն, բողբոջ, տերև, ծաղիկ:

Դիտել վորտի ձվերի զարգացումը:

Ամռանը դիտել թրթուրներին, գորտերին, մողեսներին և մյուս կենդանիներին: Իմանալ, թե ինչով են նրանք փնտաակար, ոգտակար:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆՏԱՆԻ ՅԵՎ ՎԱՅՐԻ ԿԵՆԿԱՆԻՆԵՐԻՆ

Ձին, կովը, խոզը, ճագարը ընտանի կենդանիներ են: Աքլը, գայլը, աղվեսը, սկյուռը, առյուծը, վագրը, կապիկը վայրի կենդանիներ են: Գրքերից, պատմվածքներից իմանալ մի բանի վայրի կենդանիների (մեր անտառներում ապրող կենդանիների, ցուքս և տաք յերկրների կենդանիների) բնակավայրի, կերի մասին:

Պատկերների միջոցով զրույցների ժամանակ համեմատել մի քանի ընտանի և վայրի կենդանիներ՝ ըստ նրանց արտա-

քին տեսքի և քայլվածքի (տրինակ, գորշ արջին համեմատել ապի-
տակի հետ, գայլին՝ շտն հետ, յեղջերուին՝ ձիու հետ):

Նկարների միջոցով զրուցել տարվա տարբեր յեղանակների,
կենդանիների, բույսերի մասին, այն մասին, թե քնչպես և մարդն
ոգտագործում բնությունը:

Լսել և կազմել պատմվածքներ, հանելուկներ բնության մա-
սին: Պատմել տեխական դիտողությունների մասին:

Բնությունն արտահայտող նկարներից, բացիկներից կազմել
ալբոմներ:

Պահել բնության որացույց, խազալ տպված խաղեր՝ լս-
տո, դոմինո և այլն:

Ծաղիկներ չորացնել, զանազան խաղերի և պարապմունք-
ների ժամանակ ոգտագործել բնականնյութերը:

ԳԼՈՒԽ VI ԽՈՍԻԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ

Յերեխայի բազմակողմանի զարգացման համար խոսքը մեծ
նշանակություն ունի: Տիրապետելով խոսքին, յերեխան հնարա-
վորություն և ստանում ավելի լիարժեք արտահայտել իր մտքե-
քը, իրեն շրջապատող յերեխաների և մեծերի հետ ավելի լայն
շփման մեջ մտնել: Խոսքի զարգացումը յերեխայի մտավոր զար-
գացման կարևոր պայմանն և հանդիսանում:

Խոսքի և մտածողության զարգացումը հանդիսանում և մի
միասնական պրոցես. հարստացնելով յերեխայի փորձը, տալով
նրան նոր տպավորություններ, այդ հիմքի վրա լայնացնելով
յերեխայի բառապաշարը և կատարելագործելով մանկական
խոսքի ձևերը, մենք զրա հետ միասին զարգացնում ենք նաև
յերեխայի մտածողությունը: Զրույցների, պատմվածքների, վոտա-
հավորների, ընթերցանության միջոցով դաստիարակել յերեխային
տալիս և նոր պատկերացումներ, դաստիարակում և յերեխայի հե-
տաքրքրությունները, բնավորությունը:

Խոսքի զարգացումը մեծ նշանակություն ունի յերեխայի
գեղարվեստական դաստիարակության համար:

Յերեխայի լավ զարգացած խոսքը հանդիսանում և հետա-
դալում նրա դպրոցական հաջող ուսուցման կարևորագույն նա-
խադրամաններից մեկը:

Յերեխայի խոսքը զարգացնելու աշխատանքում դաստիա-
բակի առջև դրված են հետևյալ հիմնական խնդիրները. —

Յերեխաների խոսքը շրջապատողների համար զարձակ պարզ
և հասկանալի:

Մանկական տպավորությունների լայնացման հիման վրա
հարստացնել և ճշգրտել յերեխայի բառապաշարը:

Բարելավել յերեխայի խոսքը նրա կառուցման տեսակետից
(բառերի համաձայնեցում նախադասության մեջ, մտքի կառուց-
ված արտահայտություն և այլն):

Չարգացնել մանկական խոսքը այնպես, վոր նա լինի արտահայտիչ, պատկերավոր, կուլտուրական:

Դաստիարակել յերեխայի մեջ յերեխաների և մեծերի ներկայութեամբ ազատ խոսելու և ուրիշներին լսելու կարողութեանը:

Դաստիարակը խոսքի զարգացման ամենորոյա աշխատանքով պետք է ձգտի այն բանին, վոր յերեխաները գեո վաղ նախադրոցական հասակում կարողանան պատասխանել տված հարցին, իրենց խնդիրներն ու դիտավորութեաններն արտահայտեն բառերով և վոչ թե սահմանափակվեն միայն ձեռքերի շարժումներով և դեմքի միմիկայով, խոսեն պարզ, ճիշտ արտահայտեն հնչյուններն ու իրանց գործածութեան մեջ յեղած պարզ բառերը, չհեղեն բառերը, և արտասանեն լրիվ, յերկու-յերեք նախադասութեամբ կարողանան պատմել իրենց տեսածի, լսածի, գիտած խաղալիքի կամ նկարի մասին, կարողանան կարճ վտանավորներ արտասանել:

Նախադրոցական հասակի բարձր տարիքի յերեխաների հետ կատարվող աշխատանքի ժամանակ դաստիարակը պետք է ձգտի այն բանին, վոր յերեխաները ճիշտ արտասանեն իրենց բառապաշարի բոլոր հնչյուններն ու բառերը, ավելի լրիվ և հետեղականորեն պատմեն տեսածի կամ լսածի մասին, ավելի ճիշտ ոգտադործեն նախադասութեան գլխավոր անդամները, համաձայնեցնելով նրանց հոլովով, թվով, ժամանակով, պարզ և արտահայտիչ արտասանեն փոքրիկ վտանավորներ:

Բոլոր խմբերում դաստիարակն ուղղում է վոչ-ճիշտ արտասանութեանը (հնչյունների փոփոխում. որինակ, «Ռ»—«Վ», «Շ»—«Ս», «Կ»—«Տ», «Ժ»—«Ձ» և այլն), ձգտում է խոսքը դարձնել կուլտուրական, պատկերավոր, արտահայտիչ, դաստիարակում է սեր և հոգատար վերաբերմունք դեպի դիրքը:

ԽՈՍՔԻ ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐՆ ՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ

Դաստիարակը միշտ հետևում է յերեխաների խոսքին և, անհրաժեշտութեան դեպքում՝ ուղղում:

Դաստիարակի խոսքը պետք է միշտ որինակ ծառայի յերեխաներին:

Դաստիարակը պետք է հետևի իր խոսքին, միշտ աշխատի այն կատարելագործել, վորպեսզի նրա խոսքը լինի քերականորեն ճիշտ, արտասանութեամբ մաքուր, տոնը հանդիստ, բովանդ

գահութեամբ և կառուցվածքով մատչելի, արտահայտիչ և, ըստ հնարավորութեան՝ պատկերավոր:

Խոսքի զարգացումը սերտորեն կապված է վոչլ գաստիարակչական աշխատանքի հետ: Դաստիարակը խոսքի զարգացման վրա աշխատում է ամբողջ որվա ընթացքում, ոգտադործելով ամենորոյա խոսակցութեանը և յերեխաների խաղերն ու պարագամունքները: Այսպես, զբոսանքի ժամանակ յերեխաների հետ միասին ծաղիկներ հավաքելով, զբուցելով նրանց մասին, դաստիարակը յերեխային տալիս է նոր պատկերներ, լայնացնում է նրա բառապաշարը: Յերգեցողութեան պարապմունքների ժամանակ նույնպես հարստանում է յերեխայի բառապաշարը, բարելավվում է հնչյունների արտասանութեանը, զարգանում է խոսքի պարզութեանը: Խաղերն ու խաղալիքները յերեխաներին իրար հետ խոսելու առիթներ են տալիս:

Յերեխաների խոսքի զարգացման համար կարելի յե ոգտադործել սեղանի հատուկ խաղեր, հանելուկներ, շուտասելուկներ և այլն:

Աշխատելով բոլոր յերեխաների հետ, դաստիարակը պետք է աշխատանք կատարի նաև յուրաքանչյուր յերեխայի հետ և, տառն ձին յերեխաների առանձնահատկութեանների հետ կապված՝ ձևափոխի իր մոտեցումները:

ԽՈՍԱԿԿՈՒՅՐՅՈՒՆ ԵՎ ԳՐԱՆՅ

Խոսքի զարգացման համար պետք է լայնորեն ոգտադործվի գաստիարակի զբույցը յերեխայի հետ:

Դաստիարակը պետք է ուշադրութեամբ լսի այն՝ ինչի մասին ասում է յերեխան, պետք է ցույց տա, վոր ինքը հետաքրքրվում է նրա պատմածով, խոսակցութեամբ, ու զբանով իսկ յերեխային մղի դեպի խոսակցութեանը, դեպի պատմելը: Լսելով յերեխային, պետք է կարող կերպով ուղղի նրա խոսքի առանձին սխալները: Յերբեմն այդ հնարավոր է անել վոչ անմիջապես, այլ յերբ յերեխան վերջացնի պատմելը: Դաստիարակն առանձին յերեխաների հետ խոսակցութեան մեջ է մտնում հարմար ժոժեհատում, որինակ, այն ժամանակ, յերբ յերեխաները զալիս են մանկապարտեզ, զբոսանքների, ազատ խաղերի և զբաղմունքների ժամանակ:

Յերբեմն խոսակցութեանը, վորին հաջող կերպով մասնակցում է դաստիարակը, փոխվում է զբույցի՝ մի խումբ յերեխա-

ների հետ: Զրույցի ժամանակ տեղի յե ունենում տղավորութ-
յունների աշխույժ, անմիջական փոխանակութուն: Յերեխա-
ները վարժվում են արտահայտել իրենց մտքերը, լսել մյուս
յերեխաներին, խոսել պարզ, հերթով, խոսել առանց քաշ-
վելու:

Զրույցը կարող է առաջանալ խաղերի, զբոսանքների, եքս-
կուրսիաների ժամանակ, կարգացած զրքի, յերեխաների լսած
պատմության, դիտած դիաֆիլմի առիթով: Զրույցը պետք է վե-
րաբերի յերեխաների համար հետաքրքրական զեպքերի: Յերբեմն
զրույցը կարող է իլյուստրացիայի յենթարկվել այնպիսի նյութե-
րով, ինչպիսիք են՝ նկարները, խաղալիքները և այլն:

Յերբ զրույցը տեղի յե ունենում մի խումբ յերեխաների
հետ, դաստիարակը պետք է ձգտի, վոր յերեխաներն ակտիվորեն
մասնակցեն զրույցին: Զրույցի ժամանակ դաստիարակն անհրա-
ժեշտ չափով սղնում է յերեխային ճիշտ արտահայտել իր միտքը,
լրացնում է յերեխաների ասածները, ուղղումներ և մտցնում նը-
րանց մեջ: Դաստիարակը չպետք է ընդհատի յերեխայի խոսքը,
այլ զուգընթացաբար ճիշտ արտասանի սխալ ասված բառը:

Յերեխաների պատմելը

Յերեխաների խոսքի զարգացման համար պատմելը սքանչե-
լի միջոց է հանդիսանում: Անհրաժեշտ է յերեխաներին հաճախ
պատմել տալ:

Դաստիարակը կարող է առաջարկել յերեխաներին՝ ըտցա-
կայող ընկերոջը պատմել լսած հեքիաթի, հետաքրքիր զբոսանքի,
դիտած դիաֆիլմի մասին: Մեծերի խմբում կարելի յե յերբեմն
առաջարկել պատմությունը հորինել վորոշակի թեմայով:

Դաստիարակը պետք է ինքը հասարակ, բայց վառ, պատ-
կերավոր պատմությունների որինակներ տա, յերեխաների պատ-
մելու ժամանակ հանդես բերի իր ուշադրությունն ու հետաքրք-
րությունը, ինչպես և՛ յերեխաների մեջ դաստիարակի ուշադիր
վերաբերմունք զեպի ընկերոջ պատմածը:

Յերեխաների պատմելու տեսակներից մեկը հանդիսանում
է նկարներով պատմելը: Յերեխաները հեշտությամբ համախըմբ-
վում են նկարը դիտելու ժամանակ, պատմում են այն մասին,
ինչ տեսնում են նկարի վրա (ցանկալի յե պատմել տալ յերե-
խաներին սեփական նկարների մասին):

Անհրաժեշտ է յերեխաներին նկարը լավ, հանդիսա դիտելու
հնարավորություն տալ: Յերբեմն հնարավոր է լրացնել յերեխա-

յի պատմածը, տալով մի քանի հարցեր: Յերբեմն, վորպես որի-
նակ, հարկավոր է, վոր դաստիարակն ինքը պատմի նկարի բա-
վանդակությունը: Յերբ յերեխաները ինքնուրույն դիտում են
նկարը, հարկավոր է ականջ դնել, թե ինչ են ասում նրանք
նկարի կապակցությամբ և, անհրաժեշտության դեպքում՝ սղ-
ղումներ կատարի:

Նկարներն իրենց բավանդակությամբ և կատարումով պետք
է լինեն զեղարվեստական, պարզ, հասկանալի և յերեխաների
համար հրապուրիչ: Պատմելու համար ցանկալի յե առլ սյուժե-
տալին նկարներ: Յերեխայի պատմածը չպետք է կրի նկարի մի
մասի նկարագրության բնույթ, այլ պետք է կապակցված լինի
սյուժեաի հետ:

Յերեխաների կողմից դիաֆիլմերի, դիպուզի- տիվների դիտումը

Ալտակուպի կամ մոզական լապտերի ողջագործման գրա-
կան արժեքը կայանում է նրանում, վոր իլյուստրացիաները
ցուցադրելու հետ միաժամանակ ընթերցվում է տեքստը և վոր
յերեխաները հնարավորություն են ունենում ամբողջ խմբով
միաժամանակ դիտել նկարը և տղավորությունների փոխանա-
կություն կատարել: Դիաֆիլմերից (առանձնապես գունավորնե-
րից) ստացված տղավորություններն այնքան վառ ու հուզական
են, վոր յերեխաները շատ են պատմում տեսածի մասին և՛ գրա-
մատիզացիայի յենթարկում:

Դիաֆիլմի նկարները ցուցադրելու ժամանակ պետք է յե-
րեխաներին հնարավորություն տալ ամեն մի նկար առան-
ձին լավ դիտել: Դիաֆիլմի նկարներ դիտելու ժամանակ յե-
րեխաները կարող են արտահայտել իրենց տղավորություն-
ները, այդ թու պատճառով չպետք է բացարձակ լռություն
պահանջել:

Նույնանուն դիաֆիլմերը յերեխային կարելի յե ցու-
ցադրել մի քանի անգամ: ցուցադրման կրկնողությունն ա-
ռաջացնում է նոր կարծիքներ, վերապատմումներ: Պետք է
ոգտագործել միայն զեղարվեստորեն կատարված դիաֆիլմեր
և դիպուզիտիվներ:

ՌԱԴԻՈԱՂՈՐԴՄԱՆ ՈՒՆԿՆԵՐՈՒՄ

Ռադիո-ունկնդրման ժամանակ դիտողական ազավորութ-
յունների բացակայությունը նախադպրոցական տարիքի յերե-
խայի համար վորոշ դժվարություն է ներկայացնում, սակայն
միևնույն ժամանակ ուժեղացնում է յերեխաների յերևակայու-
թյունը և զարգացնում լսողությունը: Կաղմակերպված ուղի-
ունկնդրումը մատչելի յն ընդհանրապես նախադպրոցական բարձր
տարիքի յերեխաների համար:

Ռադիոհաղորդումը լսելու ժամանակ դաստիարակը յերե-
խաների ուշադրությունը հրավիրում է ուղիս հաղորդման ա-
ռանձին տեղերի վրա, յերեխաների հարցերին հակիրճ պատա-
խաններ և տալիս: Չպետք է արգելել ուղիսհաղորդումը լսելու
ժամանակ ծափ տալը, ուղիկաներ տալը: Անհրաժեշտ է նախա-
պես ստուգել ուղիսապարատուրան, նրա լսելիությունը: Ինք
ուղիսհաղորդումներ պետք է տալ յերեխաներին վոչ այնքան
հաճախ՝ ամիսը 2—3 անգամ՝ իսկ այն հաղորդումները, վորոնք
յերեխաներն առաջ լսել են, կարելի յն տալ հաճախակի: Գաս-
տիարակը պետք յերեխաներին նախապես ծանոթացնի ուղիսհա-
ղորդման բովանդակությունը:

Ռադիոյին զուգընթաց, նույն ձևով, կարող է ուղտա-
դորժվել և պատեֆոնը:

ՎՈՏԱՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄ

Վատանավորների ընթերցումը նպաստում է լեզվի պատ-
կերավորությունը, արտահայտիչ խոսքի զարգացմանը, հարստաց-
նում է յերեխայի բառապաշարը:

Վատանավորների ընթերցման ժամանակ պետք է հետևել,
վոր յերեխան չչափար, բառն արտասանի հստակ ու լրիվ: Պետք
է յերեխաների մեջ զարգացնել նաև վոտանավորն արտահայտիչ
ընթերցելու ունակությունը:

Գրա համար կարևոր է, վոր յերեխաները հիմնականում
հասկանան վոտանավորի բովանդակությունը, լսեն մեծերի ար-
տահայտիչ ընթերցումը:

Միզբում դաստիարակն ինքն արտահայտիչ կերպով կատա-
րում է ամբողջ վոտանավորը, չընդհատելով այն բացատ-
րություններով, ապա, ընթերցումից հոտո, բացատրում է

դժվարասկանալի բառերը: Գրանից հետո նորից կարգում
է ամբողջ վոտանավորը: Միզբում դաստիարակի հետ վոտանա-
վորը կրկնում են առանձին յերեխաները, իսկ վերջում կարելի
յն արտասանել խմբով, բայց միայն այն ժամանակ, յերբ յե-
րեխաները սովորել են վոտանավորն արտասանել պարզ և ար-
տահայտիչ:

Վոտանավորները, վորոնք տրվում են յերեխաներին առ-
դիր անելու համար, պետք է լինեն ծավալով վոչ-մեծ, բո-
վանդակություններ հասկանալի, պատկերավոր, պարզորոշ հան-
գերով:

Վոտանավորն առանձին տներով սերտել տալը չի թույ-
լատրվում:

Անհրաժեշտ է, վոր դաստիարակն անդիր իմանա այն վո-
տանավորները, վոր տալիս է յերեխաներին, և արտասանի ար-
տահայտիչ կերպով:

Գեղարվեստական ընթերցանությունն ու պատմելը

Պատմվածքներ, հեքիաթներ լսելը վոչ միայն զարգացնում
է յերեխայի յերևակայությունը, լայնացնում նրա մտահորի-
զոնը, այլ և յերեխային տալիս է հասարակ, կուլտուրական,
դասակերավոր և արտահայտիչ խոսքի որինակներ:

Գաստիարակը պետք է նախապես ծանոթանա հեքիաթին,
պատմվածքին և նախապատրաստվի արտահայտիչ ընթերցել կամ
պատմել: Յեթե պատմվածքի մեջ հիշվում են յերեխաներին քիչ
ծանոթ առարկաներ, կենդանիներ, ապա ընթերցանությունն
տեղից առաջ կարելի յն ցույց տալ նկարներ և տալ հակիրճ
բացատրություններ: Որինակ, «Վոզնին և նապաստակը» հեքիաթը
կարգալուց առաջ կարելի յն ցույց տալ վոզնու և նապաստակի
նկարները, Մարշակի «Բազածը» կարգալուց առաջ յերեխաներին
պետք է ծանոթացնել «անգորբապիր», «բազած», բառերին:
Նախնական այդպիսի բացատրությունները պետք է լինեն
վորքան հնարավոր է՝ կարճ, վորպեսզի չհոգնեցնեն յերեխա-
ներին և չթուլացնեն նրանց հետաքրքրությունը դեպի պատմը-
վածքը:

Ընթերցանությունը բացատրություններով ընդհատել վոչ
մի դեպքում չի թուլատրվում: Յեթե պատմվածքը յերկար
է և հնարավոր է յերկու մասի բաժանել, ապա կարելի յն

տալ Չանգամ որինակ Իմիտրովի «Մանչուկն ու քուչիկը», Բուժանյանի «Բաջ Նազարը», Ռոզանովի «Սոսոկի արկածները» և այլն:

Նախ քան կարդալը, ցանկալի յե զբրույկը տալ յերեխաներին՝ պատկերները նայելու համար. յերբեմն ել պատկերները ցույց տալ ընթերցելու միջոցին կամ ընթերցումից հետո:

Գեղարվեստական ընթերցման և պատմելու համար հիմնական նյութ են հանդիսանում ժամանակակից գեղարվեստական գրականությունը, հեքիաթները, կլասիկների առանձին յերկերը, ժողովրդական ստեղծագործությունը (Ֆոլկլոր): Զափազանց արժեքավոր են այն գեղարվեստական պատմվածքները, զարգացման մատչելի ձևով յերեխաներին ծանոթացնում են մեր մեծ գեղավարների, մեր հերոսների, մեր նվաճումների հետ:

Կլասիկներին ոգտազարծելիս կարելի յե դիմել մոնտաժի ձևովին: Մոնտաժը կայանում և նրանում, վոր դաստիարակը կլասիկ յերկերից կարդում և յերեխաների համար հասկանալի, մատչելի առանձին հատվածներ, բովանդակության մնացած մասը լրացնելով իր պատմածով: որինակ՝ Պուշկինի «Հեքիաթ Սալթան Քազավորի մասին», «Վոսկե ձկնիկի հեքիաթը», Թումանյանի «Չարի Վերջը» և այլն: Պատմվածքը մոնտաժի մեթոդով տարու համար դաստիարակը պետք և խնամքով նախապատրաստվի:

Դրա հետ միասին դաստիարակը պետք և պատմի շրջադարձի կյանքի հետաքրքրական և յերեխաներին մատչելի գեպքերի մասին, վորոնք նա քաղում և թերթերից, ուղիորդից և այլ աղբյուրներից:

Խոսքի զարգացման համար յերեխաներին հարուստ հնարավորություններ են տալիս գրամատիկացիան, սովերային թատրոնը, փիկնիկային թատրոնը: Խոսք—գրամատիկացիաները նպաստում են յերեխայի լեզուն պատկերավոր և արտահայտիչ զարգանելուն: Պետք և ամեն կերպ խրախուսել յերեխաների գրամատիկացիան, փիկնիկային թատրոնի խաղերը, բոլոր տեսակի խաղերը, որինակ, առարկայական, բուսական, կենդանական լոտո և այլն:

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԳԻՐԲԸ

Նախադպրոցական տարիքի յերեխաների հետ աշխատելիս մանկական գեղարվեստական գրքի խնդիրները բազմապիսի յեն:

Խորհրդային մանկական գիրքը յերեխաներին կոմունիզմի

վազով դաստիարակելու միջոցներից մեկն և հանդիսանում: Կենդանի, վառ պատկերներով գիրքը խոր կերպով ազդում և յերեխայի զգացմունքների վրա, առաջացնում և վարժակի վերաբերմունք գեպի շրջապատի կյանքի յերևույթները, դաստիարակում և յերեխաների մեջ սեր գեպի մեր հայրենիքը, գեպի մեր գեղավարներն ու հերոսները, և ատելության զգացմունք՝ գեպի ժողովրդի թշնամիները: Գիրքն ոժանդակում և յերեխաների մեջ այնպիսի հատկությունների դաստիարակմանը, ինչպիսիք են՝ կամք, համարձակություն, ճշմարտություն. որինակ՝ գեղավարների, Կարմիր Բանակի մասին գրված գրքերը յերեխայի մեջ ցանկություն են առաջացնում լինել նույնպիսի հերոս և խրախուսի, ինչպես պատմվածքների հերոսները:

Լավ գիրքը գեղարվեստական դաստիարակության հիանալի միջոց և: Գրական վառ պատկերները, գեղարվեստական լրյուստբացիաները զարգացնում են յերեխայությունը, գեղեցկության զգացմունքը: Գրքերի պատկերավոր լեզուն, առանձին արտահայտությունները, բառերը հարստացնում են յերեխայի բառապաշարը, զարգացնում են նրա խոսքի կուլտուրան: Գիրքը յերեխաներին ուրախություն և պատճառում, յերեխաների մեջ զարգացնում և յումորի զգացում, ստեղծում և զվարթ արամադրություն: Դա գեո չի նշանակում, վոր անթույլատրելի յեն այն գրքերը, վորոնք յերեխաների մեջ տխրության, խղճահարսթյան զգացմունք են առաջացնում (որինակ, Ա. Պերսանի «Անձունի բազիկը» և այլն):

Մանկական գրականությունը լայնացնում և մանկան հետաքրքրությունների, պատկերացումների շրջանը:

Յերեխաների համար գիրքը ընտրելիս պետք և գեղավարվելը ընդհանուր դաստիարակչական խնդիրներով, ըստ վորում, պետք հիշել, վոր գիրքը պետք և համապատասխանի մանկական հետաքրքրությունների բազմազանությունը, նախադպրոցական տարիքի յերեխաների առանձնահատկություններին և գեղարվեստականությունյան պահանջներին:

Ճարուլայի պարզորոշությունը, գործողության արագ ծավալումը, գործող անձանց փոքր քանակը, սիթմիկ ու հասարակ կառուցվածքը, լեզվի պատկերավորությունը, հումորը, վոր հատուկ և հեքիաթների մեծ մասին, այդ ամենն առանձնապես գրքավում և յերեխային: Դրա համար անհրաժեշտ և լայն չափով

ողտազորձեղ հեքիաթները, առանձնապես ժողովրդական հեքիաթները, վորոնք ունեն գեղարվեստական մեծ պարզություն և շատ արտահայտիչ են:

Մանկական գրքի ընտրության ժամանակ շատ կարևոր դեր են խաղում տեքստին ուղեկցող իլյուստրացիաները: Դեղարվեստականորեն կատարված նկարները գիրքը դարձնում են յերեխային առանձնապես մոտիկ, սիրելի ու հեշտ ըմբռնելի:

Յերեխաների համար գրքեր ընտրելիս պետք է ոգտազորձեղ ժամանակակից գրականությունը և ԽՍՀՄ տարբեր ժողովուրդների ֆոլկլորը:

Դաստիարակը պետք է լավ ծանոթ լինի մանկական գրականությանը, առանձին մանկական գրքերի բովանդակությանն ու իլյուստրացիաներին: Նա պետք է նախապես ինքը կարգաչերեխային մատուցվող գիրքը:

Ընթերցանության համար հանձնարարվող մանկական գրքերի ցուցակը (տես հավելված № 4-ը) կազմված է ֆոլկլորային յերկերից (հեքիաթներ, յերգեր, հանելուկներ և այլն), կլասիկների և ժամանակակից գրողների գործերից, վորոնց հետ զատախարակը ծանոթացնում է նախաղարոցական տարիքի յերեխային:

Այս դեռ չի նշանակում, վոր ընթերցումը պետք է սահմանափակել ցուցակում նշված գրքերով: Դաստիարակը պետք է հետևի գրականությանը և ցուցակը միշտ լրացնի նոր լույս տեսած մանկական լավ գրքերով:

Գ Լ Ո Ւ Խ VII

ՆԱԽԱՂԱՐՈՑԱԿԱՆ ՏՈՐԻՔԻ ՅԵՐԵՅԱՆԵՐԻ ՄԱՅԵՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱՅՈՒՄՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄԸ

Նախաղարոցական տարիքի յերեխայի մաթեմատիկական նախնական պատկերացումների զարգացումը մեծ նշանակություն ունի նրա մտավոր զարգացման համար:

Դաստիարակը յերեխայի մաթեմատիկական նախնական պատկերացումները պետք է զարգացնի զիտոզական կոնկրետ նյութի հիման վրա, ոգտազորձեղով գրա համար խաղերը, տարբեր նյութերով զրազմունքները, նկարների գիտումը և այլն: Այդ գործում մեծ նշանակություն ունի նաև հատուկ զիզակտիկ նյութը, վորը սակայն ոժանդակ դեր ունի:

Մաթեմատիկական պատկերացումների զարգացման համար տարվող աշխատանքը փոքրերի և մեծերի խմբերում ունի իր առանձնահատկությունները: Յեթե փոքրերի խմբում ոգտազորձում են, զլխավորապես, առոյա կյանքից վերցված փաստերը, ինչպես նաև խաղերն ու խաղալիքները, ապա մեծերի խմբերում մեծ նշանակություն են ստանում զիզակտիկ նյութերով կատարվող խաղերն ու պարապմունքները:

ՓՈՔՐԵՐԻ ԽՈՒՄԲԸ

Հաշիվ յեվ թիվ

Փոքրերի խմբում յերեխաները սովորում են տարբերել «շատ» առարկաներ, «թիչ» առարկաներ, «մի» առարկա, հերթականությամբ թիվել մինչև յերեքը, հինգը, և առարկաները հաշվել այդ սահմանում:

Դրա համար ոգտազորձում են շրջապատի կյանքից վերցված նյութերը. խաղալով յերեխաները յերբեմն հաշվում են իրենց աիկնիկները, խաղալիքները. զիտելով ճագարներին, հաշվում են, թե ճագարներից քանիսն են սև, քանիսն սպիտակ: Կարելի յե յերեխաներին տալ հանձնարարություններ՝ բերել յերկու մատիտ, յերեք զնդակ և այլն:

Դաստիարակը յերեխային հաշվել է սովորեցնում, որինակ- նա ասում է՝ «ասուր ինձ յերեք գնդակ»: «Յեկ հաշվենք՝ մեկ զըն- գակ, յերկու գնդակ, յերեք գնդակ»:

Կարելի չե ոգտագործել նկարների դիտումը (յերկու կեռաս, չորս լեռնոր), համբիշները, թվերի սիմվոլի կրկնողութուններ, առնեցող փոքրիկ փոտանավորները, «Առաջին հաշիվը» խաղը և այլն:

Մեծություն

Յերեխաների առորյա կյանքի կոնկրետ փաստերի, շրջա- պատող առարկաների և խաղալիքների միջոցով դաստիարակը յերեխաներին սովորեցնում է տարբերել՝ մեծ—փոքր, յերկար— կարճ, ծանր—թեթև. խիստ կերպով իրարից տարբերվող նույնա- տեսակ առարկաներ համեմատելիս պատասխանել այն հար- ցին, թե նրանցից վորն է մեծ, վորը փոքր, վորն է յերկար, վորը կարճ, վորն է ծանր, վորը թեթև:

Չ է վ

Կառուցողական նյութերով խաղալիս յերեխաները սովորում են տարբերել գնդի, խորանարդի (կուբիկ) ձևերը, ճանաչել զը- րանք և տալ անունները:

Այդ նպատակի համար պետք է յերեխաներին վորպես խա- զալիքներ տալ զանազան գույնի և մեծության գնդակներ, ինչ- պես նաև, տալ հանձնարարություններ, որինակ՝ «բեր խորա- նարդը, (կուբիկը), ասուր գնդակը»: Յերեխաներին խաղի համար, վորպես մոդալիկա, կարելի չե տալ և հարթ ֆիգուրներ (քառա- կուսի, յեռանկյունի և այլն):

ՄԻՋԱԿ ԽՈՒՄԲ

Հաշիվ և թիվ

Միջակ խմբի յերեխաներին պետք է սովորեցնել աստի շըր- ջանում հաշվել զանազան առարկաներ, պատասխանել «վորքան է» հարցին, իմանալ զասական հաշիվը:

Իրա համար ոգտագործվում են յերեխաների կյանքից դա- նազան մոմենտներ, որինակ՝ գրոսանքից վերադառնալիս յերե- խաները կարող են հաշվել գնդակները, պատկերները, խաղալիք- ները. սեղանը պցելիս կարող են հաշվել ափսեները, զգալները. շարժական խաղերի, ֆիզիկուլտ պարապմունքների ժամանակ յե- րեխաները թվարկում են «Յես առաջինն եմ, յես յերկրորդն եմ»

և այլն: Հաշվի համար ոգտագործվում են ամենարագմադիսի ա- առարկաներ, վորոնք բնութայում են տեսողության, շրջափելիքի, լսողության և մկանային համակարգության միջոցով: Որինակ, յերեխան թռչում է «յերեք» անգամ, ծափ է տալիս «ճինդ» ան- գամ և այլն: Լավ է ոգտագործել այնպիսի պիտույքներ և խա- ղեր, ինչպիսիք են «թիկ—թակը», Տիխեյեվայի հաշվային արկ- զերը, «նոր դոմինոն» և այլն: Լավ է յերեխաներին տալ այս- պիսի հանձնարարություններ. «բեր կինդ հատ խորանարդ», «ասուր վեց մատիտ»:

Մեծություն

Մեծ—փոքր, յերկար—կարճ, ծանր—թեթև, բարձր—ցածր, հաստ—բարակ, լայն—նեղ հարարբերությունների հետ միասին տըր- վում են նաև մեծությունների համեմատություններ. ավելի մեծ —ավելի փոքր, ավելի յերկար—ավելի կարճ, ավելի բարձր—ավելի ցածր, ավելի հաստ—ավելի բարակ, ավելի լայն—ավելի նեղ, ա- վելի ծանր—ավելի թեթև:

Փոքրերի խմբում հասար—բարակը, լայնը—նեղը և այլն տարբերելու համար ոգտագործվում են իրարից խիստ տարբերվող՝ բայց նույն տեսակ առարկաներ. —որինակ՝ լայն և նեղ ժապա- վեն, հաստ ու բարակ ծառ, բարձր ու ցածր յեղևնի և այլն, ինչպես նաև՝ խաղալիքներ և զանազան պիտույքներ, տարբեր ծանրության տոպրակներ (ավելի ծանր, ավելի թեթև) և այլն: Մեծությունների համեմատության համար ոգտագործվում են յերեք—չորս փոքրացվող առարկաներ:

Չ է վ

Փոքրերի խմբում ձևերի մասին արվող պատկերացումների (գունդ, խորանարդ) հետ միասին միջակ խմբում յերեխաներին արվում են պատկերացումներ նոր ձևերի (շրջան, քառակուսի, յեռանկյունի) մասին, այդ նպատակով մտցվում են զանազան խաղեր՝ զույգ նկարներ, լոտո:

Նպատակահարմար և տալ մի գույնի լոտո, վորպեսզի յե- րեխան խաղալիս զույգ նկարը տարբերի վոչ թե ըստ գույնի, այլ ըստ ձևի:

Կտրաման և փակցման գրադուռներին ժամանակ կարելի

յե յերեխաներին առաջարկել՝ ուրվագծել այս կամ այն ձևը կամ կարել ըստ պատրաստի ուրվագծի:

Տարածութուն

Տարածական հարաբերություններին վերաբերող պատկերացումները յերեխաների մեջ զարգանում են ամենաբազմազան նյութի վրա: Գնացք խաղալու ժամանակ յերեխաների ուշադրությունը բևեռվում է այն բանի վրա, վոր շոգեկառքը կցում են «առջևից», իսկ վագոնները՝ «չետևից»: Յերեխան ճանապարհով վազում է «առաջ» և «հետ»:

Գնդակ խաղալիս յերեխաները գնդակը նետում են «վեր», իսկ հետո գնդակն ընկնում է «վար»: Շատ լավ է ոգտագործել կառուցողական նյութերով խաղերը, ինչպես նաև նկարների գիտումը:

Թաղերի ընթացքում նկարները դիտելիս կարելի յե յերեխաների ուշադրությունը հրավիրել այն բանի վրա, վոր տան «չետևում» ընկած են մարզերը, իսկ տան «առջևում» այգին և այլն:

Կարևոր է, վոր յերեխան ինքը վորոշի առարկաների դիրքը և աստիճանաբար տիրապետի այնպիսի արտահայտություններին, ինչպիսիք են՝ «առջևում», «չետևում»: Ոգտագործելով բոլոր այդ մոմենտները, դաստիարակը յերեխային տալիս է առաջ—հետ, վերև—ներքև, հեռու—մոտ պատկերացումները, ինչպես նաև սովորեցնում է յերեխային տարբերել իր աջ և ձախ ձեռքերը:

Ժամանակ

Միջակ խմբում յերեխաներին պետք է սովորեցնել ճիշտ գործածել ցերեկ, գիշեր, այստր, վաղը, յերեկ, բառերը:

Գաստիարակը խոսակցության ժամանակ գործածելով այստր, վաղը, յերեկ բառերը, բացատրում է այդ բառերի իմաստը:

Մեծերի և ՈՒՄԲ

Հաշիվ և գործողություններ քվերի հետ

Մեծերի խմբի յերեխաները սովորում են տարբերել թվերի կազմությունը 5-ի շրջանում և կոնկրետ նյութի հիման վրա կատարել գումարման համեմատաբար հեշտ տեսակները 10-ի շրջանում:

Հաշվային կոնկրետ նյութերով աշխատելու պրոցեսում յե-

րեխան ծանոթանում է թվերի մի քանի կոմբինացիաների հետ, ինչպես որինակ՝ չորսը՝ դա յերկու յե և յերկու, յերեքը՝ դա յերկու յե և մեկ: Յերեխան կարող է հասկանալ յերկու զուամբելիներից կազմված նաև ուրիշ կոմբինացիաներ՝ յերկու—դա մեկ և և մեկ, յերեք—դա յերկու յե և մեկ, չորս—դա յերեք և և մեկ, յերկու յե և յերկու, հինգ—դա չորս և և մեկ, յերեք և և յերկու: Ի հարկե, այդ կոմբինացիաները անգիր անելու մասին խոսք անգամ չի կարող լինել: Յերեխաները հեշտությամբ են յուրացանում դրանք, յեթե դաստիարակն ոգտագործում է յերեխաների կյանքից վերցված մոմենտները, որինակ՝ «Ջոկո», այս սեղանի վրա պետք է դնել 5 գդալ, իսկ դու բերել ևս միայն 3 գդալ մտածիր՝ քանիսն է պակաս, բեր մնացածները»: Նպատակահարմար է ոգտագործել այնպիսի ձևեր, ինչպես առարկաների այս կամ այն խումբը յերկու ավելի փոքր խմբերի բաժանելն է, որինակ՝ յերեխաներին առաջարկվում է փակցնել 5 տանձ (նկարներինակ՝ յերեխաներին), նախապես բաժանելով դրանք 2 խմբի, ներ, ստվերանկարներ), նախապես բաժանելով դրանք 2 խմբի, բաժանելուց հետո յերեխաները համեմատում են, թե ով ինչպես է բաժանել: Մյուս ձևը՝ յերեխաներից մեկը ցույց է տալիս 5 թվանշանի պատկերը, իսկ մյուսները պետք է ցույց տան այդ թվի տարբեր կոմբինացիաները համապատասխան թվանշաններով, որինակ՝ 3 և 2 կամ 1 և 4:

Կարևոր է, վոր յերեխաները թվի կազմությունը տեսնեն նաև առարկաներ ներկայացնող գանազան նկարներով. որինակ՝ 5 ոգտպարիկներ, վորոնցից 4-ը կարմիր, 1-ը՝ կապույտ. 5 ձագար—նրանցից 3-ը սև, 2-ն սպիտակ:

Գումարման վարժություններին համար կարելի յե ոգտագործել մի շարք խաղեր և գրադմունքներ. որինակ՝ անտառի նըկ կարը դիտելիս դաստիարակն ասում է. «Ծառերից մեկի տակ բուսել է 4 սուճիկ, մյուսի տակ՝ 2 սուճիկ: Ընդամենը քանի սուճիկ է բուսել»:

Կարելի յե բոլոր յերեխաներին տալ յերկուական կաղին կամ վորևե այլ իր, հետո յուրաքանչյուրին տալ ետ յերկու հատ և հարցնել, թե ընդամենը ինչքան ունի:

Յերեխաներին տպագիր թվանշանների հետ ծանոթացնելու համար կարող են ոգտագործվել յերեխաների պատրաստած թվանշաններ ունեցող հաշվային աղյուսակները (որինակ՝ փակցընում են հինգ խնձոր, իսկ աջից՝ 5 թվանշանը և այլն), գույգ

նկարներով և թվանշաններով խաղերը, «տրամվայի լոտո», «թվանշանային լոտո», «հաշվային արկղեր» և այլ խաղեր: Մագերի և խաղալիքներն ու պիտույքները կարգի բերելու ժամանակ լայն չափով կարող են ոգտագործել թվանշաններով քարտերը:

Մեծութիւն յեվ չափում

Մեծերի խմբի յերեխաների հետ կատարվող աշխատանքի ժամանակ պետք է ճշտել յերեխաների պատկերացումներն աւարկաների չափերի և նրանց հարաբերութիւններին մասին: Դրա համար կարելի յէ ոգտագործել դույզ նկարների և տարբեր չափերի բազմատեսակ աւարկաներ պատկերացնող նկարներ—խաղերը. որինակ՝ ասեղը, բարակ և, մատիտը հաստ և, բարակ տետր, հաստ գիրք: Յերեխաներն բնորում են համապատասխան գույքեր և զասավորում:

Ոգտավետ և նաև ոգտագործել յերեխաների գրադմունքները տարբեր նյութերով. յերբեմն առաջարկել կտրել, նկարել տարբեր չափի մեկ կամ մի քանի միատեսակ աւարկաներ, կամ ձեփի ժամանակ առաջարկել համեմատել կափի գնդիկները՝ վերջ նրանցից ավելի ծանր և:

Մեծերի խմբի յերեխաներին այդ հարաբերութիւններէ աւելի ճիշտ վորոշմանը կարելի յէ մտեցնել չափումների ոգնութիւնը (և վոչ միայն աջքաշափի): Կարելի յէ յերեխաներին առաջարկել չափել, կտրել թուղթը կամ թելը այն յերկարութիւնին յերկարութիւն վոր ունեն գաստիարակի ցույց աված թուղթը կամ թելը. քայլերով չափել վոչմեծ տարածութիւն:

Ձ Ե Վ

Մեծերի խմբի յերեխաներին կարելի յէ սովորեցնել շրջապատի առանձին աւարկաների միջից ճանաչել իրենց ծանաթ ձևերը՝ գնդի, խորանարդի, շրջանի, քառակուսու, յետանկյունու, ուղղանկյունու ձևերը: Հարկավոր է ոգտագործել յերեխաների հետաքրքրութիւնը ձևերից զանազան աւարկաներ (տուն, շոգեկաղը) մոզակներ կազմելու նկատմամբ, նկարելու ժամանակ յերեխաներին կարելի յէ յերբեմն տալ այնպիսի գրադմունքներ, ինչպես որինակ՝ նկարել տվյալ ձևերը և սովորաղծել զրանք, պատրաստել ձևերից կազմել նախշեր, որնամենա, գորգիկ և այլն:

Մեծերի խմբի յերեխաները պետք է տարբերեն (իրենց աւորյա կյանքում) վոչ միայն «գեպի առաջ—գեպի հետ», «գեպի վեր—գեպի վաք» շարժումները, այլ և պետք է կարողանան տարբերել «գեպի աջ—գեպի ձախ» ուղղութիւնները, «կողքին», «դիմացը» հասկացողութիւնները:

Դրա համար լավ է ոգտագործել այն խաղերն ու գրասանքները, վորոնք շատ նյութ են աւելիս տարածական պատկերացումների համար: Ընդ վորում անհրաժեշտ է, վոր յերեխան ոգտագործի իրեն հայանի այն արտահայտութիւնները, վորոնք ցույց են տալիս աւարկաների տարածական հարաբերութիւնները, և վոչ թէ սահմանափակվի միայն ժեստիկուլացիայով (ձեռքի շարժումներով) կամ ցույց տալով անորոշ «այնտեղ»-ը:

Ճ ա մ ա ն ա կ

Մեծերի խմբի յերեխաների մեջ պետք է լայնացնել ժամանակին վերաբերող պատկերացումները, սովորեցնելով նրանց տարբերել տարվա յեղանակներն ու նրանց հաջորդականութիւնը:

7 ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵՒԱՆՆԵՐԻ ԵՌԻՄԵ

Հաշիվ և գործողութիւններ քվերի հետ

Գարապմունքների կազմակերպման առանձնահատկութիւնն այս խմբում կայանում է նրանում, վոր նրանք հիմնականում աւարվում են սահմանված գարապմունքների ձևով: Այդ գարապմունքների ժամանակ յերեխաների մեջ ամրապնդվում է մինչև մունքների ժամանակ յերեխաների մեջ ամրապնդվում է մինչև 10-ը ուղիղ և հակադարձ հաշիվու կարողութիւնը. 5-ի շրջանում թվերը իրենց բազկացուցիչ մասերի բաժանելու ունակուում թվերը իրենց բազկացուցիչ մասերի բաժանելու ունակուում թիւնը, գասական հաշվումի դիտելիքը: Բացի գրանից, 7-աւարեկան յերեխաներին ծանոթացնում են գումարման ու հանման գործողութիւններին 10-ի շրջանում և գումարման ու հանման ամենահասարակ որինակներին՝ 20-ի շրջանում:

Պետք է յերեխային սովորեցնել սկզբում մեկ-մեկ, հետ յերկու-յերկու, յերեք-յերեք հանելու ճիշտ ձևերը որինակ՝ յութից յերկուսը հանելիս բավական է յերկուսը վերածել մեկ և թից յերկուսը հանելիս մեկ-մեկ: Դրա համար խիստ կարեւոր է, վոր յերեխաները սովորեն առաջին տանյակի թվերն աւել հակառակ կարգով (գեպի հետ): «Հանել» բառի իմաստը բա-

Յերեխաներին պետք է սովորեցնել՝ ըստ սրացույցի ա-
սել ընթացիկ ամսվա անունը: Այդ կարելի չե անել շարժական
թվանշանների սգնությամբ: Յերեխաներն արդեն զիտեն, վոր
դերոն 20-ի մեջ գրավում է միավորների տեղը, և ցույց է ա-
լիս, վոր միավորներ չկան: Չերոն հերթականությամբ փոխարին-
վելով թվաշարքի թվերով, յերեխաներն անվանում են թվերը՝
քսանմեկ, քսաներկու, քսաներեք և այլն, մինչև 30-ը:

ՅԻԶԿՈՒՎՏ ԶԲԱՂՄՈՒՆՔՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՏՏ
ԿԱՀԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Ռեախնե գնդակներ 20—25 սմ. արամագծով . . .	8 հատ
2. Ռեախնե գնդակներ 10—15 սմ. արամագծով . . .	15 հատ
3. Ռեախնե գնդակներ 6—8 սմ. արամագծով . . .	25 հատ
4. Չանագան չափերի փայտե զլորաններ	30 հատ
5. Կարճ ցատկիչներ	30 հատ
6. Յերկար ցատկիչներ 3—4 մետր յերկարությամբ	2 հատ
7. Բարակ պարան 14—15 մետր յերկարությամբ (վարժությունների ու խաղերի համար)	1 հատ 15 հատ
8. Սանձեր	30 սմ.
9. Գույնզգույն գրողակներ՝ փայտի յերկարութ.	25 հատ
Մոտավորապես (Դրոշակի չափը 10×20 սմ.	25 հատ
(Դրոշակի չափը 15×20 սմ.	10 հատ
10. Ողախաղ (սերսո—ողակներ ու փայտեր).	30 հատ
11. Մարմնամարզական փայտեր (յերկարութ. 90 սմ. արամագիծը—2—2 $\frac{1}{2}$ սմ.)	30 հատ
12. Դահուկներ (յերկարութ.—124 սմ. կշիռը—850 գր.) լայնությունը 6 $\frac{1}{2}$ սմ)	30 հատ
13. Դահուկներ (յերկարութ. 136 սմ. կշիռը—770 գր. լայնությունը—5 սմ.)	16 հատ
14. Սանակներ	2 հատ
15. Վեց կողմանի և յերեք կողմանի ցանկապատներ (փոքրերի համար)	
16. Ամբիոն աշտարակով (միջակների և մեծերի համար)	
17. Կանգնակ (ստոյկա) թռչելու համար	
18. Տախտակներ 20 սմ. լայնութ. և 1 $\frac{1}{2}$ մետր յերկարությամբ (փոքրերի համար).	
19. Գերաններ (միջակների և մեծերի հավասարակըշ- ուսության վարժությունների համար).	
20. Շվեդական պատ (բարձրութ.—2 մ. աստիճաննե- րի հեռավորությունն իրարից—20 սմ).	
21. Վահաններ (նշան դնելու համար)	3 հատ

ՅԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԲԱԺՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ՄՈՏԱՎՈՐ ՌԵՊԵՐՏՈՒԱՐ

ՓՈՔՐԵՐԻ ԽՄԲԻ ՀԱՄԱՐ

Ունկնդրություն

Յերգեր

- 1. Մազիկ-մազիկ . . . . . Ա. Մանուկյանի
- 2. Փխիկ-փխիկ . . . . . »
- 3. Ք ի թ ե ո . . . . . Գ. Ղազարյանի
- 4. Տիկնիկի որորը . . . . . Ն. Ստեփանյանի

Ինստրումենտալ գրականություն

- 1. 17-րդ դարի ֆրանս. քայլերգ Յերածշտ. ժողով. տարրական դպրոցի համար (ուսուերեն)
- 2. Քայլերգ Շումանի
- 3. Տիկնիկների քայլերգ Գեղարվեստական դաստիարակության (ուսուերեն)
- 4. Տիկնիկների պար »
- 5. Մուկն ու կատուն Լորաչյովի

ՅԵՐԳԵՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Յերածշտություն

Խոսք

- 1. Եծիկ . . . . . Գ. Ղազարյանի Ազարաբի
- 2. Մազկունքով շողուն մայիս » » Իաշտենցի
- 3. Փխսն և Չամբարը Ումր-Շատի Հ. Թումանյանի
- 4. Միտիկներ . . . . . Ս. Գալիկյանի Հ. Ազարաբի
- 5. Անա ձմեռն անցնում ե Միքյանի Միքյանի
- 6. Աչքակապուկ Ս. Չաքարյանի Ս. Չաքարյանի
- 7. Անձրե . . . . . Ա. Մանուկյանի Ռ. Պատկանյանի
- 8. Յեկեք կազմենք շրջան—նախադպրոցական յերգերի ժողովածու (ուսուերեն)

Դաստիարակի յերգի տակ

- 1. Չոգոցներ — Յերածշտ. շարժական աշխատանք մինչ-նախադպրոց. հետ.—Բարաշանի
- 2. Մուկն ու կատուն Յերգեր և խաղեր Մ. Միրզոյանի
- 3. Աչքակապուկ Ս. Չաքարյանի

Խաղեր և պարեր նվագի տակ

- 1. Թուզնակ Գեղարվեստական դաստիարակության (ուսուերեն)
- 2. Չի
- 3. Նապաստակ Մանակ. ստեղծագործ. (ուսուերեն)
- 4. Արջ
- 5. Տիկնիկի պար
- 6. Շուրջպար № 1 . . . . . Ս. Գալիկյանի
- 7. » № 2 . . . . . »
- 8. Նապաստակների պար . . . . . Ա. Քալանթարի
- 9. Գնացք
- 10. Հենդել և գրետել (գերմ. մանկ. սպերայից) շարժ. Ա. Ուրլովայի

ՄԻՋԱԿ ԽՄԲԻ ՀԱՄԱՐ

Ունկնդրություն

Յ ե ր գ ե ր

- 1. Որոր . . . . . մել. Հովսեփյանի, յերածշտ. մշակ Ս. Գալիկյանի
- 2. Փխիկ . . . . . Ս. Գալիկյանի
- 3. Միձեռնակը բուն և շինում . . . . . Ա. Մանուկյանի
- 4. Բերքի տան . . . . . Ս. Միրզոյանի
- 5. Մանկական յերգեր . . . . . Սարգսյանի
- 6. Պարտիզանական

Ինստրումենտալ գրականություն

- 1. Արևելյան պարեր . . . . . Ա. Բարխուդարյանի
- 2. Քնար (քայլերգ) . . . . . Չալիովսկու
- 3. Ուրախ գյուղացին . . . . . Շումանի
- 4. Տիկնիկի հիվանդությունը . . . . . Չալիովսկու
- 5. Համարձակ ձիավորը . . . . . Շումանի
- 6. Պարսկական մարշ . . . . . Ն. Տիգրանյանի
- 7. Տղամարդկանց և կանանց պարեր. Սպենդիարյանի

ՅԵՐԳԵՅՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Խոսք

1. Դրոշք ծածանվում է Վըստակու. Յերածշա. ժողովածու
տար. դպհամար (ուսու.)
2. Զան, աշուն . . . չ. Հայրապետյանի Գ. Ղազարյանի
3. Տոնածառ . . . » » »
4. Իլիչի Աչիկները . . . » » »
5. Կեղտոտիկ . . . Յե. Մ. Շարավակու, Թարգման. և
յերածշ. մշ. Ս. Գալիկյանի
6. Բարև, ձմեռ . . . չ. Հայրապետյանի
7. Զան, իմ ծիտիկ . . . Հենրիկի Ս. Գալիկյանի
8. Յերեք փխիկներ . . . չ. Հայրապետյանի
9. Զան, հոկտեմբեր . . . Արաքսու »
10. Մայիս ջան, մայիս . . . Վ. Ստեփանյանի »
11. Ստալին պապի զին-
վորն եմ . . . Մ. Կորյունի Մ. Միրզոյանի
12. Լենին պապին . . . չ. Հայրապետյանի Ս. Գալիկյանի
13. Մկան Թակարգ . . . Մ. Միրզոյանի Մ. Միրզոյանի
14. Շուտով կըս կանաչ
գարուն . . . Սեփ. Աար. Ե. Մայիլյանի
15. Գարուն յեկավ . . . Խնկո ապոր Ռ. Սելիբյանի և
Ս. Մանուկյանի
16. Մենք առաջ շարժվենք. Կոստանյանի Ս. Մայիլյանի
17. Զնծաղիկ . . . Ս. Մայիլյանի »
18. Զնգոցներ . . . ուսու. ժող. Թարգ. և յեր մշակ. Ս. Գալիկյանի
19. Կոունիկների չուն . . . ուսու ժողովրդ. Թարգ. Ս. Սամվելյանի
20. Փխիկ-փխիկ . . . Խնկո ապոր Ս. Մանուկյանի
21. Տիկնիկի որորը . . . Խանիկյանի Ն. Ստեփանյանի

ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՅԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱԿ

Յերգի տակ

1. Փիտոն և մուկը . . . . . Լորաչյովի
2. Մենք առաջ շարժվենք . . . . . Ս. Մայիլյանի
Խ. Կոստանյանի
3. Զնգոցներ
4. Զնծաղիկ . . . . . Ս. Մայիլյանի

Նվագի տակ

1. Գնացք
2. Թռչնակն ու մրբիկը
3. Զմեռն անտառում . . . . . Գլինկի
գեղարվեստական դասախարակ
4. Նորվեգական պար . . . . . Գրիգլի շարժ. մշակ.
Գ. Իսահակյանի
5. Ֆիգուրա պար . . . . . շարժ. Գ. Գեղամյանի
6. Վրացական պար . . . . . շարժ. »
7. Աղբբեջանական
8. Շուրջպար . . . . . Լ. Սարգսյանի
9. Հուշակ
10. Չինական պար
11. Պար զույգերով . . . . . Ն. Գոպովայի

ՄԵՄԵՐԻ ԽՍԻԻ ՀԱՄԱՐ

Ունկնդրություն

Յերգեր

1. Ծաղիկների յերգ . . . . . Ս. Մանուկյանի
2. Ձկն ի կ . . . . . Ս. Գալիկյանի
3. Ուրախ աղաներ . . . . . Իունայեվսիու
4. Հայրենիք . . . . . »
5. Հայրենիք . . . . . Ս. Այվազյանի
6. Զան Ստալին
7. Մանկական յերգեր . . . . . Լ. Սարգսյանի
8. Ո ր ո թ . . . . . Գեղարիկի
9. Աշուն . . . . . »
10. Ինտերնացիոնալ
11. Պապն ու շաղգամը

Ինստրումենտալ գրականություն

1. Աբաուլյատի յերգը . . . . . Զայկովսիու յերածշա.
ժողովածու տարր. դպր.
համար (ուսներեն)
2. Թռչնակ . . . . . Գրիգի
3. Սիցիլիական յերգ . . . Շուժանի
4. Հոպակ . . . . . Մուսորգսիու
5. Պոլկու . . . . . Զայկովսիու
6. Ծաղրածուների պարը . . . . . Ռիմսկի-Կորսակովի
7. ԽՍՀՄ ժողովուրդների մասսայական պարերի ժողովածու

8. Քայլերդ «Լուսարացին» սպերայից . Ա. Ստեփանյանի
9. Նոր մասսայական քայլերգներ

Մ ո ս կ վ ա

Յեթե վաղը պատերազմ լինի
Յերիտասարդու թյուն

Յերգեցողություն

1. Չարաճճի	Հայրապետյանի	Գ. Ղաղարյանի
2. Ձմռան յերգ	Գ. Բորյանի	Ս. Գալիկյանի
3. Աշուն՝ յեկավ պողարեր. խոտք և յերած.		Ս. Գալիկյանի
4. Յերեր փխիկներ	Հայրապետյանի	»
5. Յերկար ապրի մեր Ստալինը		Սերերբյակովի
6. Թե դուրս կգա մեր դեմ . Հ. Հայրապետյանի		Ս. Գալիկյանի
7. Պզան-պզան	Խնկո Ապոր	»
8. Սարյակներ	Հ. Հայրապետյանի	»
9. Նոր տարի	Հ. Հայրապետյանի	Գ. Ղաղարյանի
10. Ջան, յեղենու ծառ	Շայրոնի	Ումր-Շատի
11. 20-ամյակի յերգը	Լորենցի	Ա. Մանուկյանի
12. Ջան, բամբակ	Շայրոնի	Մ. Մազմունյանի
13. Յեկավ կարմիր Հոկտեմբեր		Կ. Զաքարյանի

Շարժումներ յերաժշտության տակ

1. Չյան փաթիլներ	շարժ.	Վ. Մեսյանի
2. Թե դուրս կգա մեր դեմ		Ս. Գալիկյանի
3. Գորտիկ		
4. Տարանտելլա յերած. Շմիդի շարժ.		Մ. Այվազյանի
5. Թաթարական պար		
6. Պար ժապավեններով, շարժ. մշակ.		Ն. Պաղովալի
7. Պլատիկ պար		Ե. Խաչիզյանի
8. Արևելյան պար շարժ. Ն. Քալանթարի յերաժշտ. մշակ.		Ս. Գալիկյանի

7 ՏԱՐԵԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Յերգեր

1. 20-ամյակի յերգը	Ա. Մանուկյանի
2. Ծառը մերկացավ	Խնկո-Ապոր Ս. Գալիկյանի
3. Ձմռան վերջը	Հ. Հայրապետյանի
4. Լենինի ուղին	Տաճատ Գալինի

5. Փոս ենք փորում	Հ. Հայրապետյանի	Ս. Գալիկյանի
6. Մանուկը և թիթեռ		Ս. Գալիկյանի
7. Տոնածառ	Հ. Հայրապետյանի	Մ. Միրզոյանի
8 Բերբի տոն	»	»
9. Ծաղկաձոր	Մ. Կորյունի	Մ. Ավետիսյանի

ՈՒՆԿՆԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. Մանկ. յերգեր	Ա. Մանուկյանի 1,2,3,4 տար.
2. »	Գեղարիկի
3. Դպրոցի 1, 2, 3, 4 խ. յերգերից	
4. Մասսայական յերգեր.	

ՅԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՉՐԱՂՄՈՒՆՔՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԻՐԵՐԻ ՅՈՒՅԱԿ

1. Լավ լարած և սարքին պեղալներով
դաշնամուր:
2. Պատեֆոն պլաստիկաներով (տես սե-
պերտուարը):
3. Յերգերի, խաղերի, պարերի, լինչպես և
շարժումների համար յերաժշտական
հատվածների ժողովածուներ (տես սե-
պերտուարը):
4. Յերաժշտական խաղալիքներ՝ ճիշտ ձայ-
ներիով մետաղի ցիմբալներ (5—10),
թմբուկ (1), դափեր (3—5), յեռան-
կյունիներ (25—30), դանդակներ (10
— 15), չխշխկաններ (25—30), կատա-
նեաներ (2):
5. Փոխվող բերանոցով սոխակներ (5—10),
ինքնաշեն սրինգներ (5—10), առողջա-
պահական տեսակետից թույլատրվում
է միայն անհատական դորժածության
համար, մանկական ֆլեյտաներ (2—3)¹
դաստիարակների ոգտագործման հա-
մար:
6. Գույնզգույն դրոշակներ (50—60), փոքր
քնդակներ (25—30), մեծ պնդակներ
(3—5), սանձեր (15), ցաակիչներ (15),
պարան (14 մ. յերկարությամբ), փայ-
տեր (30), քուենավոր նշան-կապեր (30),
ֆաներայից պատրաստած և քուզ անց-
կացրած յերկրաշափական վոչ մեծ
ձևեր՝ շրջան, քասակուսի, յեռանկյու-
նի (36):
7. Պետրուշկա—տիկնիկներ:
8. Չարդազլխարկներ (կարմիր բանակայինի,
կարմիր նավաստու, ողաչվի, հրդեհա-
շեջի, թուշունների, կենդանիների և
այլն):

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

№	ԳՐՔԻ ԱՆՈՒՆԸ	ՀԵՂԻՆԱԿ	Փոխադրող կամ թարգմանիչ
	Փռքերի և միջակ խմբի համար		
1.	Առաջին վոլյուր	Բիանկի	Ա. Խնկոյան
2.	Թխամերը	Խնկոյան	
3.	Սանդուխքը	Շարաթ	
4.	Հովիվ Մկոն ու կիսուները	Բիանկի	
5.	Փոսիկը	Տոլստոյ	
6.	Վոսկեմաղիկը	Կլոկովա	Հ. Հայրապետյան
7.	Բորուր	Էստ Չուկովսկու	Ա. Խնկոյան
8.	Մրտա աղջիկը	Բարտո	
9.	Գ ն դ ա կ ը	Մարշակ	
10.	Ճ ու տ ի կ ը	Չուկովսկի	
11.	Կարդանք միասին չորս գույնի մասին	Սակոնսկայա	
12.	Ֆ ի լ ի պ ի կ ը	Տոլստոյ	
13.	Մի կատու յե կորել	Վյուզով	
14.	Լվացարանը ջրցիբ	Չուկովսկի	
15.	Հարմիկի նամակը	Հ. Հայրապետյան	
16.	Ինչի՞ համար և պոչը	Բիանկի	
17.	Հ Ր Է և Ն	Մարշակ	
18.	Շուենն ու կատուն	Հ. Թումանյան	
19.	Թե ինչու՞ վանյան դարձավ ողաչու	Դանցիգեր	Խնկո-Ապեր
20.	Ծիտն ու ծիծեռնակը	Տոլստոյ	Հ. Հայրապետյան
21.	Իմ դասը մեկից մինչև տասը	Բարտոյի Դեմիբչյան	Խնկո-Ապեր
22.	Պույ-պույ մուկիկը	Սեմիկ	
23.	Նունիկի յերազը	Բարտո	Հ. Հայրապետյան
24.	Լալկան աղջիկը	Մարշակ	
25.	Հիմար մկնիկը	Տոլստոյ	Հ. Թումանյան
26.	Յերեք արջի հեքիաթը	Բիանկի	
27.	Մրջնիկի արկածները	Ստ. Չարյան	
28.	Խաղողի այգում		

№	ԳՐՔԻ ԱՆՈՒՆԸ	ՀԵՂԻՆԱԿ	Փոխադրող կամ քարգմանիչ
29.	Պաղատիքներ և զվարճալիքներ	Կլոկովա	
30.	Կլորիկ բոքոնիկը	Ժող. հեքիաթ	
31.	Նապաստակը	» »	
32.	Չալ հավիկը	» »	
33.	Ո՞վ է	Վ. Վեդենակի	
Մեծերի խմբի համար			
1.	Բ ա դ ա ժ	Մարշակ	
2.	Մ ո ծ ա կ ը	Խնկո-Ապեր	
3.	Այ քեզ ցրված մարդ	Մարշակ	
4.	Փ ո ս ա ը	»	
5.	Հեղափոխական Անիկը	Վերեյսկայա	
6.	Փոքրիկ սկյուռի արկածները	Սախարովա	Խնկո-Ապեր
7.	Չարի վերջը	Թուամանյան	
8.	Գ ե լ ը	»	
9.	Ի՞նչ դառնալ	Մայակովսկի	
10.	Վոսկե ձկնիկ	Պուշկին	
11.	Չորս աղաքերի մայրերը, Չորս աղաքերի մանուկները	Բարտո	
12.	Բուլբուլիկի տղան	Գորսխով	
13.	Լենինի մանկութունը և զպրոցական տարիները	Ուլյանովա	
14.	Ողաչու Հանրին	Ն. Չարյան	
15.	Տերն ու ծառան	Հ. Թուամանյան	
16.	Ա ո ն ո	Սեռոն-Տոմսոն	
17.	Գ ա յ լ ը	» »	
18.	Հերոս Կարենը	Ա. Բ ա զ ի	
19.	Ողաչուններ	Բիանկի	
20.	Կարմիր կուլանը	Բ ո յ մ	
21.	Գրիմ յեղբայրների հեքիաթները	Թուամանյան	
22.	Հեռախոս	Չուկովսկի	
23.	Փզի մասին	Փիգլով	

№	ԳՐՔԻ ԱՆՈՒՆԸ	ՀԵՂԻՆԱԿ	Փոխադրող կամ քարգմանիչ
24.	Ծագկաձոր-վոտանավորներ	Մ. Կորյուն	
25.	Անճոռնի բաղիկը	Անդերսեն	
26.	Ճանապարհորդ գործը	Վ. Գարշին	Ստ. Չորյան
27.	Կուտիկն ու Բուշիկը	Իիմիտրով	Ամեռ
28.	Նամակ վորոշիլովին	Կվիդկո	Հ. Հայրապետյան
29.	Պատմվածքներ կենդանիներին մասին	Լ. Տոլստոյ	Հ. Մազմանյան
30.	Հեքիաթ յերեք խոզուկներին և չար գայլի մասին	Վ. Բուշ	Ա. Ղուրբանյան
31.	Պրիսն ու Պլուխը	Ա. Լանջյան	
32.	Առաջնորդի մոտ	Վ. Վիշնևսկի	Հ. Հայրապետյան
33.	Շ չ ո ը "	Հ. Թուամանյան	
34.	Գաջ նազար	Գյուլնազարյան	
35.	Չար բաղնի մահը	Վ. Բիանկի	Հ. Հայրապետյան
36.	Անտառի տնակը		
37.	Իոսիֆ Վիսսարիոնովիչ Ստալին	Վ. Սմիրնովա	Ա. Ճուգուրյան
38.	Նշանավոր բուլբուլիկների կյանքը	Աննա Գրինբերգ	Մ. Գուրգարյան
39.	Կարմիր Բանակ	Մամաջանյան	
40.	Թերկեր 1, 2, 3, 4, 5	Հ. Թուամանյան	
41.	Պատմվածքներ	» »	
42.	Մոսի ապերը և նապաստակները	Ն. Ա. Նեկրասով	Հ. Հայրապետյան
43.	Յեղնիկի ձագուկի պատմութունը հեքիաթ	Վաթա-Փշավելի	
44.	Փոքրիկ Մուքը	Հաուֆ	Գ. Ասատուր
45.	Ի՞նչն է լավ, Ի՞նչը վատ	Մայակովսկի	Հ. Հայրապետյան
46.	Սալթան Թագավորի հեք.	Պուշկին	
47.	Կոզետա	Վ. Հյուդո	
48.	Ի՞նչ պատահեց Կրեմլում մի անգամ	Դիլակտորսկայա	Հ. Հայրապետյան
49.	Յերկաթուղի	Խնկոյան	
50.	Տղան ճանճը	Չուկովսկի	
51.	Վանուշը	Ստ. Չորյան	
52.	Բորկայի որը	Վ. Եմմանովի	
53.	Ծագիկն ու մեղուն	Մկրտիչ-Կորյուն	
54.	Չանդլո, Մանգլո, Պանգլո	Մաուշֆիլդ	
55.	«Հոկտեմբերիկ» ամսագիր		
56.	Շիրմաններ	Բրեյի	
	ա) Թոչնատուն		
	բ) Մանր ու խոշոր գաղաններ		

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Եջ
Հրաման № 176, Հայկական ԽՍՀ Լուսավորության Ժողովրդական կոմիտեի, 15 նոյեմբերի 1938 թ.	3
Մանկապարտեզի կանոնադրություն	5
Ձեռնարկ մանկապարտեզի դաստիարակի համար (ժրագրա — մեթոդական ցուցումներ)	17
Ներածություն	17
Գլ. I — Ֆիզիկական դաստիարակություն	36
Գլ. II — Խաղ	58
Գլ. III — Նկարչություն, ձեփ (կաղապարում) և այլ նյութերով զբաղմունքներ	76
Գլ. IV — Ցերածառական դաստիարակություն	88
Գլ. V — Մանսթացում բնությունը	99
Գլ. VI — Խոսքի զարգացում	119
Գլ. VII. Նախադպրոցական տարիքի յերեխաների մաթեմատիկական նախնական պատկերացումների զարգացումը	129
Հավելվածներ՝	
№ 1 Ֆիզիկալտ զբաղմունքների համար անհրաժեշտ կանաչավորությունը	139
№ 2. «Ցերածառական դաստիարակություն» բաժնի վերաբերյալ մտավոր ազդեցությունը	140
№ 3. «Ցերածառական զբաղմունքների համար անհրաժեշտ իրերի ցուցակ	146
№ 4. Ցուցակ մանկական գրականության	147

«Ազգային գրադարան»

NL0229794

68

50.600

Գրք 2 թ.

**РУКОВОДСТВО ДЛЯ ВОСПИТАТЕЛЯ
ДЕТСКОГО САДА**

УСТАВ ДЕТСКОГО САДА
(На Армянском языке)